

2022/5 • XXIX. évf. 5. szám

Ára: 800 Ft

FOLK MAGAZIN

A TARTALOMBÓL:

4. Albania 2022
Sue Foy
8. Dilemma. Az eredetiség problémája a táncházakban – II.
Szilágyi Dániel
12. Tradíció és innováció...
Mester Ágnes; fotó: Felvégi Andrea
16. MAGTÁR – SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
Pelva Gábor; Bobby – II.
20. Szigony-zene
Grozdzits Károly
26. JÁNÓ ILONA – EGY MOLDVAI HALOTTLÁTÓ IV. rész
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
28. Kalotaszentkirály 30!
Henics Tamás
29. TALLÓZÓ – „Igézet ne fogja...”
Fazakas István és Székely B. Magdolna Gyógyfűvek
P. VAS JÁNOS ROVATA
30. Már az angyaloknak muzsikál...
Szabó Zoltán
31. Táncház Akadémia – Marcali
fotó: Orbán Miklós
32. 40 éves a Hegedűs együttes
Andó Ilona
34. A duda új ruhája
Ágoston Béla; fotó: Jakab László
37. A cimbalomprimás (CD)
Tárkány-Kovács Bálint
38. Metszéspontok és összefonódások – Emlékeim Martin Györgyről (II. rész)
Anca Giurchescu
41. Magos: Magyarpéterlaci népzene
42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
„...biztosítuk téli eledelünket!”
Juhász Katalin
46. *Sue Foy angol nyelvű ismertetője*

Balkáni táncélmények

Nemrég érkeztem haza Budapestre tizenhét, Albániában, Észak-Macedóniában és Görögországban eltöltött nap után. Egy olyan utazáson vettem részt, amit kifejezetten hozzám hasonlóan idős, egész életükben úgynevezett „nemzetközi néptáncos” foglalkozó embereknek szerveztek. Az út során minden nap tradicionális táncokat „szolgáltak fel” nekünk az adott régió élő zenéjével, ételével, tájaival és kultúrájával megspékelve. A turnét (2022. szeptember 10–24.) Stephen Kotansky (Stefi), Kujtim Ismaili és Jeff O’Connor álmodta meg, szervezte és „hangszerelte”, Susan Kotansky (Susy) és Pjereta Pistoli, Kujtim feleségének segítségével. A két hét alatt több mint hetven táncal ismerkedtünk meg tíz különböző helyszínen. Kotansky Stefi – aki egész életében balkáni táncokkal foglalkozott, és akinek elképesztő memóriája és tehetsége van mindenféle néptáncoshoz – volt a turné táncmestere. Kujtim pedig többek között videóra vette a tanult táncokat és a hozzájuk tartozó zenéket. A felvételeit hamarosan DVD-n juttatja el a csoport tagjainak.

Az utazás harminc, főként nyugdíjas résztvevőjének többsége az Egyesült Államok különböző részeiből érkezett, de jöttek Kanada francia nyelvű területéről, Írországból, Angliából, Belgiumból, Svájcban, Németországból és Albániából is. Volt egy öröme résztvevő, aki Angliában él, valamint jómagam, Magyarországról. A legtöbben tapasztalt, lelkes „veterán” néptáncosok voltunk, akik közül sokan a mai napig is tanítanak.

Lényegében az albán táncok ismerete nélkül érkeztem erre az útra. Fiatalkoromban kaliforniai és New York-i rendezvényeken lelkes néptáncosként ugyan táncoltam albán táncokat, de az elmúlt harmincöt évben főként a hagyományos magyar táncokban mélyedtem el. A COVID miatti lezárások alatt elolvastam egy pár könyvet Albánia és a balkáni régió közelmúltbeli történelméről és kultúrájáról, de a zene és a tánc terén mindenféle előzetes felkészülés nélkül indultam útnak. Az átkozott COVID után semmi másra nem vágytam, mint régi és új barátokkal élőzenére táncolni, és elmerülni a kultúrában. És pontosan így is tettem.

Szóval... itt most senki ne számíton komoly, az albán táncokról és zenéről szóló értekezésre. Amit ígérni tudok: néhány lejegyzett gondolat, emlék erről a rendkívüli kalandról.

Szerencsés vagyok, hogy részt vehettem ezen a túrán, ahol minden terepmunkát, kutatást és szervezést előre elvégeztek a csoport vezetői. A táncot és kultúrát tányéron találták fel nekem (nekünk) – pont az én idősdő, még óvatosan duhaj, de érdeklődő néptáncos mivoltomnak megfelelően.

Az élmények számomra egy-két nappal a turné kezdete előtt, Tiranába érkezve kezdődtek, ahol barátaimmal találkoztunk a csodálatos Genci Kastratival, az Albán Állami Népi Együttes táncosával és vezető-koreográfusával. Genci meghívott minket, hogy nézzünk bele az együttesük próbájába. Az Albán Állami Népi Együttes egy fantasztikusan erős táncosokból álló csoport, akik az

Gjirokastër, Albánia

Szeretettel köszöntjük a nyolcvanesztendő Dr. Hoppál Mihály Széchenyi-díjas etnológust!

Címlap: „Lindza Beldi (1909–1999) nanaj sámánasszony 1993-ban szellemhívó énekét dobbal kísérté” – Fotó: Hoppál Mihály
Belső borító: „Állatvásár Korondon” (1969); „Csángóknál” (1968) – Fotó: Hoppál Mihály

albán néptánc stilizáltabb, színpadi formáját űzik. Genci amúgy a turné utolsó estjén maga is csatlakozott hozzánk táncolni.

Utazásunk célpontjai Dél-Albánia, az észak-macedóniai Struga és Ohrid, valamint a görögországi Preszpa-tó voltak. A tizennégy nap alatt legalább tíz városban és faluban jártunk és táncoltunk. Íme a városok nevei abban a sorrendben, ahogyan a túra során meglátogattuk őket: Elbasan, Belschi, Korça, Ersekë, Lemos (Görögország, a Preszpa-tó mellett), Struga (az Ohridi-tó partján Észak-Macedóniában), Gjirokastër, Permet, Sarandë, Durrës. Táncokat a helyi emberektől tanultunk, sok tanárunk a helyi táncsoport vezetője volt. Akiktől több alkalommal is tanultunk: Bardhi Pojani és Blerita Belliu Korçában, valamint Yiannis Konstantinou és családja a görögországi Lemosban. Akárhova mentünk, mindenütt élő zenére tudtunk táncolni.

A túra során roptuk a városok terein, szállodai teraszokon, előcsarnokokban, éttermekben, gyakran a konyhai vagy szállodai személyzettel, a néptáncsoportok tagjaival barátaival, rokonaival, zenészekkel vagy olyan emberekkel, akik egyszerűen csak arra jártak és meghallották az élő zenét. Őket, fiatalokat és időseket egyaránt hívhatjuk „hagyományörző táncosnak”.

A tanult táncok többsége lánctánc volt, néhány páros vagy szóló formációban járt

Genci Kastrati – próba az Albán Állami Népi Együttesben / rehearsal Albanian National Dance Ensemble – Tirana, Albánia / Tiranë, Albania

kívételtől eltekintve. Elbasanban például megtanultunk egy gyönyörű páros női táncot, amit a minket tanító fiatalasszony még a nagymamájától tanult, Görögországban pe-

dig mi, a csoport női tagjai az „anyóstáncot” sajátítottuk el. Gyakran előfordult, hogy a vezető zenész (a klarinétos, de a macedóniai Strugában volt, hogy két zurnás!), vagy

ALBANIA 2022 – by Sue Foy

Just got home to Budapest after 17 days in Albania, North Macedonia and Greece – a tour tailored especially for old folks like myself that have been doing so-called ‘international folk dancing’ all their lives. Every day we were treated to traditional dances with live music of the region we were in – along with the food, scenery and culture. The tour (September 10–24, 2022) was dreamed up, organized and orchestrated by Stephen Kotansky (Stefi), Kujtim Ismaili and Jeff O’Connor with Susan Kotansky (Susy) and Kujtim’s wife, Pjereta Pistoli. Over the two weeks we danced more than 70 dances in 10 different locations. Stefi Kotansky – who after a lifetime of researching, teaching and doing Balkan dances and who has an amazing memory for and knowledge of all kinds of folk dances – was our dance master of the tour. Amongst all the other things he did for us, Kujtim videoed the dancing and music every day and his documents are soon to be condensed into a DVD for the people of the tour.

The majority of the 30 mainly retired participants of the tour were from all over the US – but people also arrived from French Canada, Ireland, England, Belgium, Switzerland, Germany and Albania. There was also an Armenian who lives in England, and me from Hungary. Most of us were experienced, enthusiastic veteran folk dancers, many of whom teach folk dance as well.

I came to this trip without any specific knowledge of Albanian dance. I had done Albanian dances in my youth as

an avid Balkan folk dancer at recreational folk dancing events in California and New York. However for the past 35 years or so I’ve been immersed mainly in traditional Hungarian dances. So: basically I arrived knowing NOTHING about Albanian dance and hadn’t done ANY homework on the dance and music before I left. But over the last year of COVID seclusion I did read several books on recent history and culture of the region. After the accursed COVID, all I wanted to do was dance to live music with old friends and new ones and soak up the culture. And that I did.

So... this will not and cannot be a serious discussion of traditional Albanian dances and music. I offer here a few scrambled notes on this extraordinary adventure. I was lucky to be able to go on this tour where all the field work, research and organization had been done in advance by the leaders of the group. This dance and culture was served up to me (us) on a platter – just right for my type of aging, still vaguely agile and interested folk dancer.

Arriving to Tiranë a day or two before the tour started, I went with friends to meet Genci Kastrati, dancer and head choreographer of the Albanian State Folk Dance Ensemble. Genci invited us to look in on their rehearsal – a group of fabulously strong dancers that do a more stylized stage form of Albanian folk dance. Genci joined us for dancing on the final evening of the tour.

The tour took us to Southern Albania, Struga and Ohrid in

akár az egész zenekar is beállt a táncoló kör közepére játszani. Természetesen a szintetizátoron játszó a helyükön maradtak. Általában a legjobb táncos vezeti a sort – legtöbbször kendővel a szabad kezében, azt magasra emelve –, a zene és a ritmus a hangulat szerint alakul. A táncsoportok női táncosai, ha éppen népviseletben voltak, vörös vagy fehér sifon zsebkendőt használtak erre a célra, amikre néhol arany színű érméket is varrtak. A sor végén táncoló személy felelőssége, hogy a sor vége a táncosok által alkotott félkörön belül maradjon, ezért a sorba lépőket arra biztatták, hogy valahol középen csatlakozzanak, ne pedig a végén. A táncokat többnyire férfiak és nők vegyesen táncolták, a kézfogás laza – ahogy mi angolul mondjuk – „w tartás”, a kezek mozgása, így vagy úgy, a ritmushoz igazodott. Volt, hogy férfiak, volt, hogy nők vezették a sort. Előfordul, hogy a vezető időnként átadja a vezetést a sorban lévő második személynek, vagy megfordul és a második személy előtt kezd el táncolni. Ennek sokféle változatát láttuk.

Legalább öt helyi táncsoport élő zenére előadott műsorát néztük meg, amit kifejezetten nekünk állítottak össze: minimálisan koreografált táncokat népviseletben. Ilyenkor a táncosok előbb-utóbb bevontak minket is a táncba. Azon helyiek számából, akik szívesen és spontán módon csatlakoztak szintén a tánchoz, azt merem mondani,

Lemos, Görögország / Greece – Yiannis Konstantinou, Stephen Kotansky

hogy ezek a táncok valamilyen módon még mindig élnek a helyi közösségekben – valószínűleg falusi és családi ünnepeken járják őket.

Korçában a szervezők szomorúan közölték velünk, hogy a híres helyi klarinétművész, Zhani Struga „nagyon rossz állapotban van”, és nem tud játszani nekünk. Egy fiatalabb generáció tagja, Nexhildo Sula jött helyette zenélni, aki kiválóan helyt állt. Albániában klarinéton, daf-on (provance-i dob) és harmonikán játszottak – bár a harmonikát sokszor lecserélték szintetizátorra –, ezek mellett néhány helyen énekes is tagja

volt a zenekarnak. Albániában mindenhol volt cigány (roma) – leginkább a klarinétos – a bandában. Ersekében és Permetben egy hosszú nyakú, pengetős hangszert is használtak, Permetben, Gjirokastërben és Sarandëban pedig lenyűgözően gyönyörű többszólamú éneklést hallhattunk – mindenhol kicsit más stílusban.

A görögországi Lemos faluban található Prespa-tónál a muzsikusok klarinéton, két trombitán és dobon játszottak, majd később egy szintetizátoros is csatlakozott hozzájuk. A táncos est után a zenészek kimentek a szabadba, és az est lecsengéseként lélekmelen-

Northern Macedonia, and Lake Prespa in Greece. In 14 days we visited and danced in at least 10 towns and villages. Here are the names of the towns in the order we visited them on the tour: Elbasan, Belshi, Korça, Ersekë, Lemos (Greece, on Lake Prespa), Struga (on Lake Ohrid in North Macedonia), Gjirokastër, Permet, Sarandë, Durrës. We learned dances from local people: many of our teachers were leaders of local performing groups. Inspiring dancers we spent more than one session with were: Bardhi Pojani and Blerta Belliu in Korça and Yiannis Konstantinou and family in Lemos, Greece. We danced to live local music everywhere we went.

During the tour we danced on town squares, hotel terraces and in lobbies and restaurants, often with kitchen or hotel staff, friends and relatives of members of the folk dance groups, the musicians or random people passing by, joining in because there was live music. These folks we danced with were young and old – all of them could be described as local ‘traditional dancers’.

The dances we did were mainly line dances, with just a couple beautiful exceptions (couple or solo formations). In Elbasan we learned a beautiful dance for women dancing in pairs – a dance the young woman teaching us had learned from her grandmother. In Greece there was a women’s dance for ‘mother-in-laws’. Sometimes a lead musician (most often clarinet, but we also got 2 zurnas in Struga, Macedonia!) and the other musicians would go into the center of the dancing group to play. Of course those playing electric keyboards stayed in place. The best dancer leads the line, most often with a handkerchief in the free hand held up high and

flourished according to music, rhythm and mood. Some of the women from the dance groups who were in traditional costume would use red or white chiffon handkerchieves perhaps with fake gold coins sewn onto them. We were told that the person dancing at the end of the line had the responsibility of making sure the end would remain inside the semi-circle made by the line, for that reason, people joining the line were encouraged to join somewhere in the middle, rather than at the end. Mostly dances were danced in lines of mixed men and women – the hand hold was a relaxed, fluid “w hold” with hands often matching the rhythm in one way or another. Sometimes men led the line, sometimes women. The leader would at times hand over the lead to the second person in line or turn around and dance in front of the second person. There were many variations on this.

We saw at least five local groups doing small performances of lightly choreographed dances in costume to live music. These performances were organized especially for us. The dancers would at some point bring us into the dancing. From the number of local people that eagerly and spontaneously joined in to dance with us everywhere, I would say that these dances and the music are still alive in some manner – I would guess danced at local and family celebrations.

In Korça the organizers told us sadly that the very famous local clarinetist Zhani Struga was ‘in very bad shape’ and wouldn’t be able to play for us as planned. A member of a younger generation, Nexhildo Sula came to play for us

gető, hallgató zenét játszottak nekünk a csilagos ég alatt.

Strugában (Macedónia) Stefi megszervezte, hogy két zurnás és két dobos jöjjön el hozzánk játszani a szálloda éttermébe. Háromnegyed kilenckor meg is érkeztek, körülbelül negyven percig zenéltek a tánc alá, majd továbbbrogotak egy esküvőre muzsikálni. Ezek a hangszerek azonnal kiűzték a gyenge szívűeket az étteremből. Elképesztő hangot és energiát sugároztak!

Albánul a táncot úgy modják, „valle”. Stefi minden nap leírta nekünk a táncok neveit, ami nagy segítség volt, mert az ő tánclistái nélkül mindössze csak az egyik tánc nevére emlékeztem volna: pogonishte. Majdnem mindenütt jártunk táncot ezzel a névvel. Ez is egy lánc tánc, amit minden helyen árnyalatnyi, ám lényeges különbségekkel táncolnak. A pogonishte tánc (zene) ritmusa állítólag 2/4, 4/4, 7/8, 5/4, 12/16... attól függően, hogy ki számolja, mikor, hol és hogyan. Aztán van olyan is, hogy nem számolják, csak eljátsszák vagy táncolják..., és ez csak egy a hatvan vagy hetven tánc közül, amit tanultunk.

Általánosságban elmondható, hogy a női táncosok elbűvölően finoman mozgatták a testüket és a csípőjüket, olykor a karjukat és a kezüket is, ami finomságot nehéz volt elcsapatítani. Természetesen nekik ez olyan egyszerűen és könnyedén ment, mint bárkinek,

Belshi, Albánia

aki a saját, hagyományos táncát táncolja. Bárátom, Susy Kotansky, aki bőven rendelkezik tapasztalattal ezekkel a táncokkal kapcsolatban, a turné kezdetén felhívta a figyelmet erre, így én, ha úgy éreztem, hogy nem megy valami a táncolás, tanulás során, visszaemlékeztem Susy szavaira.

A turné alatt végig velünk volt Pjereta Pistoli, aki Kujtim Ismaili, a csoport albán szervezőjének felesége. Pjereta minden nap velünk táncolt, bárhová is mentünk. Mindegyik

táncot ismerte, és láthatóan nagyon élvezte is a táncolást. Időnként Kujtim is csatlakozott hozzánk, így a helyi vezető, idegenvezető, tolmács, szervező, védelmező és superhős szerepén kívül táncosként is megismerhettük.

Pihenésképpen a zenekarok (főleg, ha volt szintetizátor is a bandában) nyugati stílusú, sláger dallamokat is muzsikáltak (keringőket, tangókat, a Hava Nagilat stb.). A csoport nagy részének nem tetszett, amikor

instead – who was excellent. Everywhere we went in Albania music was played on clarinet, daf (like a tambourine) and accordion – accordion was many times traded out for electric keyboard, sometimes there was a singer. Everywhere at least the clarinetist of the band was Roma. In Ersekë and Permet one of the musicians played a long-necked plucked stringed instrument. We heard fascinating and beautiful polyphonic singing in Permet, Gjirokastër and Sarandë – different styles in each place.

At Lake Prespa in the village of Lemos, Greece the musicians played clarinet, two trumpets, and drum – joined later by electric keyboard. After the evening of dancing, the musicians went outside to wind down and played soulful traditional listening music for us under the stars.

In Struga (Macedonia) Stefi arranged for two zurna players and 2 drummers to come and play for us in the hotel cafeteria. They arrived at 8.45 pm, played for dancing for about forty minutes then went on to play a wedding. Those instruments immediately cleared the cafeteria of all those faint of heart. The energy was amazing!

In Albanian the word for dance is “valle”. Stefi made lists of the dances we did each day. This was a great help because I would only have remembered the name of one of the dances: pogonishte – there was a dance with this name everywhere we went. It is a line dance danced with beautiful regional differences and nuances in each place. This dance (music) could allegedly be counted in: 2/4, 4/4, 7/8, 5/4, 12/16... depending apparently on who counts it, when, where and how. Then again some don't count it all, they just play it or

dance it... And this was only one of 60 or 70 other dances we did. In general the women dancers had a beautifully subtle way of moving the body and hips and occasionally the arms and hands which was mesmerizing and difficult to get the delicateness of, when learning. Of course it was done by them as absently, naturally and fluidly as any traditional dancer dances their own dances. My friend Susy Kotansky (who has a lot of experience with these dances) had mentioned this aspect in conversation before the tour started. I began to take note, when I thought during the tour... ‘what am I missing here?’ – while learning/doing a dance.

With us the whole time on the tour was wife of Kujtim Ismaili the Albanian organizer of the group – Pjereta Pistoli. Pjereta joined in and danced with us every evening/day everywhere we went. She very obviously enjoyed the dances and was familiar and comfortable dancing all of them. Occasionally Kujtim danced as well...so we got glimpses of him as a good dancer outside his role of local leader, tour guide, translator, organizer, protector and super hero.

Sometimes during breaks from the traditional tunes – the bands (especially when there was an electric keyboard) played western style standard tunes (show tunes, Hava Nagila, schmalzty waltzes, tangos). Most members of our group didn't care for these tunes. But these are the type of typical standard tunes played by traditional musicians in Hungary and Transylvania as well – for example at weddings, in restaurants, on cruise ships, etc. – the ones outside of the local traditional repertoire, often played with local musical nuance or style.

ezeket a számokat játszották. Nekem viszont igen, hiszen a népzenei repertoár mellett rendszerint hasonló dallamok csendülnek fel Magyarországon és Erdélyben az esküvőkön, vendéglátóhelyeken vagy sétahajókon, sajátos, helyi stílusjátékkal megfűszerezve.

Útközben múzeumokat, régészeti és történelmi helyszíneket, ókori templomokat és várakat is meglátogattunk. Például a gyönyörű ikonmúzeumot Korça városában, a néprajzi múzeumot Ersekében, a Sveti Naum templomot az Ohridi-tónál Észak-Macedóniában. Beratban (Albánia) megnéztük a várat, a múzeumot és a kolostort, jártunk az ősi romoknál Butrintben Sarandë közelében (Dél-Albánia), Görögországban templomokat néztünk meg a Prespa-tó környékén (Agios Germanos, Szent Achilleus bazilika), valamint egy, az UNESCO világörökség részét képező malmot. Buszunk az albániai Vjosë, „Európa utolsó vad folyója” mentén haladt.

Friss, balkáni salátákat ettünk, feta sajtot sokféle formában, minden nap tztzikit és sok más előételt, húsos főételt, majd desszertnek legtöbbször különféle szirupba áztatott piskótaszerű süteményeket. Reggelire vagy szintén desszertnek kaptunk néha fekete fügét, esetleg zöld diót cukor- vagy mézszirupban pácolva, aromás muskátlival ízesítve. Joghurt, friss burek és hegyi „čaj”, azaz tea minden reggel volt. Az Ohridi-tónál

a híres, helyben fogott pisztrángot kóstoltuk meg (ezt állítólag a néhai Erzsébet királynő is nagyon szerette). A görögországi Prespa-tavon is hasonló halakat szolgáltak fel, fenséges sült babbal és számos egyéb helyi körettel. Az Ersekë és Korça közötti úton egy családi vállalkozásban üzemeltetett farm-étteremben sült bárányt és házi kenyeret ettünk sok-sok körettel. Az út során többször ettünk borjúhúst, és sertés-húst is gyakrabban, mint ahogy gondoltam volna, hiszen Albánia lakosságának ötvenhat százaléka muszlim. Ezek mellett itt, Albániában ettem életem eddigi legfinomabb vékony tésztájú „nápolyi” pizzáját (friss szardellával) Sarandában a déli parton, kilátással Korfu szigetére.

Az utak mentén mindenhol asztalok vagy bódék álltak, ahol szárított gyógynövényeket, teafüveket, szárított gyümölcsöket, dióféléket, friss gyümölcsöt és zöldséget, házi rakit (pálinkaszerű párlat) és olívaolajat árultak – no és néha hűtőmagneket. A táj leírhatatlanul lenyűgöző és változatos, gazdag termőföldekkel, olajbogyó- és citrusültetvényekkel, tornyosuló hegyekkel, hol erdős, hol kopár részekkel. Mindenütt kisebb-nagyobb birkanyájakba botlottunk, amiket a pásztor néhány kecske és olykor, ősréginek tűnő nyereggel felszerszámított csacsi társaságában terelgetett. Bármerre is fordultunk mindenhol színes méhkap-

tárak sorakoztak. Minden városban láttunk mecsetet, sok betonbunkert, amelyek még a Hodzsa-rezsimből [*Enver Hodzsa, albán kommunista diktátor – szerk.*] maradtak itt, és még több kommunista időket idéző betonépületet, tetejükön fényes, napenergiával működő vízmelegítővel és napelemekkel. Az utolsó, Albániában töltött napunkon egy fiatal ember, aki a szállodában dolgozott és segített nekünk a bőröndjeink cipelésében, néhány mondatban így foglalta össze a saját és az ország helyzetét: „A pénzügyi osztályon dolgozom, de gyakran jövök le a recepcióhoz segíteni az adminisztrációban, vagy portáskodni. Nincs elég munkaező itt a szállodában, és általában Albániában. Sokan hagyják el az országot, mert máshol több pénzt tudnak keresni. Az árak emelkednek, de a fizetésünk nem.”. Magyarországon élőként ez elég ismerősen hangzik...

Az utolsó estén Durrësben egy tengerparti üdülőszálló vakítóan fényes és fehér éttermében ültem és néztem, ahogy táncol a csapatunk (klarinet, szintetizátor és énekes szolgáltatta a zenét). Feltűnt, hogy egész szépen táncolunk már sorban. Az útra távoli helyekről és életekből érkezünk, de valamikor elkezdünk csoportként együtt mozogni. A mozgás és a tánc soha nem szűnik meg érdekelni és elbűvölni.

Sue Foy

(fordította: Bede Judit)

All along the way we went to museums, archeological and historical sites, ancient churches, castles. Such as the beautiful icon museum in the town of Korça, an ethnographic museum in Ersekë, Sveti Naum church on Lake Ohrid in North Macedonia. We visited the castle, museum, and monastery in Berat (Albania), the ancient ruins in Butrint near Sarandë (Albania), churches on or near Lake Prespa (Agios Germanos, Basilica of St. Achillius) in Greece and more. Our bus drove along 'Europe's last wild river' Albania's Vjosë River. We ate fresh local Balkan salads, feta cheese in many forms, tsatsiki every day with many other starters, a main dish with meat, then often various cakes soaked in syrup for desert. For breakfast or desert sometimes there were black figs or green walnuts cured in a sugar or honey syrup, flavored with a local kind of aromatic geranium. Yogurt, fresh burek and mountain čaj was available every morning. At Lake Ohrid we had famous trout special to that lake (the ones the late Queen Elizabeth allegedly liked a lot) and a fish broth soup I won't ever forget. On Lake Prespa in Greece we ate memorable baked beans and famous fish from that lake along with a host of local side dishes. We had roasted lamb and homemade bread at a family owned and runned agro tourism farm-restaurant on the road between Ersekë and Korça. We had veal several times and pork more often than I would have expected (Albania's population is 56 percent Muslim). Also I had the best ever, thin crust Napoli pizza (with FRESH anchovies) in Sarandë, Albania on the southern coast looking at Corfu across the way.

Along the roads everywhere there were tables or stalls set

up selling home collected and dried herbs, teas, fruits, nuts, also fresh fruits and vegetables, homemade raki and olive oil – and maybe refrigerator magnets. The landscape was spectacular beyond words with rich farmlands, olive and citrus orchards, then towering rugged mountains sometimes wooded, sometimes bald. Everywhere, there were smaller and larger herds of sheep accompanied by a shepherd with some goats and perhaps one donkey often bearing an ancient looking saddle. There were groups of colorful beehives at every turn of the head. We saw mosques in every town. There were many concrete bunkers left over from the Hoxha regime and lots of communist style concrete architecture with shiny solar water heaters and panels on rooves everywhere. Our last day in Albania a young man who worked in the hotel and helped us with our baggage, matter-of-factly summed his situation up in a few sentences: "My job is in the finance department, but I often fill in at the registration desk or as porter. We don't have enough people to work the jobs in Albania because so many leave the country to go work where they can make more money. Here prices go up, but our wages don't." Sounded familiar for Hungary.

On the final evening in Durrës in a seaside resort hotel cafeteria that was VERY BRIGHT and WHITE indeed, I sat and watched our group dancing (music was amplified clarinet, electric keyboard with a singer). I noticed that our group was dancing along quite nicely as a line. We had arrived to the tour from far-flung locations and lives, but at some point had begun to move as a group. Movement and dance will never cease to fascinate me.

Dilemma.

Az eredetiség problémája a táncházakban – II.

„Őstánc. A magyarság ősi lelküidének hordozója. Örömhözó. Az Őstánchoz kelletik: a hegedű zengése, a koboz pengése, a dob dobbanása, a furulyák duruzsolása. Az ősi magyar népzene keleties hangzása tárul fel az Őstánc dallamvilágából, új életet teremtve. Népünk a Napból jött. Ahogy lelkünk fénymagjai felragyognak, úgy lejtünk táncot ezen ősi magyar zenére. A magyar lélek az ősrítmuson és a szíven keresztül életfánk ágaira új hajtást varázsol. Az Őstánc egy hajtás, mely évszázadok vihara után ismét lélegzik.» (Kobza Vajk és zenésztársai önvalomása.)” (Záhonyi 2004)

Ezen idézet után a cikk folytatódik e zenei produkció ismertetésével, – amiben népzeneészek és régizeneészek működtek közre –, számos ponton önmagát cáfolva. „[...] a zenészek nagyszerűen ismerték fel az ősi magyar zene iránti növekvő érdeklődést. [...] Felcsendült a Tűz lángja, a Lérem, a »Róka táncz« és az Erdélyies.” (Záhonyi 2004)

A *tűz lángja*, azaz a *parafocului* román dallamú zene, amelynek neve magyarországi fordítás. Érdeemes hozzátenni, hogy a legtöbb román nevű táncot a magyarországi táncházakban lefordították, ami lassan átszivárgott néhány csángó zenész és táncos nyelvzetébe is.

„Felcsendült egy középkori Mária-ének is, amely Spanyolországban maradt fenn, de dallampárhuzamai a Kárpát-medencében is megtalálhatók. [A Vietórisz-kódexből] [...] egy féloláhos került a koncert programjába. A *Galántai táncok* 1931-es berlini bemutatójakor Kodály Zoltán kikérte magának, amikor azt a német újságok »magyar cigányzenének« minősítették. A felvidéki magyar dallamok felhangzása során Ökrös Csaba hegedűszólójában és Nagy Zoltán cimbalomjátékában is tetten érhetők voltak a »barokkos futamok«. [...] A vastaps utáni ráadásban a zenészek a dinamikus moldvai tánc, »Az ördög útja« dallamvilágát szólaltatták meg.” (Záhonyi 2004)

Az ősiség itt is elsősorban emocionális lehetett, hiszen a középkori Mária-ének, a féloláhos, a barokkos futam, a *drumul dracului* (ördög útja) ősi magyar voltát valószínűleg az alkotók is kétségbe vonták.

*

Az eredeti keresése

„Nemcsak ősi lehet egy népzene, hanem egy nép eredetét is segíthet megvilágítani: »[...] a magyar lélek ősi rétegéből még a XX. században is több az eleven valóság,

mint gondoltuk.» (Idézet Kodály Zoltántól.) [...] »Azt, hogy a magyarok átmeneti hazájukban együtt éltek az ujjur népekkel, nem igen tagadja senki. De népzenénk túlmutat az Urálon, s ez nem finnugor eredetre vall« (Idézet Csajághy Györgytől.)” (Szebeni 1998)

Az eredet, eredeti keresését akár abszurdnak is tarthatnánk. Az eredeti nyelv és zene valóban az ősködbe vész. Az eredet összekapcsolódik egyfajta nemzeti kérdéssel, valamint a romantikus múlt keresésével. A népzene kutatás is erre összpontosít, a népzene a tudatunkban így konstruálódott. Lehetett volna másképp is. Ha például a helyszellemét szeretnénk megérteni, a genius loci próbálnánk tudományosan vizsgálni: a mentális tér vizsgálata mellett vegyes etnikumú területek tájnyelvét, artikulációs bázisának vagy éppen a népzenének a közeledését. Ma is más zenei kultúra hallható Moldvában. Még stoppolás közben is más. A rádióadó is más zenei világot közvetítenek, hiába globalizálódott a világ. Más a magyar Dáridó, és más a németországi. Más a magyar lakodalmas rock, és más a román. S ezeknek a keveréke, például a moldvai,

megint más. Lehetne ilyen megközelítésben is kutatni a népzene.

Bármilyen eredetű is a zene, az a helyszelleméhez igazodik majd. Hívhatnánk népzene helyett helyzenének, földrajzilag meghatározott zenének. Más megközelítésben ugyanaz a jelenség nem népzeneként értelmeződik, hanem a hely szólalna meg a lakosain keresztül. Hiába az egyformára gyártott hegedű, hiába a közös nemzeteredet, ha például a hangszeres játék, a megszólaltatás technikája földrajzilag jellemző. Egy másik narratívában a moldvai hegedűjáték – nemzetiségektől függetlenül – lehetne a moldvai hegyek hangja. Az eredetét akkor nem a dallamokban keresnénk, nem az egyes nemzetiségek történetében, ami csupa narráció, hanem a genius locival próbálnánk meghatározni. Állandóan a helyről, a térről beszélünk. Térzenéről.

Vagy lehetne csak számtalan kis népzene-ről beszélni, hiszen minden egyes falunak megvan a maga zenéje. Pedig egy-egy banda olykor több falut is ellátott, mégis más kellett mindenhol játszani. Hiszen a faluban élők csak a saját zenéjüket használták és ismerték. Ezenfelül csak a környezetet ismer-

In: Hagyomány és eredetiség – szerk.: Wilhelm Gábor. Tabula könyvek 8. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2007. 268 p.

ték, amivel kapcsolatuk volt: akár nemesi, polgári vagy a szomszéd falu, vidék. Így, a helyi ember szemszögéből föl lehetne építeni a sok kis népzénét, ahol csak a falun, a közösségen belül vizsgálánánk a zenét, és nem foglalkoznánk nagy egységekkel. Külön volna külsőrekczeni, somoskai stb. népzene. Nem létezne a népzene, így nem volna eredete sem a népzének, hanem hálózatok viszonyában formálódának, alakulnának át zenék. Ebben az esetben a hagyományos, eredeti zene helyett zárt vagy alacsony fokú hálózatról beszélhetnénk, a globalizáció, a slágerek pedig magas fokú, egyenletesebb, nyitott és intenzív hálózatként kapnának értelmet. Vagy kapcsolathálózatok léteznének, és a népzene a szomszéd települések és „szomszéd” társadalmi rétegek kapcsolathálójának egyfajta vetülete volna.

A hagyományos népzénét értelmezhetnénk egy nagyobb, komplexebb, borzasztóan lassú, lassan szétfolyó, sűrű, iszapos kulturális jelenségként, ami a mi rövid életünkben állandónak tetszik – ezért az örökévalóság látszata a slágereket pedig jóval kisebb, gyorsan szétfutó, hamarabb elillanó, hígabb, egymást sűrűn ismétlő kulturális jelenségként, azaz egyfajta „sebesség szempon-tú” értelmezést is adhatnánk.

Am a közelmúltig a régi narratíva dívott. Bruner után úgy is mondhatnánk, hogy e „narratívában az aranykor a múltban zárva nyosult”, és a mi feladatunk a hagyományos kultúra rekonstruálása. (Bruner 1999:182).

A végkifejlet a népi kultúra végső eltűnése, előtte pedig éppen az elmúlás zajlott. A kezdet, az egyes kulturális jelenségek eredete pedig a homályba vész.

*

Az eredeti dilemmája

A táncmuzika életben és az azt körülvevő értelmiségi diskurzusban az eredetiség kérdése szinte fordított helyzetben van a képzőművészeti, műtárgyi eredetiség kérdésével. A képzőművészetben eredeti az, amiről biztosan meg tudjuk állapítani, hogy kitől ered, ki készítette – vagy épp ki hamisította oly remekül – az adott tárgyat. Ha egy szálát visszafelé nyomunk követünk, egyértelműen célba érünk. A népdal–népies műdal, az autentikus népzene–magyar nóta viszonylatában az eredetiség akkor válik valóra, ha ez a bizonyos szál szigorúan a misztikus ősködbe vész, nem köthető senkihez. Akkor a népdal eredeti népdal, és nem csak egy Petőfi-változat. Az eredeti akkor eredeti, ha eredetét nem tudjuk meghatározni. Ha meg tudjuk meghatározni, akkor a népdalból műdal lesz. Természetesen formai jegyek alapján olykor könnyen megkülönböztethető egy népieskedő dal, de ez nem minden esetben igaz.

A hazai táncmuzikában egyértelműen jelen van a „hagyományos” kultúra miatti aggodalom. Így a gyűjtés célja a megmentés, a paraszti kultúra egyes elemeinek eltűnés előtti rögzítése. Ezen elemek egy értékrend alapján kiragadva alkotják a „hagyományt”. És cél ugyanezen elemek át-

mentése is. Mivel e kiragadott elemek az úgynevezett „élő néphagyományt” alkotják a kiragadás előtt, ezért ezeket ismét élővé kell tenni, így menthetjük át őket.

Azért beszélnek kiragadásról, mivel az organikus egészből, a nagy valamiből, ami a korábban élt emberek élete, tudása, kívül rekedt például a férfi–nő viszony, a napi vagy éves időbeosztás, az ülepkarbantartási szokások, a gyerekekhez való viszony, az esztétikai ízlés, a mezítlábasság. Magyarul, számos viszonyulás és mindennapos rutin, ami a „hagyományokban” élő emberhez tartozott, de a mai ember életébe igen nehezen illeszthető, bármilyen ideológiát is valljon.

A táncmuzika zenészek viszont folyamatosan törekedtek az eredetiségre. „Arra törekszünk, hogy a zenénk olyan legyen, mint az eredeti.” (Szász 1984:56) Egyre több részletre kellett odafigyelni, legyen minden élethű, eredeti, korrekt: „[...] akkoriban, ha a táncmuzikában egy fél vonót nem fűrészeltem szét, nem is volt jó. Egyszóval sokkal több energiát fektettem bele, mint amennyit kellett hozzá. Eredetiben nagyon takarékosan hegedülnek, hiszen nem lehet harminc órát végigzenélni ilyen indulatból.” „Biztosan nem úgy játszom a csárdást, ahogy az öreg Ádám húzta, de ugyanúgy lehet rá táncolni. El tudom érni ugyanazt a hatást. [...] Nem azért tanulom el, hogy egyszerűen másoljam. Ilyen nincs. Ez abszurdum. Ő maga sem játszotta egyformán kétszer egymás után. De a szellemi szerkezetét, felépítését, gondolkodásmódját meg lehet tanulni.” (Sági 1984:20)

A korábban lejegyezhető, az eredet iránt kutatható táji zene átváltozott egyéniségek által képviselt szellemi szerkezetű, felépítésű, gondolkodásmódú.

Az eredetiség végletekig hajszolása éles vitákhoz vezetett. Jó zene vagy fanatikus hitelenség, felületesen megtanult zene vagy az eredeti zene abszolút mélységekig való elsajátítása – egyénekig lebontva, ahol szinte megszűnik a népiség: egyéniségektől kell tanulnia egyéniségeknek.

A táncmuzikában két jeles alakja hozzászólt a vitába arról, hogy mit szabad, mit érdemes megtanítani. Az egyik még mindig játszotta több tájegység zenéjét, sőt még tanulni kezdett görög, ír népzénét is. Egyetlen hangszer specialistájaként az adott hangszer minél többfajta megszólaltatási lehetőségét, ezáltal több népzénét, azaz népzéneket kezdett játszani hangszerén, hasonlóan, mint amikor egy-egy muzsikás több műfajban is kipróbálja magát. A vitapartner ezt ellenezte, hiszen ő meg már oda jutott, hogy csak egy falunak a zenéjét játszotta. Hiszen a népzene, mint egységes valami csak a fejekben, a narratívákban létezett.

Egy faluban csak a saját zenét játszották. Elvetette az összmagyar népzene játékát, hiszen minél alaposabban ismerjük meg egy település zenei világát, annál több egyedi részletre bukkanunk. Aztán csak egy muzsikustól tanuljunk, és csak az alapján játszunk. Végül a zenészegek lelkivilágához érünk.

Vita zajlott egy moldvai táncház minőségéről is a *folkMAGazinban* egy jubileumi műsorral kapcsolatban. Ebben a kontextusban az eredetiség a megújulás és a színvonal feltétele. „[...] együtt muzsikálunk azokkal a moldvai csángó énekesekkel és zenészekkel, akiket mestereinknek tekintünk [...] és barátainkkal, akikkel együtt próbáltuk el-sajátítani a stílust, azt a zenei anyanyelvet, amely nélkül egyikünk sem lett volna képes elindulni a saját zenei útján. Ebből az örökül kapott gazdag hagyományból, s az itt kialakult sokszínű, minden résztvevőre nézve sajátos, mégis összetartozó zenei világból kíván a műsor ízelítőt adni.” (Demeter 2004:20)

A másik interpretációban is probléma, hogy mennyire kell vagy lehet ragaszkodni eredeti elemekhez: „»A Fanfara Complexa az új időket kívánta bemutatni. Hangszerelés fiktív. [...] A kobzosok pedig elmerülhetnének az összhangzattan mindhárom szükséges akkordjának ismeretében. A téveszmét, miszerint a koboz csupán ritmus-hangszer, nem kellene életben tartani. [...] A zenélési szokások és technikák, sőt a han-

golás terén is csak találgathatunk, ugyanis nincs annyi kobzos anyag, hogy akár statisztikailag döntsünk el ilyen alapvető kérdéseket. [...] Az egész műsor mélypontja éppen a jubiláló zenekar volt. Az egyetlen, 1997-ben készült lemezről jól ismert zenei teljesítmény már a múlté. [...]» (Demeter 2004:21)

A zenekaroknak ezek szerint idővel tovább kell lépni mind repertoárban, mind az egyes hangszerek játékában.

Az eredeti zene, eredeti előadókkal közösen, az egyes zenei elemek továbbfejlesztése, a zenekar továbblépése és a kortárs populáris zene beemelése a repertoárba (Fanfara Complexa) már nyitottságot mutat zeneileg, ugyanakkor nehézséget jelent az eredeti népzene értelmezésével kapcsolatban. Bár továbbra is találkozni a korábbi interpretációkkal: „[...] hogy mennyire igyekeznek a zenészek követni az autentikus előadásmódot, s mennyire akarnak feldolgozásokkal domborítani – megnyugtató választ kaptam [...]. [...] ragaszkodik a hagyományokhoz.” (K. T. L. 2000)

„Az eredeti forrásból gyűjtött, műzenei motívumokat nélkülöző, archaikus csángó népzene – amely mellett az együttes tagjai elkötelezték magukat –, a magyar zene-kultúra legősibb ágához tartozik.” (K. Tóth 2003)

Az eredeti népzenenek van egy nemzeti vonulata is. A moldvai népzene viharos gyorsasággal úgy értelmeződött, hogy az ősi magyar zene, a legősibb – mely minden bi-

zonnyal így is van, ha csak az énekelt dallamok világának egy részét figyeljük.

Először is a zenés alkalmakkor (lakodal-makban elsősorban) a moldvai csángók is cigányokat fogadtak. Moldvában kevés-sé jellemző a cigányok együttélése telepü-lésen belül más nemzetiségekkel. Általában külön falvakban laknak, ahol több egyéb foglalkozás mellett rengeteg muzsikus van. Ilyen például Băcioi, Rădoia. 1992–1993 óta már ide is járnak gyűjteni. Akiket ma nem cigányként tartanak számon, azok vagy furulyások (pásztorok), akik csak ritkán, nagy-on szegény háznál zenéltek lakodalom-ban, vagy olyan muzsikusok, akik cigányok-tól tanultak: nem vagy nem csak apáról fi-úra szállt a tudás – ami elvileg kimondatlanul is az eredetiség egyik kritériuma (példá-ul Fehér Márton).

Az egyértelműen nemzeti hangsúlyozása a hangszeres népzene akkor válik körülményessé, amikor megismerik a táncok ne-vét, majd akkor, amikor több balkáni tánc-kultúrával ismerkednek meg a táncházba látogatók. Moldva multietnikus tájegység volt, ami tükröződik a táncok nevében is. Manapság a táncházakban is játszott dalla-mok: *bulgareasca* = bolgár, *sírba* = szerb, *un-gureasca*, *magyaroska* = magyaros, *rusaescas* = orosz (ruszin, hucul), *ardaelanca* = erdélyi (verbunkos stílus), *polkák* (*polca peatra* stb.) = lengyel, *romaneasca* = román, *siganeasca* = cigány, *hóra* = zsidó. Vagyis zsúfoltan multi-nacionális zenei kultúráról van szó. S hogy mikor melyik nemzet melyiktől mit vett át,

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

és minek nevezte el, ebből igen nehéz kihámozni az eredetit...

A különféle stílusok megjelenése a népzeneben tovább nehezíti a kérdést.

„Alkalomadtán emelkedett, mint egy New Orleans-i temetési menet, máskor meg mozgósító, akár egy török katonazenekar. Ha pedig tánc, az oltári szédület.” (Marton 1998.)

Eleinte a táncházakban úgy gondolták, hogy az összegyűjtött (zenei) maradványok egy magasabb kulturális valóság egészébe illeszkedtek (Bausinger 1989), ez pedig végig egy statikus állapotot előfeltételezett. Csak a komoly, egyre elmélyültebb népzenei tanulmányokat, helyszínen tanulást folytató népzeneészek előtt kezdett derengeni, hogy nincs szó statikusságról. Ezzel személyesen én is így voltam. Még a tudományos szemléletmód elsajátítása előtt – ha szabad így fennhézám – kellett erre a roppant jelentős következtetésre jutnom.

A hagyomány folyamatos, változó, és az elképzelt „eredeti” hagyomány és a mai falusi kultúra közt számos átmeneti változat létezett. Ezek az átmeneti állapotok a népzeneben az 1990-es években kezdtek felértékelődni. A zenében sajátosan e tekintetben a balkáni zene került előtérbe, és annak a mezsgyéjén a moldvai zenék is szóhoz jutottak. Ma a *Macskajaj* című film zenéje, a *Besh o droM* zenekar a divat – a tánczásas körökben is, noha kifejezetten XX. századi és nem régebbi népzeneiről van szó. A Marczibányi téren a moldvai tánczásban pedig a Fanfara Complexa felállás rendszeresen játszik.

Mára a táncházakban a divat, a stílusirányzatok jelentősen oldódtak. Ezzel egy időben a népzene gyűjtése, művelése egyre elmélyültebbé vált.

A gyűjtés nem más, mint egy folyamatosan változó jelenség statikus állapotban való rögzítése. A gyűjtéskor-megmentéskor kezdetben csak a dallamokat, később már a körülményeket is rögzítették. A falusi zenészek kikérdezésekor az amatőr gyűjtők korábban ritkán figyeltek a kontextusbeli és narratív kérdésekre. A rögzítés naftalinba zárás. E ponton előkerült az élő népzene problémája, mivel ez így éppen nem élő. Márpedig nem érezték elégségesnek megmenteni, át kellett menteni, életben tartani vagy újraéleszteni. Hiszen az összegyűjtött zenei korpusz magában, a testében hordja az eredetit.

A megmentéssel kapcsolatban két megoldás körvonalazódott. Dokumentálni: a legutóbbi *dokumentációs program* volt a találkozó nevű „Utolsó óra” program; valahogyan *tovább játszani* a népzeneit.

Mivel a gyűjtés és a művelés egyre elmélyültebbé vált, a folyamatosság felismerésével, az átmenetek felértékelődésével, az egy-

re részletesebb ismeretek birtoklásával fokozatosan kérdéssé vált a népzene eredetisége. Egyre nehezebbé vált annak meghatározása, hogy hol az eredeti népzene, mi is az tulajdonképpen. Hogyan tud egy folkegyüttes eredeti népzeneit játszani?

A moldvai népzene mint ősi zenei kultúra indult útjára, és egyik bázisává a Marczibányi tér vált. Ma már a moldvai népi muzsika kísérőzene bábegyütteseknél, óriásbábosoknál, csatazaj honfoglalás kori és középkori lovagi tornákon, zenei alapanyag a dzsesszben, a world musicban, filmzenékben. A Marczibányi téren pedig olykor játszanak 1990-es évekből moldvai populáris zenét is.

Véleményem szerint tehát az eredeti népzene pusztán egy narratívákban létező képzet. Gyakorlatilag nem tudunk éles határokat szabni eredeti és nem eredeti népzene közt, hiszen nem tisztázták a fogalmi, csoportosítási kereteket. Egy-egy kritérium alapján be tudjuk határolni, ám mindegyik kritérium esetében elmozdul a határ. Az apáról fiúra örökítés esetében például egy lényeges problémával találkozunk szembe magunkat: a cigányok csak a XVIII. századtól veszik át a vezető szerepet a magyar népzene művelésében. Népzene és -zenész azelőtt is volt. Számolni kell egy etnikai váltással. A XX. században viszont előfordult, hogy parasztok tanultak zenélni – a helyi cigány muzsikusoktól.

Funkcionálisan még kínosabb a népzene meghatározása. A mai lakodalmak mai zenekarai vegyesen játszanak magyar nótát és táncdalslágeret. Mára falusi-kisvárosi társadalmi rétegekbe integrálódnak (népzenevé válnak?) egykor lázadó jellegű pop- és rockzenei slágerek is: Beatles, Illés és más zenekarok szerzeményei, melyek a hetvenes években még elképzelhetetlenek lettek volna egy lakodalomban, noha az akkori lakodalomban sem volt már az a népzene, amit még ma is eredeti népzeneként képzelnek.

Ugyanazokba a lakodalmakba, ahol az elmúlt évtizedekben a milió keveset változott, befogadtak olyan slágereket, melyek egykor élesen elhatárolódtak ettől a környezettől, szinte ellentétesen fogalmazták meg magukat. Ugyanez viharos gyorsasággal játszódik le Moldvában is.

Egy folkfan szemtanúja lehet a *sírba* és az *öves*, a *drumul dracului* és a *magyaroska*, a *lambada* egy időben, egy helyen történő átélésének.

A hazai táncházak közönsége kezdetben hozzászólt ahhoz, hogy minden tájegységnek megvan a maga népzeneje, létezik mindenhol az eredeti népzene. Akik csak szórakozási célból járnak táncházakba, azoknak már az elvárásai közt szerepel az au-

tentikus muzsika, s a narratívákat, melyekben ez létrejött, ők töltik fel újra meg újra. Akik viszont komolyabban, hivatásszerűen kezdtek el népzenevel foglalkozni, állandóan fogalmi pontosításokra, módosításokra szorultak, míg végül válságba került az eredetiség jelentése a népzeneben.

*

Zárszó

Mondom, a népzene olyan sajátos kulturális jelenség, ami fordítottja a képzőművészetnek. Minél alaposabb az ismeretünk róla, annál lehetetlenebb megállapítani az eredetiségét. Szerintem.

Szilágyi Dániel

Irodalom

BAUSINGER, HERMANN

1989 *Párhuzamos különidejűségek.*

Ethnographia 100(I – 4):24–37.

1995 *Népi kultúra a technika korszakában.*

Budapest: Osiris-Századvég.

DEMETER LÁSZLÓ

2004 *Mátyás, az igazságos... (Hozzászólás*

Bolya Mátyás: Szomorkás jubileum c. írásához.)

folkMAGazin 11 (I):20–21.

JUHÁSZ ILDIKÓ

1998 *A „Kodály-módszer” problematikája*

a zeneetnológiában. In: *Hagyomány és*

modernizáció a kultúrában és a néprajzban.

Szűcs Alexandra, szerk. 157–168. Budapest:

Néprajzi Múzeum.

K.T.L.

2000 *A Csűrrentő moldvai kazettája.*

folkMAGazin 7(1): 19.

LISZKA JÓZSEF

é. n. *A szlovákiai magyarság populáris kultúrája*

(1918–1998). In: *Reformatika. Tiszántúli*

Digitális Kultúrintézet.

MÁNUEL, PETER

1988 *Popular Musics of the Non-Western World.*

New York: Oxford University Press.

MARTON LÁSZLÓ

1998 *Román világsztár. No. 2. Fanfare Ciocarlia.*

www.amarodrom.hu/archivum/98/fanfare.html

[Ma már nem található – a szerk.]

NEGUS, KEITH

1996 *Popular music in theory. An Introduction.*

Cambridge: Polity Press.

SÁGI MÁRIA

1984 *Sebő Ferenc és Halmos Béla útja avagy*

a Sebő-együttes. In: *Húzzad, húzzad*

muzsikásom... A hangszeres népzene

feltámadása. Széll Jenő, szerk. 14–23.

Budapest: Múzsák.

SHILS, EDWARD

1987 *A hagyomány. Bevezetés.* In: *Hagyomány*

és hagyományozódás. Hofer Tamás –

Niedermüller Péter, szerk. 15–66. Budapest:

Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi

Kutatócsoport.

SZÁSZ JÁNOS ANDRÁS

1984 *A Vujicsics együttesről.* In: *Húzzad,*

húzzad muzsikásom... A hangszeres népzene

feltámadása. Széll Jenő, szerk. 52–62.

Budapest: Múzsák.

SZEBENI ANTAL

1998 *Őstörténet és zenekutatás.* folkMAGazin

5(2):29.

K. TÓTH LÁSZLÓ

2003 *Csak eredeti forrásból. Ha minden jól alakul,*

klubot nyit a Sültü zenekar. folkMAGazin

10(2):34.

ZÁHONYI ANDRÁS

2004 *Őstánc. Ökrös Csaba és Kobza Vajk*

koncertjéről. folkMAGazin 11 (I): 10.

Tradíció és innováció, kortárs művészet és XXI. századi hozzáállás

Bolya Máttyás népzeneész, egyetemi docens, kutató, a Zeneakadémia Népzene Tanszékének új vezetője beszél a tanszék megújulásáról

– *Január óta tanszékvezető, ebben a minőségében ez lesz az első teljes tanéve. Mik a tervei, és mit sikerül ezekből már most megvalósítani?*

– Nagy megtiszteltetés egy ilyen patinás intézményben dolgozni. Az, hogy a Zeneakadémia szenátusa nagy többséggel támogatta a pályázatomat, számomra nem egyéni siker, sokkal inkább egy közösségi megbízás. Számtalan projekttel és koncerttel a hátam mögött ez az első ilyen jellegű felkérés. Hatalmas lehetőség, de egyúttal hatalmas felelősség is. Úgy érzem, hogy jól tudom kamatoztatni az eddigi tapasztalataimat, beleértve az elmúlt tíz év egyetemi tanítási és oktatásszervezési gyakorlatát is.

A tanszékvezetői pályázatomban (<https://owncloud.btk.mta.hu/index.php/s/4rr73Ee2bgTRtYn>) olyan programot vázoltam, amely úgy ad választ a XXI. század kihívásaira, hogy közben épít az intézményi hagyományokra és jó gyakorlatokra is. Olyan ez, mint a zenei *lex minima*, vagyis a legkisebb mozgás elve az összhangzattanban: a közös hangokat megtartjuk, biztosítva a stabilitást és a folytonosságot, a mozgó hangok pedig a dinamizmust, az energiát jelentik a képletben. Tizenöt év kellő időtáv ahhoz, hogy összegezzünk, levonjuk a tanulságokat, nagy levegőt vegyünk, és újult erővel lássunk neki az újabb ciklusnak.

Egészen más típusú kihívások elé nézünk, hiszen tizenöt évvel ezelőtt egy – főként a tudományos eredményekre alapozó – „zöldmezős beruházás” valósult meg, most pedig a gyakorlati tapasztalatokkal is számolhatunk. Bizonyos értelemben korszakhatáron állunk, hiszen mindenhol azt látjuk, hogy a XX. században szocializálódott szakemberek adják át a stafétát egy fiatalabb generációnak; két évszázad üzen egymásnak. Végül a szomszédban dúló háború hatásait se felejtjük, ezzel szerintem senki sem számolt.

Első lépésként áttekintettem a tanszék teljes képzési szerkezetét, összevetve az induláskor kitűzött célokat a mai megvalósítással és igényekkel. Talán a legfontosabb teendő, hogy megpróbáljuk az elméleti és a gyakorlati tárgy arányát a gyakorlat irányába eltolni. Véletlen egybeesés, hogy a most megváltozott felsőoktatási törvény is segíti ezt a folyamatot, hiszen az új képzési és kimeneti követelményrendszer miatt a tanárképzést – nemcsak nálunk, minden egyetemen – át kellett szabni. Ennek keretében kollégáimmal átdolgoztuk a kredithálót, beépítve az elmúlt tizenöt év tapasztalatait.

A gyakorlatot erősíti például a klasszikus és jazz szakok mintájára átalakított kamarazene rendszere is. Eddig a néhány kamarazenei csoportunk egy-egy szűk, meghatározott zenei anyaggal foglalkozhatott, most a teljes tanszék összes – körülbelül nyolcvan – diákja úgy alakíthat különböző formációkat, ahogyan szeretne, és ők választják meg azt is, hogy mit játszanak. Nagyobb szabadság, erősebb motiváció.

Az nyilvánvaló, hogy a népzenehez köthető közös ismeretkörök esetén erősebb koordinációra van szükség: egymást támogató modulok kialakításával a szükséges ismereteket lefedő tudásháló képezhető akár alacsonyabb óraszámokban is. Ennek keretében igyekszünk csökkenteni az ismétlődő témaköröket, meghatározni a hangsúlyokat és oktatói műhelymunkával hatékonyabban kihasználni az órakeretet.

A népzene különböző történeti rétegei folyamatos kölcsönhatásban voltak az adott kor műzenéjével, így természetes adódnak a kapcsolódási pontok. Minden zeneakadémista tanul zenetörté-

netet, zeneelméletet, szolfézszt, emellett a mi növendékeink népzene-történetet, népzeneelméletet, lejegyzést, repertoárismeretet is, szinte meg van duplázva a tananyag. Ezt így örököltük és most az a feladat, hogy újragondoljuk az egyes tantárgyak határait és határterületeit: melyik anyagrészt mihez tartozzon inkább, milyen hangsúlyokkal és racionálisabb szervezéssel tudjuk támogatni a képzés egyéb területeit.

Rendkívül fontosnak tartom a tanszéki kommunikáció különböző szintjeinek fejlesztését. A cél egy olyan kapcsolati háló létrehozása és működtetése, amely a tanszék belső gyakorlatától egészen a nemzetközi kapcsolatok ápolásáig nyúlik. Ilyen a tanárok és a diákok közötti, a tanszéken belül és az egyetemmel zajló kommunikáció. Fontos, hogy meghallgassuk a növendékeket, és a tapasztalataikat becsatornázzuk a kurzusok kialakításába. A tanszéki értekezletekre meghívjuk a hallgatói önkormányzat képviselőit is, igyekszünk jobban megszervezni a fogadóórákat. A kommunikációhoz tartozik az is, hogy a különböző elméleti tárgyakat tanító tanárok is rendszeresen beszélgessenek egymással, már itt derüljön ki például, hol vannak fölösleges párhuzamosságok. A tanszékek közötti párbeszéd pedig sok értékes tapasztalathoz juttathat, mint ahogyan az is, hogy megindul egy együttműködés a többi művészeti egyetemmel vagy a népzenevel foglalkozó intézményekkel: a Néprajzi Múzeummal, a Hagymányok Házával. Hiszem, hogy lépésről lépésre mindez megvalósítható.

– *Jubileumi év az idej, a népzenei képzés tizenöt évvel ezelőtt indult meg a Zeneakadémián. Azelőtt senkinek sem jutott eszébe, hogy népzene-t oktasson felsőfokon, és tanárokat képezzen?*

– Távlabbról kezdem, mert messzebbre nyúlnak a gyökerek és az okok. Elmondhatjuk, hogy Magyarország nagyon rangos és egyedülálló népzene-kutatói hagyománnyal rendelkezik, százhusz éves történettel, kezdve Kodálllyal, Bartókkal, Vikár Bélával. Ezzel párhuzamosan, a hetvenes években bontakozott ki egy másik szellemi vagy inkább gyakorlati irányvonal, a táncházmozgalom, amely a világszerte ismert revival mozgalmak közé tartozik, így is szoktunk hivatkozni rá. Ehhez már népzenei együttesekre volt szükség, a zene pedig az előbb említett kutatásból táplálkozott, és a két irányvonal később is erős kölcsönhatásban maradt. A táncházmozgalom tudásátadási igénye és gyakorlata a kilencvenes évek elején kezdett intézményesülni. 1990-ben önálló intézménnyé vált az Óbudai Népzenei Iskola, majd az évtized végére elkészült az alapfokú népzeneoktatás tantervi, valamint a népzeneész szakképesítés tantárgyi programja is: vagyis megteremtődtek a népzeneoktatás jogi és adminisztratív keretei a közép- és az alapfokú iskolákban. Ezeket a programokat a revival mozgalom jeles képviselői írták, és utólag azt kell mondanom, hogy nagyon komoly munkát végeztek. Így már nemcsak táncházakban és táborkban lehetett ellesni egymástól a muzsikálást. Ugyancsak ebben az évtizedben, 1991-ben először indult népzenehez kapcsolódó tanárképzés a Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán. Én is – hasonlóan a magyar revival szinte minden jelentős képviselőjéhez – ott szereztem az első diplomámat. Ez a képzés nem illeszkedett teljes mértékben a magyar oktatási rendszerbe, ugyanis így nem a művészeti, hanem a közismereti tanárképzésben lehetett ének-zene-népzene szakpárban képeztést szerezni, amely mégis a művészeti területen biztosított jogosítványokat.

„Népzene Tanszék 15” jubileumi koncert • Zeneakadémia – Nagyterem • 2022. október 2. • Fotó: Felvégi Andrea

„Népzene Tanszék 15” jubileumi koncert • Zeneakadémia – Nagyterem • 2022. október 2. • Fotó: Felvégi Andrea

A ZENEAkadÉMIA MŰHELYEI

Diploma reboot – válogatás a népzene tanszék elmaradt diplomakoncertjeiből

Dudás Klára (népi pengetős, népi ének szakirány) • Takács-Nagy Jázmin (népi pengetős, népi ének szakirány)

Szalay Fatima (népi ének szakirány) • Horváth Bálint (népi pengetős, népi ének szakirány)

2022. november 22. 19.00–21.00 Solti terem

Ménesi Gergely és a Zeneakadémia kamarazenekara

Vendég a Népzene Tanszék: Eredics Salamon (furulya), Eredics Áron, Eredics Benjamin (tambura), Németh András (tekerő), Istvánfi Balázs (duda), Szlama László, Csenki Zalán, Bolya Mátyás (koboz) és a Népzene Tanszék hallgatói

2022. december 5. 19.00–21.00 Solti terem

Díjtalan belépő igényelhető a Zeneakadémia honlapján és jegypénztárában

FOLKMAgAZIN

A bolognai rendszerként elhíresült oktatási irányelvek hatására alakult ki Magyarországon az a jogi környezet, amelyben elindulhatott a népzenei képzés a Zeneakadémián. Fontos volt ez a népzene társadalmi megítélése szempontjából is, hiszen végre nem közismereti tantárgyként kellett tekintenünk a népzene – mint a rajzra vagy az ének-zenére –; ugyanarra a helyre került, mint a művésztanárok által oktatott klasszikus vagy a jazz szakirányok.

– *Milyen jövőképet lát maga előtt?*

– Engedje meg, hogy idézzek a jubileumi koncertsorozathoz írt gondolataimból: „Milyen feladatokat tartogat a jövő? Talán a legfontosabb, hogy a Népzene Tanszék pontos önképet alakítson ki és a kulturális élet karakteres szereplője legyen a kutatás és revival mozgalom mellett. Olyan ez a három terület, mint három testvér: ezer szálon kötődnek egymáshoz, de mégis külön személyiség mind. Korszakteren állunk, a népzene hordozó kis közösségek felbomlottak, sorban távoznak utolsó képviselőik. A fiatalokat úgy kell bevezetnünk tehát a népzene világába, hogy már nem számíthatunk a hagyomány szereplőinek műzsacsokjára.”

Ahogy már említettem, tizenöt év után fontos és jó visszatekinteni, összegezni és feltenni a kérdést: hol a helyünk a XXI. század Magyarországnak kulturális vérkeringésében? Mitől hatékony a tudásátadás? Hogyan hasznosul mindez a különböző kulturális színtereken?

A tudásátadás módszerei például ma már jóval sokrétűbbek, mint amikor a frontális oktatás volt az egyeduralgkodó. Át kell tekintenünk a tananyagokat olyan szempontból, hogy mely ismertkörök működnek a digitális oktatásban, és melyek azok a tudáselemek, amihez mindenképp élő tanerő kell, mert másképp nem lehet átadni. Vagyis a jelenléti oktatásban lehetőleg ne töltsük azzal az értékes időt, amit másképp is meg lehet tanítani: például a tanár ne gyakoroltasson hangközöket a növendékekkel, azt egy online eszköz segítségével is meg lehet tanulni, és elég jól mérhető az eredmény.

A XXI. században megváltoztak az igényeink és a fiatalokat érő hatások. Nagyon meg kell becsülnünk, ha ma valaki arra adja a fejét, hogy zenész legyen, akiben erős elhivatottság munkál. Ezt nekünk, tanároknak tisztelnünk kell, és muszáj másképp viszonyulnunk a növendékekhez. Pontosan értenünk kell ennek a generációnak a viszonyát a kulturális színterekhez. Óriási felelősség, hogy az információ, amire a hallgatóknak szükségük van, eljut-e hozzájuk, megtalálják-e azokat az egyéni tanulási utakat, amelyek haladhatnak. Tanári oldalról pedig azokat az embereket hívjuk-e be az alkotás bűvkörébe, akik olyan tudást és tapasztalatot hoznak a tanszékre, amely sehol máshol nem elérhető.

A pályázatomban pontosan leírtam ezt a folyamatot. A világ változása természetes jelenség, amelyre csak rugalmas rendszerek képesek válaszolni. Minden lehetőséget meg kell ragadni, hogy ezt a rugalmasságot elérjük: inter- és transzdiszciplinaritáson alapuló struktúrák kiépítése, a kutatás támogatása, az innováció és a kreatív energiák mozgósítása. A jövőbe tekintve olyan műhelyeket látok, ahol együttműködés mellett érvényesül az egyéni szabadság, és az alkotás légkörében mindenki mer önállóan dönteni. Biztos vagyok abban, hogy így lehet mozgósítani a tudást, és erre a legalkalmasabb az egyetemi közeg, hiszen mindig is ez volt az új gondolatok kidolgozásának műhelye, ösztönözve az újítókat és egyúttal támogatva a hagyományörzőket. E két embertípus harmonikus együttműködése és a kölcsönös megbecsülés eredményez kézzelfogható eredményeket.

– *A Zeneakadémián számos népzenei koncert van, de sajnos azt látni, és ez a COVID előtt is így volt, hogy nincs teltház ilyenkor. Lehetséges, hogy a népzene szerető közönség nem talál ide?*

– Igen, ezt érzem én is, és azt gondolom, hogy ennek oka éppen a zeneakadémiai képzés és a revival mozgalom viszonyának a tisztá-

zatlansága. Ahogy korábban említettem, nagyobb erőfeszítésekre van szükség az önkép meghatározásához és megfelelő kommunikációjához. Az, hogy befogadott bennünket a Zeneakadémia, a zeneoktatás csúcshintézménye tizenöt évvel ezelőtt, egyfajta szorongással teli izgalommal töltötte el a szakmát. Megismétlődött az, ami az alap- és középfokú tantervek megírásánál: megpróbáltunk minden ismeretet belelapátolni a kredithálóba. Csak zárójelben teszem hozzá, hogy ez teljesen természetes folyamat, ha úgy tetszik, történelmi szükségszerűség volt. Az új, magas presztízsű hely olyan képzetársításokat eredményezett, amely ahelyett, hogy megerősítette volna, inkább elmosta a különböző területek határait. Összemosódtak a kutatás, a revival és az egyetemi szféra feladatai, felelőssége és kompetenciája. Ezt kell most szétszálazni, megérteni és különböző fórumokon – sok-sok együttműködéssel – szakmai párbeszédet indítani a témában.

Sokak számára máig szokatlan, hogy e patinás, aranyozott, Zsolnay-csempés falak között népi hangszerek töltik meg a színpadot. Fontos feladatunk, hogy a népzene felhasználásának különböző színtereit megnevezzük, és funkcióját ezekben a terekben meghatározzuk. A néprajzi szakirodalom a hagyományhasználat ezen módjára alkotta meg a folklorizmus fogalmát, amely számos formában valósulhat meg a művészi folklorizmustól a tudományos- vagy éppen a pedagógiai szemléletig. Tudományos folklorizmusnak számít például Bartók és Kodály népzeneutatói munkássága, de amikor inspirációs forrásként feldolgozzák, műveikbe átemelik az anyagot, az már művészi folklorizmus. Amikor egy népzeneeszt felkérnek, hogy játsszon egy állami rendezvényen vagy egy kiállítás megnyitón népviseletben, az reprezentációs folklorizmus, hiszen ebben az esetben nem az előadó személye a fontos, itt a folklortermék szimbólumként jelenik meg. Ha a folklor bizonyos elemeit didaktikai szempontok szerint elrendezzük, majd ki- és bemeneti követelményeket társítunk hozzá, ez a pedagógiai folklorizmus. Ide tartozik a kosárfonó tanfolyam és az egyetemi képzésünk is.

Ezek azok a színterek, amelyeket tudatosítanunk kell, és amelyek különböző anyagot kívánnak: máshogy válogat egy népzeneész, ha egy tudományos előadást illusztrál, ha tanít, vagy ha kortárs művészként felmegy a színpadra. Ez a népzeneészek számára ismert tény egy új típusú szakmai párbeszédet generál, amelynek fontos résztvevője lesz a tanszék szellemi műhelye.

– *És így megtalálja a közönségét egy népzenei koncert a Zeneakadémián?*

– Biztos vagyok benne. Ma már mást várunk egy zeneakadémiai népzenei koncerttől: zenei élmény legyen, ne csupán illusztráció. Eleinte újdonság volt, hogy megszólalt például egy Bartók-zene inspirációs forrása eredeti formájában, mondjuk vonózenekarral vagy énekelve. Fontos volt ez ahhoz, hogy megértsük ezt a szintézist, de ennél sokkal szabadabban is tudnak dolgozni az alkotók, ha hagyjuk, sőt ösztönözzük őket. Ha a Zeneakadémián kimegyek a színpadra, akkor elsősorban kortárs művész vagyok, aki a zeneiséget éppen egy népi hangszerrel fejezi ki. Ez nagyon fontos különbség a táncban muzsikáló, hangulatot teremtő zenész, az 1973-as gyűjtést egy az egyben bemutatni kívánó népi hegedűs és a kortárs művész között. Egyik sem kis feladat, de mindegyik más szelete a kultúrának. Tehát vannak különböző színterek különböző szerepekkel és szereplőkkel.

Hiszek abban, hogy sok-sok találkozással, beszélgetéssel, konferenciával, koncertekkel és jó kommunikációval a közönségben is tudatosíthatók ezek. Így megtalálja a közönségét mindenki, és fordítva: tudatosan hozunk létre olyan programokat, amelyek tényleg a Zeneakadémiára vannak szabva.

Mester Ágnes

(lfze.hu, 2022. szeptember 30.)

PELVA GÁBOR: BOBBY - II.

S. K-nak ajánlva
Lányi Györgynek köszönet

2.

Sam Fergusson, az yville-i seriff aznap és amúgy mindig bal lábbal kelt. Egy éve volt a jól megérdemelt nyugdíjig, amely hosszú pályafutása során sokszor borotvaélen táncolt. Volt ott minden. Indokolatlan kényszerítőeszköz alkalmazása. Bizonyos korrupciótól szagló ügyekben való megmártózás, éppcsak a gatyakorcig, mintegy félbeszakadt baptista szertartásként. Heveny vita a volt polgármesterrel, valamilyen másik piszkos ügyben, ami végül a polgármester letartóztatásával végződött, Sam szerencsésére. Egy okoskodó, a helyi szövevényt nem ismerő szövetségi ügynök munkáját akadályozó tevékenység (Samnek volt igaza), és hasonlók. Nagy bánatára évekkal ezelőtt nem tudott elkerülni egy, különben indokolt, de halállal végződő fegyverhasználatot sem, ami jelentősen növelte amúgyis depresszióra hajló lelkivilágának keserűségét, és ezen az sem változtatott, hogy a városkában élt egy zseniális ügyvéd, akivel jó viszonyt ápolt, mint mindenki, és aki rendszeresen kimentette a szorult helyzetekből. És még egy átkozott év! Ha valami hiba becsúszik netán, márpedig ez mindig ott lebeg ebben a foglalkozásban, könnyörtelenül repül a kiemelt nyugdíj, a soha le nem járó hiteleknek végleg annyi, árverezés, állami szeretetotthon, egészségügyi ellátás elvesztése, bankszámlazárolás és még számtalan borús perspektíva, amiből a különféle biztosítások biztosításának átláthatatlan hálója sem menti ki rossz esetben, szóval agyó jól megérdemelt pecázgatás, barbecue a veterán haverokkal, bendzsóztatás a hintaszékben, az imádott, ámde szűz pipagyűjtemény rendezgetése, sörösdoboz céllövölde, esetleg egy népzenei lekísért hajókirándulás Budapesten a híres-nevezetes Parliament Building megtekintése, miközben all-inclusive whisky-gőzben észrevétlenül áthullámoznak a pesti hídfő Halálkapuján és más efféle aminyugger bolondság. Nancy ma reggel is nyervogott valami új kanapé után, soha nem lehet elég semmi. Mínek az az új vacak, a régi szépen felvette az ülepük formáját, szinte átölelte őket áporodott estéken, miközben maguk elé meredve szörfözgettek a 224+ csatorna óceánján.

Reggeli közben dühösen maszatolta kese bajsztát a tükörtojással, elmélázott a késtartóban sorakozó pengéken, felesége pongyolás hátának közepét fixírozva, néha morgott valamit válaszul és szorongott. Tessék, múlt héten is, megint majdnem szar került a mogyoróvajba. Riasztást kaptak a városszéli áruházból. Egy vékony, fekete

srácot értek bolti lopáson, aki erre elkezdett izgágáskodni, sőt megcsapta a biztonsági őrt és fölkapva egy böhöm csavarkulcsot, kirohant a boltból a hőkölő vevők között. A negyedik utcasarkon kapták el, elédriiftelve a bömbölő rendőrijárgánnyal. A gyerek idegen volt errefelé, talán egy nagyobb városból vetődött ide, és nem igazán fogta föl a helyzet súlyát. Harminc évvel ezelőtt lazán lelőtték volna, száz éve meglincselik, most viszont izgalmi állapota ellenére, mely láthatóan valamely szer által stimulálódott, nagyon is tisztában volt a jogaival, ezért szembeszegült az intézkedéssel. Mindenki szerencsésére velük volt Bill, a fiatal kolléga, aki elképesztő méreteit és testsúlyát latba vetve, nem törődve az orra előtt suhogó csavarkulccsal és a habzó szájjal vicsorgó elkövető hip-hop stílusban és csodálatos groove-ban előadott szitkozódásaival, egyszerűen rávetette magát az előadóművészre és két másodperc alatt összezsomagolta.

Mire Sam és a többiek odaértek, szabályos terítéken, hason hevert az elejtett préda. Még ekkor is motherfucker-ezett, köpködött. Sam nem bírt az ösztöneivel és egy taslival belekente a gyerek orrát a flaszterba. Nem úszták meg vér nélkül tehát. Szerencsére a járőrökci kamerája ezúttal is nekik adott igazat, bár nyilván ehhez még lesz egy-két kellemetlen szava a félórán belül tüsténkedve megjelenő jogvédő ügyvédnek is. A jelentést a következő hétre várták, kicsit azért izgulva.

Szóval, Sam gondterhelt volt, mint általában. Leöblítette keserű kávéjának utolsó kortyaival a tojás, bacon, mazsola maradványainak kevercsét, kiment a konyhából és öltözködését megkoronázandó terebélyesedő úszógumijára felcsatolta Coltra hajazó (mert Colt) szolgálati fegyverét a hozzátartozó övvel együtt, és fejébe nyomva aranycsillagos kalapját magára öltötte puhán recsegő-suhogó bőrdzsekijét. Szokásához híven odaállt a nagytükör elé, megmarkolta a pisztoly kellemes, tenyérbe simuló famarkolatát és hosszan, jólesően, kissé megnyugodva szemlélte a tükörképét, miközben inkább sejtésszerűen, mintsem konkrétan átsuhant fején az összes honfitársában nap mint nap felmerülő titokzatos kérdés: Vajon rólunk mintázták a filmekben látott karaktereket, vagy pont fordítva, mi mindannyian Hollywood szülőttei vagyunk? Aztán gyorsan vakkantott valami "I luv ya huny"-szerűséget Nancy-nek és lendületesen kirobogott a bejáratin. Bütykös szolgálati dzsipje huncutul vigyorgott rá a följárón... Aznap kora délután egyedül rőtta a városka körüli

szokásos nagy kört az álmos őszi tájban. Két sóhaj között észébe jutott, hogy indul a horgászszезon főidőszaka, kell venni egy új orsót, a régi kedvenc múltkor megadta magát, pont fásasztás közben.

És ekkor feltűnt egy busz a kanyarban. Egyenesen a város felé tartott, elsuhantak egymás mellett. Sam lefékezett, a tükörbe nézve jól szemügyre vette a busz távolodó farát, aztán gondolt egyet, kitekerlte a kormányt, határozottan egy mozdulatból megfordult a széles úton és utánaeredt.

Mikor majdnem utolérte, fölcsapta a piros-kéket és csipantott egyet. A busz hirtelen belassított és kissé megdőlvén megállapodott az árok szélén. Sam komótosan mögállt, kis távolságot hagyva, lejelentette rádión a rendszámot és hogy akcióba lép, lecsekkolta a fedélzeti kamerát, és a villogót benthagyva kiszállt az autóból.

Kimérten lépdelt oda a sofőr ablakához, épp csak megkocogtatta és jelezte, hogy meg fogja kerülni a buszt és nyissák ki az első ajtót. Így is tett, csípőre tett kézzel, miközben Szergej varázsütéseire sziszegve megnyílt az ajtó. Sam pont akkor ért oda, amikor az előbbi fékezéskor előreszárguló üres üvegek csörömpölve, egymás hegyén-hátán kibukdácsoltak szűk börtönükből az útszéli fűre, némelyikük szomorú reccsenéssel kettétört és beteretítették a busz jobb első oldalát.

Sam hátrébb lépett és fölvent a szemöldökét: Fekete Pont 1. Szergej biztatóan mosolygott rá a kormány mögül, sajna viszonzatlanul. Leonárd, mint nyomolvasó, legelőül, ezért rögvést átvágva a palackok kusza halmán elértem, készségesen várva a kérdéseket. – Hello, Mister! Mi járatban errefelé – jelenne meg a képernyő alján, ha mindez film lenne és a felirat lenne hivatott lejelelni Sam elnyújtott ugatását. – Őő... zisz iz hangérian folk mjuzik and dencing grupp end vi pléj só in disz táun tudéj – hebegte Leonárd, azon a szíriuszi nyelvezeten, amiért az Oppenheimer vezette atomtudóscsapat castingján annó aranyat adtak. De most Samnek nem az okinawai inváziót kellett megelőznie, Hiroshima amúgy is messze volt innen térben és időben, ezért nem hatódott meg, hanem határozottan a tárgyra tért.

– A busz és a vezető papírjait kérem!

– Véjt e minit. Szergej, bakker mozogj már! – Előkerültek a papírok és Sam kezében landoltak, aki a beállt kínos csendben hosszan tanulmányozni kezdte ezeket.

– Hir ár or invitéjsön péjporz, or no, a szekond plíz – recsegte Leó és azzal a svunggal kezdett visszamászni a buszba, mert a papírok valahol ott voltak a táskájában.

Sam erre azonnal abbahagyta a jogsi, forgalmi iránti érdeklődést és az üvegeket félrerugdosva utánahágott az utastérbe, ahol meghökölt a bent uralkodó légkörtől.

Előbb még félalvó emberek szájából kihorkanó pálnika- és sörrillat masszív fala fogadta, és mivel a belorusz busztársaság ilyen téren laza volt, ehhez társult a mindent beborító savanyú, áporodott nikotíngőz, megfejelve meghatározhatatlan étkek kavarodott szagával, amelyben homeopátiás mennyiségben bár, de jelen voltak a számára ismeretlen májkrém, gyíkhús, hagyma, tokaszalonna nanorészecskéi is. Hiába, a csapatban voltak spúrosok, akik jól fölkészültek, kellett a della otthon, így vagy a hazaiból gazdálkodtak, vagy az errefelé minden nagyobb városban megtalálható Magyar Boltban töltötték fel készleteiket. Az egyik ülés alatt még egy Túró Rudi-papír is árvál-

kodott, honvággyal telvén kornyadozva. Mindenesetre: Fekete Pont 2.

Sam végigszkennelte a fáradt, szőrmók társaságot, amely Leonárd széles vigyorát leszámítva komor volt, megakadt a szeme a két üdítően ható táncoslányon, majd szárazon előrekerlte az utazóleveleket. Eközben Leó összekaparta az idevonatkozó papírokat is és azokat is átnyújtotta. Sam alapos munkát akart végezni, ezért megdölgőn belekezdett a passzusokban található nevek és arcok egyenkénti azonosításához, de a felénél föladata, elkeveredvén az sz-ek, z-k, hosszúékezetek, duplabetűk erdejében, úgyhogy lemondóan visszadobta az utleveleket és elmerült a meghívólevél és a vonatkozó szerződés tanulmányozásában.

Sajnálattal konstataálta, hogy nagyjából minden rendben és igen, ma ez a csapat az ő városában fog föllépni itt és ekkor, minden stimmelt.

„Kurva csepűrágók”, gondolta magában, és nagyon nem tetszett neki ez az egész. Öt éve erretévedt egy angol vándorcirkusz, és az előadás után a részeg brit ripacsok, élükön a félig jelmezben maradt bohócokkal betévedtek a helyi kocsmába, ahol a tűzország markos tagjai születésnapot ünnepeltek. Szinte azonnal nézeteltérés támadt a két csapat között, ami orbitális tömegverekedéssé fajult. A szomszéd körzetből kellett erősítést hívni, hogy leverjék a csetepatét, ráadásul nagy gondot okozott, hogy a megvadult fireman kollégákat valahogy kíméljék. A kocsmá totálkáros lett az intenzív eszközhasználat következtében. (Érdekes módon a bohócok és tűzoltók közti ellenszenv más idő- és térsíkokban is néha felütötte a fejét. Például Bostonban az 1800-as évek végén egy ilyen összetűzésből háromnapos zavargás kerekedett, aminek során leégett a fél város. Sőt, történt, hogy Angliában, Jimi Hendrix és Noel Redding, a basszer, már világhírűen, meg akartak inni egy pofa sört egy félreeső vidéki kocsmában. A barman nem szolgálta ki őket és amikor drága Jimink tupírozott mikrofonfejével, békazöld selyemingre húzott hupilila mellényben és rózsaszín csónadrágban rasszizmussal vádolta meg, hidegvérrel kivezette őket az ajtó elé, ahol ki volt függesztve: „Clowns are not allowed to enter”. Nyilván a fentebb leírtak rossz tapasztalatai alapján.)

Sam ezekről mit sem tudott, de határozottan nem tetszett neki a társaság. Erre még rádobott egy dekát az a tény, hogy Gézu szenttelenül fölállt, megindult a kijárat felé, Sam-et megkerülve leszállt, kint bókászott egy kicsit, rágyújtott, majd egy fát megcélozva, láthatóan nagy ívben könnyített magán. Sam ettől a pofátlanságtól teljesen leledmedve tovább lapozgatott, néha kalapja alól fürkészve Leonárd kissé sápadt, ámde készséges arcát. Erőlködve próbált valami fogást találni, ezért elkezdte vizslatni a tömött csomagtartók tartalmát. Kopott, piros-fehér-zöld matricás börtokok, valami rejtélyes pontyformájú alakzattal, egy faragott műfokos, rézzel kivert kilógó feje, titokzatos zsákok és egy fekete kalapról lengedező árvalányhaj. Ezen fennakadt. Gondolta, tesz még egy halvány kísérletet:

– Mi ez? – kérdezte Leót, aki már megpróbált volna magyarázkodni, de az éppen magához tért Toncsi, a rendőrök nagy barátja megelőzte, és vagy azért, mert nem volt tisztában pillanatnyilag azzal, hogy hol is vannak, esetleg Stuttgartra tippelt, vagy csak úgy brahiból, benyögte, jellegzetes, asztmásan csikorgó nevetésével:

- Mutter Fater Kaput Mädchen Haare-he-he! - Mire óriási röhögés csattant fel, oldandó a feszültséget. Sam, bár szegről-végről voltak német felmenői is az őskorban, nem értette a viccet. Agyában komoran kattant a Fekete Pont 3.

Viszont, mivel, minden rendben volt papíron, nem utasíthatta ki őket csak úgy, bár balsejtelméi ezt követelték. Mindenesetre adott még egy szorgalmi Fekete Pont 4-et, és elhatározta, hogy rajtuk tartja a szemét, amíg el nem hagyják a várost.

- Kövessenek! - mondta vendégszeretően és nehézkesen leugrott a buszról. Bepattant a dzsipbe, indított és morgolódva intett egyet Szergejnek. A busz, nosztalgikus, bongyor minszki gázolajfelhőt eregetve, lomhán following-olt utána...

3.

Sue Blount, a helyi Állatvédő Liga elnöke izgatottan járkált fel s alá székházuk bejáratánál. Erősen korosodó poszthippi hölgy volt, az a fajta, aki a régi szép 60-as évekből főzött lekvárt, a nagy idők elmúltával lelkesen összerottyantotta és gondosan fölcímkezett üvegekbe öntve föl rakta a polcra. Olyanok voltak a címkéken, hogy ökológiai lábnyom, minden ember egyenlő, az erőszak nem vezet sehova, Marxnak tulajdonképpen sokmindenben igaz volt, a pénz nem minden, legalábbis semmiképpen sem boldogít, a külső körülmények nem befolyásolják a sorodat, a modern technológia szörnyű apokalipszist hoz a világra, az indiánok, illetve oppardon, Native Americans minden bölcsességek tudói, és hasonlók. Magányos életét csakrák, mantrák, buddhák, gyöngyökböngyök, tollak, álomcsapdák, imamalmok, szőnyegek, párnák, füstölők, kis üvegcsék, kígyóolajok, vúdúk és mojók, varázsgombák és füvek között tengette, csinos kis örökségből ki-elégítve amúgy nem túl nagy igényeit. Otthonos és zsúfolt nappalijából ontotta kiskanalanként az electuariumot remekbe szabott MacBook-ja segítségével: idézeteket, aktuális konteókat és természetesen a végnélküli képözönt a lábánál és a kanapén szerte heverésző kettő darab pompás maincoon fajtájú, hipoallergén cicájáról és két kutyájáról (egy golden retriever és egy felhőcske). Közben néha elmélázott az íróasztala fölötti impozáns és egzotikus reprodukción, ami a Téli-palota ostromát ábrázolta heroikusán. Szabadság, Egyenlőség, Testvériség...

Büszkén és boldogan emlékezett vissza Woodstockra, ahol jelen volt és a nagy gruppiversenyben előkelő helyezést ért el a Ten Years After és Janis Joplin roadjainál, bár ezekről a szeánszokról kevés emléke maradt, de se-baj, agya kiegészítette a filmkockákból és fotókból összerakott puzzle-t. A Liga elnökeként remek szervező volt, és egy távoli barátnéja révén szerzett tudomást a távoli Hunky-vidékről érkezett fokhagymás bio-muzsikásokról, pár e-mail és telefon, és Leonárd zsebében már ott is lapult az aranyat érő booking.

Szóval izgalommal várta a vendégeket, alkalomhoz illoen kitett magáért, felöltötte legszínesebb batikolt szövetjeit, sarut húzott, tollas fülbevalót bökött, és a bal kézfeje-re még egy virágot is odahennázott. Türelmetlenül és kis-sé rövidlátóan sasolta a városba bevezető utat, és amikor feltűnt Sam dzsipje, mögötte az idegen busszal, szíve nagyot dobbant. Meghatódott ettől a figyelmességtől. Rend-őri felvezetéssel érkeznek! Sam érti a dolgát, süt majd ne-

ki egy bioalmás pitét hálából. A konvoj lefékezett az épület előtt. Sam letekerte az ablakot és kiszólt:

- Héj, Sue! Hogy vagy mindig? Asszem, meghoztam az embereidet. Ügyelj rájuk, én most megyek, de a bulira okvetlenül itt leszek. Később látjuk egymást - ezzel kövér gázzal elviharzott.

Sue harmatos szemmel, bágyadtan utánaintett, aztán megindult a busz felé, ahonnan egyenként, nyújtózkodva szivárogtak elő a mai délután főszereplői. Népmesei rackanyájá álltak össze és azonnal kollektíve rágyújtottak, sámáni varázsfüstbe burkolózva.

- Na, végre betekertünk ebbe a rekettysébe - brekegte Nyakas, amelyre a többiek remek és vidám bégetéssel válaszoltak. Sue megborzongott: számára ez fölért egy való-ságos harmadik típusú találkozással.

Leonárd hiperaktív puliként vált ki a csoportosulásból és határozottan megindult Sue felé. Kölcsönös bemutatkozás vette kezdetét...

Miközben a busz Sue útmutatásai alapján ügyesen el-tűnt a hátsó bejárat mögé, Sanyedli szokásához híven alaposan szemügyre vette a helyszínt, amely most egy impozáns, halványzöld, favázás, drájit-gipszkarton, kétszintes objektum volt. A helyi Állatvédő Liga székháza. Homlokzatán büszkén virított az elmaradhatatlan latin jelmondat: Homo homini lupus. Sue személyesen választotta ki annak idején egy erre vetődő garabonciás bölcsész-diák segítségével több idézet közül, az errefelé dívó vadnosztalgikus Róma-rajongás jegyében. Mivel nem volt teljesen hülye, sőt bizonyos szempontból kifejezetten tájékozott volt, tisztában volt a mondat jelentésével, ami nem biztos, hogy állt a szittyia csoport egyes tagjaira, főleg azokra, akik fölhorkantak egy Budapest-Bukarest tévesztésen, de ha vágói negéddel nekik szegezték volna a kérdést, hogy mi mondjuk Colorado fővárosa, bizony elbukták volna a tízezres tételt. Nos, Sue tudta a választ a latin talányra, sőt a maga módján átértelmezte azt, homlokegyenest az eredetivel szembenemve, mivel érdeklődési körei kikerülhetetlenül elvezették a farkasok kiemelt tanulmányozásához, ahol rácsodálkozhatott a falka egyedülállóan szolidáris működésére. Tehát ez azt jelentette, ha az ember embernek farkasa, akkor az ember az embert a végsőig segíti, az elesetteket és a gyengébbeket felkarolja és védelmezi, hovatovább farkasként visszatér a természet kebelére, megnyitva magát a Mindenség mindenütt jelenvaló rezgéseire. Szerinte...

Sanyedli és Kurbli azonnal kifigyelték a szemben lévő liquor store-t, és mivel tudták, hogy erre máshol és máskor nem lesz lehetőségük, átvágtak az úttesten, beszerzendő a koncerthez elengedhetetlen két üveg bourbont, tekintve, hogy ismerték a backstage-ek szénsavmentes ásványvízzel, decaf kávéval, gyümölcsteával és édesítőszerrel felszerelt szegényes kínálatát.

Frissítő csilingeléssel nyílt a nagy igénybevételtől kis-sé lötyögő ajtó, amely fölött szélcsend lévén bágyadtan csüngött egy viharvert, sarkánál sebtiben kézzel megfoltozott árpásávós. Bent a számlálhatatlan palackok polcainak tömör fala fogadta őket, mellbevágó és végtelen kínálat mennyországaként. A pult mögött tetőtől talpig kivarrt, kockásinges, nadrágtartós, fülbevalós fiatal rocker vigyorgott rájuk. Általában mindenki, mindig vigyorgott, mosolygott esetleg vicsorgott, kivéve a copokat, a biztonsági szolgálatot, a hajléktalanokat és az utcák sarkain ko-

mor varjakként összeverődött feketéket. Az egész helyiséget betöltötte Ted Nugent Stranglehold-jában a bömbölő, gonosz gitárfutamok kavalkádja. A háta megett a falon tiltott gyümölcsként kifeszítve a kinti ellentetje, a kékkesztes Stainless Banner, alatta egy klasszikus Winchesterre hajazó (mert Winchester) puská. Nem tűnt airsoft replikának.

Szinte szavak nélkül megértették egymást, hiszen egy követ fújtak, az igazi alkoholalapú internacionalizmus jegyében, úgyhogy hamar előtűnik termett az áhított nedű, szemérmesen lapulva elszakíthatatlan, barna zacskókban, amelyek az éppen tönkremenő amerikai papírfeldolgozó iparágat dicsérték fennhangon, kantoni nyelvjárásban...

Most, hogy megvolt a muníció, megnyugodva lépdeltek vissza a többiekhez. Ideje volt szemügyre venni a helyszínt belülről is.

- Be kell pakolni a lomot - élt a rockzenészeketől átvett zsargonral Kurbli, ami érthető volt, tekintve, hogy a cimbalom mellett hobbidobos is volt, s mint ilyen, megszokta, hogy állandó segítségre szorul, ha mozgatni kell a hangszereit és túl akart esni a kényelmetlen procedúrán. Mivel minden táncház (és filmforgatás) valamilyen titokzatos oknál fogva a harmadik, uszkve hatodik emeleten vagy egy pincében volt, ezért a cimbalmosok dolga, előtt és után (különösen után) nem volt egyszerű. A kedves Kurbli ilyenkor ötösbe váltott érzelmileg, kiszemelt magának valakit, szemérmes, sokat ígérő MLM-mosollyal félrehívta az illetőt, aki persze meg volt hatódva és készségesen várta, milyen bizalmas dologba akarja beavatni ez a jóember. Kurbli, mintha élete legnagyobb vallomására készülne, mélyen az áldozat szemébe nézve ekkor közölte, hogy le, avagy föl kéne cipelni a cimbalmot. Mindenki azonnal beadta a fájós derekát. Ilyen meggyőző volt Kurbli. De most erre nem volt szükség. Külföldi turnék során először is mindenhol voltak felfogadott roadok, vagy legalábbis készséges segítők, másodsor nem vittek magukkal cimbalmot a repülőn, hanem a világ összes nagyvárosában volt lerakatban valahol egy hangszer, amelyet ki lehetett bérelni, vagy ingyen odaadták használatra a népzenerajongók, szóval mindent el lehetett intézni.

A busz már hátul pihent a backdoor előtt és ott várta őket négy markos helyi legény, természetesen széles vigyorral. Sue is ott serteptélt, hogy minden rendben legyen. Secperc alatt behordták a hangszereket, a táncosok pedig úgyis félig mindig jelmezben voltak, amit minimálisan kellett kipótolni színpadképesre, mondjuk a lányok azért lecserélték a nadrágot szoknyára, meg sminkeltek. El is tűntek e célból a nekik kijelölt kis helyiségben. A hátsó ki-, bejárat egyenesen a nagyterembe vezetett, szerencsére a földszinten. Kisebb dobogó, elrendezett székek, a nagy ablakok előtt függönyök. Mivel a terem nem volt óriási, erősítésre semmi szükség nem volt, így elkerülték a fásasztó soundchecket. Könnyű bulinak ígérkezett.

Miközben szétpakolták a hangszereket (mindenkinek és mindennek rutinosan megvolt a helye), Sue kis csinosítással foglalkozott. Beállította félerőre a fényt, összébb húzta a függönyöket, tologatta még a székeket, a dobogó előtt elhelyezett egy csokor sárga, temetői gerberát (saját termés) és sok gyertyát rakott szét a teremben, a meghittséget fokozandó.

Elkezdődött a szokásos szöszmörgés, hangolgatás, gyantázás, igazítás, miközben a táncosok a hátsó kijárat

felé eső folyosón már javában csapdosták magukat bemelegítésképpen. Kértek pár öblös poharat és szétöntötték az imént vásárolt whiskyt, szertartásosan elhelyezvén mindenki helyéhez közel. Sue borzongott a gyönyörűségtől ekkora szabadságfok láttán, hát még amikor kibontottak egy bemelegítő vörösboros flaskát, mintegy welcome drink gyanánt, amiből ő is részesült. Arca kipirult, fiatalodott negyven évet (ez is agyban dőlt el) és nagyon boldog volt.

Lassan befejezték a pakolászást és mindenki kitódult az elülső ajtón az épület elé, élvezték, hogy kiszabadultak a busz tápos, csirkegyárszerű kalickáiból. Odakünn már lazább csoportosulásokban, füstöt eregetve halkán mormogtak egymás közt, várva a vendégeket, akik elkezdtek szállingózni. Sue gondosan meghirdette az eseményt szóban és minden csatornán, úgyhogy szép telt ház nézett ki.

Sanyedli még egyszer körbenézett a teremben, minden rendben van-e, és egyben megszokásból lejárt a szökési útvonalat is, ami itt egyszerű volt. Folyosó - hátsó ajtó - busz.

Hajjaj, játszottak ők már nyírségi cigánybálon is, ahol egy szikra miatt éjjel felé óriási tömegbrüsztt tört ki. A spanjuk odasúgta nekik, nehogy abba hagyják a zenélést, addig sérthetetlenek, majd ő jelez, amit meg is tett a megfelelő pillanatban, akkor aztán spuri volt. Soha ilyen gyorsan nem hagytak el helyszínt hangszerestül, mindenestül. Itt Kurbli sem taktikázott sokat, ki tudja már hogyan, de a cimbalmot is kihajították egy szempillantás alatt. Egyszóval az escape billentyű fontos szerepet töltött be néha.

Mikor mindent rendben talált, ő is kiment egy jó bagóra az épület elé. Éppen összetalálkozott egy korán érkező vendéggel. Zömök, erősnek látszó, idősebb nyugdíjas tengerészgyalogos veteránnak tűnt, szúrós, vízszínű, öszszehúzott mesterlövész szemmel. Széles vas állkapcsával a vicsorgó fajtát képviselte, ama titokzatos De Niro-i tudomány birtokában, hogy legörbült szájjal is lehet tragikus ógörög álarcként mosolyogni. Csöppet sem volt barátságos, ami errefelé hamar feltűnt. Két, szerencsére elképesztően fegyelmezett kutyát vezetett, nem pórázon, hanem csak lazán a nyakukra vetett lötyögő övön (a forma kedvéért), egy óriási, félelmetes, fekete snaucert, és egy hófehér, rózsaszín szemű bullterriert.

Egyenesen Sanyedli mellett állapodott meg, rosszaló pillantást vetett a cigire, és vakkantott valamit kérdően felhúzva fehér szemöldökét. Sue, a gondos háziasszony azonnal ott termett, érdemtelenül kedvesen üdvözölte, majd öblös, elnyújtott hangzókból álló, belső használatra tervezett kommunikációba kezdtek, amelyből Sanyedli egy árva szót sem értett. De azt érezte, hogy a gazdi valamiért eleve megsértődött. Aztán Sue odébbroppent más érkezőkhöz, és Sanyedli egyedül maradt a kellemetlen hangulatú láncfűrészessel. Szerencsére már a cigaretája végénél járt, de azért még volt pár slukkja, úgyhogy megpróbálta oldani a feszült csendet. Mint tudjuk, kutya és gyerek remek ismerkedőeszköz, ezért ebbe kapaszkodott.

- Nájpsz dogsz - villantott, mint az érettségin.

- Yeah. Salt and Pepper - szúrte összeszorított fogain keresztül a hasfelmetsző és még egyszer kínosan és alaposan végigmérte kontrásunkat. Több szó nem esett. A csikk a kikészített homokkal teli vödörben végezte.

(folyt. köv.)

Szigony-zene – interjú Kerényi Róberttel

I. rész

Kerényi Róbert „Szigony”-t a legtöbben furulyásként ismerik, s talán fel sem merül bennük, hogy a zsebben elférő hangszer mennyi tanulást és tapasztalást követel, s közben mennyi felismerést, tudást és örömet nyújthat. Nem csak a zenésznek, de hallgatónak is. Robit a saját kertjében faggattuk pályájáról, mestereiről – különösen Zerkula Jánosról – és a zenei fejlődés lehetőségeiről.

– Elérhető életrajzaid szerint már kisiskolásként kezdedbe került a furulya...

– Általános iskolában volt egy énektanárunk, Magyaródi Elek tanár úr, aki néhány évet tanított a budapesti Attila úti általános iskolában. Német fogású furulyán, blockflötén játszott a gyerekeket, és a fél iskola furulyázott, felléptünk az iskolai ünnepségeken. Négy-öt szólamban játszottunk különböző műveket, amiket a tanár úr írt át furulyára, s amolyan „lókottában” adott nekünk. Óriási élmény volt, egy-egy eseményen negyven-ötven gyerek is furulyázott. Olyan is volt, hogy kisebb létszámú furulyazenekarral mentünk a „tanácsolásra”, és névadó ünnepségeken furulyáztunk. A hangszerral való ismerkedésemnek ez volt az első foka. Pedig ez nem is zenei általános iskola volt, sőt, én magam testnevelés tagozatra jártam.

A tanár úr két-három év után elment más-hová tanítani, és véget ért az iskolában az össznépi furulyázás. Nekem viszont annyira megtetszett a dolog, hogy nem tettem le a hangszert. Olyan baráti társaságom volt, akikkel lehetett együtt muzsikálni. A népdaloktól a világlágereken és egyházi zeneműveken keresztül a skót táncokig mindent játszottunk. A skót dallamok hozták meg azt, hogy belekóstolhattam a tánc alá muzsikálásba is, ez már akkor is nagy élmény volt.

Nálunk a családban senki sem volt zenész, én se terveztem. Alapvetően mindenki műszaki beállítottságú volt, én is villamosmérnökként végeztem a főiskolán. Ezen évem alatt találkoztam a népzenevel, illetve a népzene autentikusabb vonulatával. Hiszen azelőtt is énekelünk népdalokat például kirándulások alkalmával.

– Emlékszel a konkrét helyzetre, amikor elcsábított a népzene?

– Először görög és balkáni táncházakba jártunk a barátnómmal. Egyszer egy ilyenre mentünk a Budai Ifiparkba, ahol – talán a szünetben – volt egy darabka magyar táncház is. Nem lehetett több tizenöt-húsz percnél, talán pont a Téka zenélt: dunántúli ugrost dudával, hegedűvel, brácsával, nagybőgővel. Arra is emlékszem, hogy Nagy Zoltán József „Púder” tanította a táncokat. Magával ragadó élmény volt meghallani ezt a zenét a balkáni muzsikák között. Beálltunk táncolni, aztán azt is megtudtam, hogy hol van egyébkor ilyen táncház. A MOM-ba, a Jánosi-táncházba kezdtünk járni, ott tanultuk a táncokat, s közben sóvárogva figyeltem a zenészeket, ahogy muzsikálnak. Bennem is felébredt a vágy, hogy tánc alá zenélhessek.

– Merre indultál ezzel a vágygal?

– A főiskola befejezése után érlelődött meg bennem a gondolat, hogy népi furulyázást

Kerényi Róbert (2019 körül)

szeretnék tanulni. Megtudtam, hogy az Óbudai Zeneiskolának van népzenei tagozata. Odamentem Béres Jánoshoz, aki – nem tudom, mi alapján, de – egyből átirányított Berán Istvánhoz. Elsőre kicsit csalódott is voltam, hogy nem Béres János fog tanítani... Aztán meg az volt a meglepetés, hogy ezt nem olyan furulyán kell játszani, amin eddig játszottam. Nem sokáig tartott a réműlet, hiszen gyorsan rájöttem, hogy mennyire nagyszerű ez a fajta hangszer, és milyen jó mester Berán Pityu.

– Hogyan zajlott az oktatást?

– Pityu megmutatta a hangokat, a fogásokat, leírt nekem egy-két dallamot, és a második vagy harmadik órától kezdve eredeti felvételeket adott – székelyföldi furulyás dallamokat –, hogy azokat tanuljam meg otthon. Az órák azzal teltek, hogy tisztába tettük azt, amit megtanultam. Nem is klasszikus tanításnak, inkább rendszeres konzultációnak nevezném ezeket az alkalmakat.

– Az azóta is tartó lelkesültségéből azt gondolom, szorgalmas tanítvány lehettél...

– Akkor már a Távközlési Kutatóintézetben dolgoztam, és mellette minden szabadidőmben furulyáztam. Budapesten a második kerületben, egy kertes, tizenkét lakásos társasházban laktam a szüleimmel. A hatvanas években épült a ház, így volt némi áthallás a szomszédok felé... Mindenesetre a szabadidőmben a szobámban furulyáztam, akár este tízig is. A szüleim nagyon toleránsak voltak, elfogadták, hogy nekem ez fontos.

Aztán jött a gyimesi furulyazene! Pityu mondta, hogy tanuljunk gyimesit, és Juhász

Kerényi Róbert, Zerkula János, Fikó Regina, Ábrahám Judit (Marczibányi Téri Művelődési Központ Köketánc gyerektáncháza, 2002 körül)

Zoliék egyik báli felvételéről kezdtünk tanulni, később adott eredeti felvételeket is. Ezeket gyakorlatilag már együtt tanultuk Pityuval. Persze, ő már sokat tudott addig is, meg tapasztalt zenész volt, de ebbe a zenébe már együtt ástuk bele magunkat.

Közben elvittek katonának. Szerencsére – mert ez már a főiskola után volt, így – „sárgarigó” lettem. Féléves tartalékos tiszt-tiszthe-lyettesi kiképzést kaptunk, nem voltunk összezárva „gumikkal” és „öregekkel”, így nem volt meg a sorkatonák szokásos egymást szívatása. Rengeteget tudtam gyakorolni a kiképzés alatt is. Fél év után Budapestre irányítottak, onnantól olyan volt a katonaság, mintha munkahelyre jártam volna: a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán tanítottam informatikát. Nem akadtak meg furulyás tanulmányaim, ugyanúgy tudtam zeneiskolába is járni, mint korábban. Belekóstoltam a nagybögözésbe is. Leszerelés után még egy keveset dolgoztam a munkahelyemen, de aztán elhatároztam, hogy a néprajz szakon szeretnék tanulni, az ELTE-n, a furulyázás mellett.

Szüleim nem örültek, de tudomásul vették, hogy „a jó szakmámat” otthagynom. Készülgettem a felvételre, magyarból és néprajzból kellett felvételizni. Végül aztán nem vettek fel. A verselemzést szerintem jól megcsináltam, s aztán kérdezték, hogy milyen néprajzi tárgyú könyveket olvastam. Be kellett vallanom, hogy túl sok mindent nem. Egyebet nem is kérdeztek, én meg nem mondtam, hogy voltam már például zenét gyűjteni. Utólag azt gondolom, jó is, hogy nem vettek fel, mert így rengeteg időm maradt arra, amibe beleszerettem. Ettől kezdve rendszeresen, sűrűn, és sok időt ott töltve jártam ki Erdélybe, elsősorban Gyimesbe és Moldvába gyűjteni, tanulni.

Mihók Mihály (Buhai Misi), Sárig György, Gyimesvölgye

– *Miből éltél közben?*

– Három éven át gyerekeket korrepetáltam matematikából és fizikából, ennyi idő alatt jutott a zenélés arra a szintre, hogy meg tudjak élni belőle.

– *A gyűjtéseid első időszaka még a diktatúra vége előtt esett meg. Máig legendák szólnak az akkori veszélyekről, trükkökről, álcázásokról... Mennyit tapasztaltál meg Nicolae Ceaușescu országglásából?*

– Az utolsó időszakot csíptem el. '88 telén jártam először Gyimesben Sitkéri Zolival, akivel később megalakítottuk a Tatros együttest. A forradalomig még néhányszor megfordultam Romániában.

– *Milyen volt az első alkalom?*

– Akkoriban még nem autóztunk, fiatalok voltunk, nem volt autónk... Azt tudni kell, hogy külföldi – különösen magyar – állampolgár nem alhatott „csak úgy” magánház-

nál, mert megbüntethették a házigazdát. Abban a rendszerben rengeteg besúgó volt, a beszerezett lakosok, egyszerű falusi emberek javarészt az idegeneket figyelték. Főleg falun, ahol könnyű volt kiszúrni, hogy ki az, aki nem oda tartozik. Éppen ezért eleve éjjel kellett érkezni, mert akkor kevesebben látnak, s amennyire lehet, úgy kellett viselkedni és öltözni, mintha helyiek lennék. Express vonattal érkeztünk Csíkszeredába, onnan helyi vonattal jutottunk föl Gyimesbe. Zoli már korábban is járt azon a vidéken, így az ő ismerőse lejött értünk Bükkhavaspatakáról a gyimesközeploki állomásra. Szánnal, mert nagy hó volt. Már ez az odaút is olyan élmény volt, amihez foghatót korábban még nem tapasztalhattam. Másnap odahívta Tímár Viktort, akit a helyiek inkább Trifán Viktornak neveznek, és ő furulyázott nekünk. Odahívta Fintu Dezsőt is, akivel akkoriban még Juhász Zoliék se találkoztak. Varázslatos volt ez az „első kapcsolatfelvétel”, furulyáztak nekünk, és egy kicsit mi is nekik. Ezeket az embereket manapság „adatközlőként” említik, de én szívesebben mondom, hogy „mesterek” vagy csak egyszerűen furulyások.

Nem is tudom már, hogy akkor-e, vagy egy másik alkalommal, megesett, hogy a hegyen átgyalogoltunk Háromkútra. Ott is találkoztunk gyimesi csángókkal... Sajnos, aztán a szállásadónk, Gyuri bácsi komoly pénzbüntetést kapott, mert valaki csak besúgta, hogy nála aludtunk. Ezért aztán a következő utazások során még óvatosabb voltam. A hidegségi busszal éjjel eleve továbbmentem egy megállónyit. Megvártam, amíg mindenki eloszlik, majd visszaindultam, aztán föl a patakon... mert ugye ott az utcákat pataknak nevezik, hiszen a patakok mentén települtek. Azon a patakon, feljebb már nem

Nyíri László, Kerényi Róbert, Horváth Gyula, Fábri Géza, Szilágyi Dániel
(Tatros tábor, 1992 körül)

volt besúgó, ott már lehetett köszönni a helyieknek, akik rendszerint megtisztelték az arra járó pállinkával. Megesett, hogy meglehetősen jó hangulatban érkeztem az aktuális szállásadóhoz, Bucusi Géza Andrásához. Sokszor voltam náluk annak idején.

– *A besúgóknál csak a határátkelés volt macerásabb, nem?*

– A vámok és a határőrök nagyon figyeltek, mert azt adták be nekik, hogy a gyűjtéssel „ellopjuk a román folklórt”. Ha találtak eldugott kazettát, azt tuti, hogy elvették. Kép- és hangrögzítő eszközt eleve nem is szabadott átvinni a határon. Volt is olyan, hogy a felvett újévi harsogtatás kazettáit elkobozták. Ráadásul le is szállítottak, s egy cellában kellett kivárni a következő vonatot.

Olyan is volt, hogy kifelé nem engedtek, mert volt nálunk kamera. Leszállítottak. A következő vonattal visszajöttünk, letettük Püspökladányban a plébánián a kamerát, s aztán újra nekiindultunk a határátkelés procedurájának...

Giyorsan kitanultam a trükköket, Csoma Gergely volt az, akitől a moldvai utazáshoz „alapképzést” kaptam. Ő mondta el például azt, hogy a fekvőhelyes vasúti kocsiban az ajtó fölött található polc pont annyira mély, hogy a hátsó sarkába berakott cuccot a vámok nem látja... Kérdeztem, mi van akkor, ha a vámok fellép az ülésre, és belenéz. „Nem lép föl, lusta.” Ez volt a válasz, és megfelelt a valóságnak, tényleg nem nézett a polc mélyére. Onnantól már nekünk is ment a dolog... Közben arra is rájöttem, hogy a magnót, meg a kazettákat nem szabad eldugni. Kitettem a vonaton az asztalra a műsoros és a műsorosnak álcázott, odafelé üres, visszafelé gyűjtéssel teli kazettákat és a magnót, fejhallgatót – ugye, zenét hallgatni nem volt

Kerényi Róbert, Legedi István, Horváth Gyula (1990 körül)

tilos a vonaton. Fel sem merült a vámokban, hogy ilyen szeméretlenül hoznánk át a határon a gyűjtéseket.

Egyik zenész barátom egyszer egy hegedűt szeretett volna áthozni a határon Romániából, de erre csak akkor lett volna lehetősége, ha lett volna papírja arról, hogy a hangszer itthonról vitte ki. A román vámok észrevette a hegedűt és visszafordított minket. Nagyváradon letettük a hangszeret, majd hazaindulva magunkkal hoztuk a tokot és benne a vonót, ebbe nem kötöttek bele a vámok. Biharkeresztesnél átléptük a határt. Magyar oldalon kitöltöttünk egy vámnyilatkozatot, amin az szerepelt, hogy „hegedűvono+tok”. Barátom visszament Romániába, a román vámok lepecsételte a papírt, majd Váradon magához vette a hangszeret, és tett még egy plusz jelet a papírra: „hegedű+vo-

nó+tok”... és gond nélkül áthozta a hangszer Magyarországra.

Moldvába először Szabó Endre barátommal mentem, Lujzikalagorba utaztunk. Ezzel kapcsolatban az volt az infó, hogy busszal kell menni, mert azt nem ellenőrzik úgy, mint a vonatot. Moldvába abban az időben még erdélyiek sem mehettek csak úgy be, csak ha például ott volt a munkahelyük. Az volt a javaslat, hogy Brassóból menjünk busszal, ott egy pap bácsi megtanított nekünk egy mondatot románul, ami arról szólt, hogy melyik megállónál akarunk leszállni... Persze, oda is éjjel kellett megérkezni... Abban az időben nem fordulhatott elő olyan, hogy valaki éjszakára – a hatósági fenyegetés dacára – hajlék nélkül maradjon. Sokszor mentünk úgy a mesterekhez, hogy nem volt lehetőségünk arra, hogy előre értesítsük az ottaniakat az érkezésünkről. Mindig örömmel fogadtak minket, és mindig jutott étel, fekhely és jó szó. A mostani mobiltelefonos időkben nehéz mindezt elképzelni.

Egyik mester küldött minket a másikhoz, s aztán ott is kaptunk további címekeket. Vettük föl a dalokat, a zenéket... s ahogy mi is beletanultunk, egyre célirányosabban tudtunk kérdezni is. Az igazán nagy élmény az volt, amikor már együtt tudtunk muzsikálni ezekkel az emberekkel.

– *Az ottani forradalom, meg az itteni rendszerváltás, gondolom én, nagyban megkönnyítette a gyűjtést is...*

– Persze, akkortól már nem volt gond. Összességében 1988 telétől 2008-ig, Zerkula János haláláig rengeteget jártam ki. Ezután született meg első gyermekem, Sári. Persze, akkoriban azért is lehetett sokat utazni, mert potom áron adták a vonatjegyeket. Olcsóbb volt kiutazni Romániába, mint belföl-

Boka Gábor és Lopótök Színháza (1994 körül)

Băcioi-i rezesbanda (fanfara), újevi kecskészás (Băcioi, Románia, 2000 körül)

dön vonatozni, sőt, ha retúrjegyet vettél, akkor még inkább.

– *Mesélj a mesterekről, az emberi kapcsolatokról!*

– Többen voltak olyanok, akikkel nem csak „szakmai kapcsolatok”, de barátságok is kialakultak. Egy idő után nem csak a furulyásokhoz jártam, hanem ugyanennyire érdekelt az ének, a hegedű, a koboz... A zenei folklór a maga sokszínűségében kezdett foglalkoztatni. Volt úgy, hogy egyedül, volt, hogy zenész barátaimmal mentem. Sokat jártam az akkori feleségemmel, Ábrahám Judittal is, aki aztán Zerkulától tanult meg gardonyozni.

Azt nagyon fontos hangsúlyozni, hogy az emberek többsége, akiktől tanultunk és gyűjtöttünk, elsősorban nem zenészek, nem hivatásos muzsikuskok voltak. Falusi gazdálkodó emberek, akik közül némelyiknek még munkahelye is volt a gazdálkodás mellett. Ők minden egyéb munkájuk mellett muzsikáltak. Ilyen például Tímár Viktor, ő a gyimesi furulyázás elsőként felfedezett embere, akire támaszkodhattunk furulyatanulmányaink során. A másik alappillér Fintu Dezső. Aztán Karácsony Lázár bácsi jut eszembe, Tankó Demeter, az erdész, gyimesbükk-i furulyás. Hermán Györgytől kétaknás furulyázást hallottam, Olteán György is szépen játszott, Főcze Géza nem csak furulyázott, de tárogatózott is. Tímár Viktor édesapja, János bácsi és Viktor testvére, Jánoska is furulyázott, de mindannyian hegedültek is, sőt volt olyan időszakuk, hogy még a szaxofon is előkerült.

Aztán látogattuk a hegedűsöket, mint például Halmágyi Mihályt, Zerkula Jánost és feleségét – egyben gardonyosát –, Fikó Reginát... Ők viszont professzionális zenészek voltak, ebből éltek. Csodás emléke-

im vannak a többi hegedűssel is, Vak Zoltival, Mojszi Gáborral. Barátaim között tartom számon Mihók Misit, ismertebb nevén Buhai Misit, avagy Mézes Misit, aki szintén gyönyörűen hegedült. A gyimesi hegedülésre nála csodálkoztam rá igazán először. Misi is gazdálkodott, de hívták őt akár lakodalomba is muzsikálni. Csodálattal hallgattam, ahogy belefeledkezett a zenélésbe, rendszeren más tudatállapotban volt olyankor, szárnyalt a muzsika.

– *Gondolom, Zerkula János külön bekezdéseket érdemel...*

– 1997-ben kiszálltam a Tatros együttesből... Ezután indítottam el a Szigony zenekart. Kerestem a lehetőségeket, hogy miként és merre lehetne fejlődni a furulyázásban, zenélésben. Az egyik lehetőség az lett volna, ha más tájegységek muzsikájába is beleásom magam, de – és minden tiszteletem azoké, akik több tájegység zenéjét ismerik, használják anyanyelvi szinten – én valahogy

Tatros együttes: Ladányi Ferenc, Kerényi Róbert, Róka Szabolcs, Benke Grátzy (Mediawave Fesztivál, 1995 körül)

megmaradtam a gyimesi és a moldvai muzsikánál. A furulyásoktól már megtanultam, amit csak tudtam. Nem igazán láttam, hogy merre tovább...

– *De aztán...*

– ...'97 telén volt a Marczibányi téren egy gyimesi bál. A bálban zenélt Zerkula János és a felesége, meg Setéptatrakról jöttek táncosok. Akkoriban a zenészek, akik Erdélyből jöttek, nem szállodában aludtak, hanem a tánc házas barátoknál, elosztottuk őket egymás között. Zerkulák nálunk, itt Budakeszín aludtak, másnap Jani bácsi azt mondta: „Robikám, vedd elő a kicsi furulyádat, muzsikáljunk együtt!”, én elővettem a kis d-s furulyámat, ami azóta is megvan, és csodafurulya! Jani bácsi odahangolt a furulyámhoz, és egy-két dallamot, amiről tudtam, hogy hasonló hangfekvésben van, elmuzsikáltuk együtt. El nem lehet mondani, hogy mekkora élmény volt! Aztán azt mondta Jani bácsi: „Robikám, gyere ki hozzám tanulni!”. Abban a pillanatban nem is tudtam, mit kezdjek ezzel, de azért felvettem egy órányi szóló hegedűmuzsikát tőle. Aztán Zerkulák néhány nap múlva hazamentek, és csak akkor döbbsentem rá, hogy valójában mi is történt. Én azt kerestem, hogy hogyan tudnék zeneileg fejlődni. És erre odajött hozzám a mester, a házamba, és azt mondja, hogy menjek hozzá tanulni.

Persze, bennem is voltak kétségek, mert a furulya meg a hegedű eléggé különböző hangszer, ráadásul a „suszter maradjon a kaptafánál” típusú hozzáállás amúgy is elég jellemző volt abban az időben a tánc házi zenélésben: a hegedűs hegedüljön, a furulyás furulyázzon. A hegedűs tanuljon hegedűstől, a furulyás a furulyástól... Ez egy ideig engem is visszatartott, de aztán rájöttem, ha zeneileg – különösen a gyimesi zenében – szeretnék fejlődni, akkor miért ne mehetnék tanulni egy igazi profi zenész mesterhez, Jani

Kerényi Róbert és fia, Lőrinc (Zempléni Serketánc tábor, Sárospatak, 2012 körül)

Kerényi Róbert (1995 körül)

bácsihoz! Adott a mester és adott a lehetőség, s itt a tanítvány. Nekiálltam az egyórányi felvett anyagnak. Nehéz munka volt, a hegedű alapján több szempontból másként kellett játszani a furulyán. Eleve a hegedűről való dallamtanulás sem volt egyszerű, az oktávok, az intonálások, ezek technikai megoldása... Aztán úgy akartam, hogy ne kelljen játék közben furulyát váltanom: ha együtt akarok zenélni az öreggel, akkor nem cserélgethetem játék közben a furulyákat. Ezért sok esetben más fekvésekben kellett játszani, mint ami a szokásos furulyás fekvés. Amikor megtanultam ezeket a dallamokat, kimentem Zerkulához... Akkortól egészen a haláláig főleg hozzá jártam. És ő is volt sokat nálam. Tíz év alatt rengeteget muzsikáltunk együtt táncházakban, koncerteken. Hatalmas élmény volt együtt zenélni Jani bácsival! Teljesen más élőben együtt játszani, mint csak kazettáról tanulni. Játék közben megtapasztaltam azokat a hangrobbanásokat, amiket ő produkált. Elképesztő, hogy micsoda energiák és hangok szabadultak fel játéka során, mindezt a jobbán ülve éreztem. S itt, a jobbán együtt zenélve megpróbáltam a teljes Zerkula-zenei-jelenséget magamba szívni. Rákapcsolódni magára a zenei folyamatra úgy, hogy átadjam magam a mesternek és ennek a zenei biztonságának.

Egy idő után már ismertem annyi dallamot, hogy rendesen tudtunk együtt játszani. S ez így alakult tovább. Aztán már az is ment, hogy ne csak pontosan azt játszom, amit ő, hanem reagáljak az ő játékára – együtt játszottunk.

Ezek után kezdtem ráérezni a keszervekre is. Micsoda tudomány jól eljátszani egy keszervest! Ahogy Jani bácsi ezeket játszotta,

az ugyanolyan izgalmas volt, mintha tánczenét játszott volna...

– *A közös zenélésből lemez is készült...*

– Lelkes Andris volt, aki hallott bennünket játszani, és azt mondta: „Csináljatok már egy lemezt!”. Én eleinte tiltakoztam, mondván, hogy ezt még csak tanulom, és érlelnem kell a megszerzett tudást... Aztán Andris győzködött, hogy érdemes megörökíteni ezt az állapotot, ki tudja, meddig él még Jani bácsi... Így jött létre, és ma már nagyon örülök neki, hogy elkészült a „Zerkula és a Szigony zenekar” lemez.

– *Hogyan készültek a felvételek?*

– Én nem írtam elő Jani bácsinak, hogy pontosan mit muzsikáljon. Gyakorlatilag nagyrészt a spontán zenélést rögzítettük. Volt, amit táncházban vettünk fel, és volt, amit stúdióban. Annyiban terelgettem őt, hogy azokat játszottuk – az elképzelhetetlenül hatalmas repertoárjából –, amiket én is tudtam. Ő elkezdett zenélni, én meg követtem, de nem volt megbeszélve előre, hogy pont ezt, vagy pont azt akarjuk felvenni, ahogy az sem volt megbeszélve, hogy milyen hosszú legyen egy-egy darab. Azt hiszem, részben ettől a spontaneitástól izgalmas a lemez.

– *A közösségi oldaladon a tanulmányok között az szerepel, hogy „Zerkula János Zene- és Életművészeti Akadémia”. Elsőre viccnek gondoltam, de talán mégsem az.*

– A Jani bácsival eltöltött tíz év, úgy gondolom, többet adott nekem, mint bármilyen akadémiai képzés. Ez egy valódi mester-tanítvány viszonyban történő tanulás volt.

– *Zerkula János halálával felbeszakadt valami, vagy inkább lezárult? Maradtak félbehagyott közös dolgai?*

– Biztos, hogy lett volna még tanulnivaló, és van olyan dolog, amire utólag, azóta jöttem rá.

– *A hegedűstől tanuló furulyás mennyire furcsa a többi, hagyományos formákban gondolkodó zenésznek? Nem lógtál, lógsz ki „túlzot-tan” a sorból?*

– Tudom, legalábbis volt olyan, hogy a táncházmozgalom berkein belül valamegyest megosztó, hogy én a „furulyán hegedülök”, de ez nem így van. Én furulyázom. Úgy, hogy a hegedűjátékból engem sok minden inspirál. Sok olyat megcsinálok furulyázás közben, amit egy-egy hegedűstől tanultam el. Tudom, hogy vannak, akik szerint ilyen nem kell, vagy nem is szabad csinálni. Egyesek szerint ez nem fér bele a népzenebe, a népzeneletről kialakított képbe. Különbözőképp látjuk a dolgokat. Szerintem mindenki csinálja úgy, ahogy szíve szerint jónak látja. Én azt gondolom: miért ne lehetne egyik fajta népi hangszerral megtanulni egy másik népi hangszert által játszott dal-

lamot, zenei megoldásokat, zeneiséget, vagy legalábbis meríteni belőle? Főleg, ha az igazdagítja a zenét! A falusi furulyásokra is hatottak a más hangszerek, de azért ők alapvetően maradtak a hagyományosabb megoldásoknál. Az, amit az adatközlők, a mesterek csináltak, csinálnak, csodálatos, teljesen jó úgy, ahogy van, és az egy nagyjából már lezárt folyamat. De, ha én a XX-XXI. században hivatásos zenészként akarok létezni, fejlődni, akkor miért ne inspirálódhatnék olyan zeneiségből, ami professzionális, magas színvonalú. Ha erre valaki azt mondja, hogy „nem autentikus”, tegye, mindenkinek lehet saját véleménye... Az, hogy manapság, vagy nagyvárosban játszunk falusi népzene, az autentikus? Kérdés, kinek, mit jelent az autentikus, vagy az, hogy népzene... Ha komolyan vesszük a muzsikálást, és nem csak bele-belekapunk felületesen, akkor ez így rendben van szerintem.

– *Ha már a gyimesieket emlegettük, a moldvai zenészekről is emlékezzünk meg!*

– A kezdet kezdetén Juhász Zoltánék által felvett régi egyházaskozári gyűjtésekből tanultam: Csobán György, Tálász András, Gusa Pál... és egyszer csak 1990-ben teljesen hihetetlen módon ott állt előttem élőben egy moldvai furulyás, Legedi László István Klézséről, akit Knopp András hozott magával Romániából a Táncháztalálkozóra. Nekünk a Tatros együttessel kellett ott moldvait játszani, és egyszer csak ott állt Legedi István, akinek korábban már hallottam elképedve néhány felvételét. Persze, azonnal megkértük, hogy furulyázzon a fellépésünkön. S ezzel el is kezdődött a moldvai furulyások személyes felfedezése: Legedi István és Hodorog András a két utolsó nagy klézsei mohikán, akik a régies furulyázást magas szinten űzik. Meg persze, vannak, voltak mások is, akikhez rajtuk keresztül jutottunk

el. Legedi István édesapja, András bácsi is élt még abban az időben, tőle is sokat tanultam. Néhány évnek el kellett telnie, mire rábredtem, hogy András bácsi mennyire nagyszerűen furulyázik, attól kezdve ő érdekelt a legjobban. De megfordultam Balogh Antinál is Forrófalván és sok más furulyásnál... aztán ott voltak a hegedűsök és kobzosok. Púderrel, Horváth Gyula barátommal és zenésztársammal és egy székely fiúval – akinek volt egy Trabantja – jártunk Lészpeden, ahol a hajdani kobzost, Gyöngyösi János bácsit látogattuk meg. Ugyan nem sokkal korábban eltörött a karja, azért még egy-egy fogást tudott mutatni, variálni már nem nagyon volt képes. De amit mutatott, az így is nagyszerű volt. Csodálatosan énekelt, mesélt... Jártunk Ploszkucény nevű faluban, ahol So-baru Raducanu nevű cigány kobzos bácsi élt. Neki tízhúros kobzája volt... Később a sepsiszentgyörgyi fiúkkal – Ségercz Ferivel, Melkuhn Robival, Kovács István Kokeccal – együtt jártuk Moldvát. Megesett az is, hogy Nyisztor Ilona vitt minket a Daciájával faluról-falura... Meglátogattuk Păun Vasilét, aki kobzolt, hegedült és szaxofonozott is. Jártunk Gábor Anti lujzikalagori és Mandache Aurel găsteni-i hegedűsnél, Toader Bogdan hegedűsnél, aki Pustina mellett lakott, jártunk Zsitár Márton kobzosnál... Többször megfordultam Rădoia nevű cigány faluban, ahol az előbb említett Vasile és több idős cigány muzsikos lakott. Ott élt például Jean Panaite hegedűs, Spiridon Ioan cimbalmos, Chiriac Neculae hegedűs... Csodálatos volt megtapasztalni, hogy ezeknél a cigány muzsikusoknál is miféle kedvességgel és vendéglátással fogadtak minket. Amikor odaértünk, egyből áthívták zenészbártaikat, és örületes nagy bulik voltak. Aztán a Băcioi-i cigány falu a rezesbandákkal külön fejezetet érdemel. Azelőtt még nem jártunk ott. Meg akartuk keresni a „fanfárosokat”, a rezeseket, hogy elhívjuk őket egy fesztiválra. Melkuhn Robival ketten mentünk. Már esteledett, felszálltunk Adjudon a corbascai buszra. S még ott a buszon Robi megkérdezte a hátunk mögött ülő cigány embert, ismer-e ilyen zenészeket. Persze, hogy ismert, s egyből a saját házába vezetett minket. Kiderült, hogy ő Dura Iancu, az egyik zenekari főnök a faluban. Már sötét volt, a házból kihozta a tubáját, és a teraszos udvarán megfújta. Öt percen belül ott volt a nyolc-tíz-

fős zenekar. Trombitások, kürtösök, klarinétos, dobos s ő tubával. Körülállva kettőnket a vaksötétben a kis udvaron elképesztő hangerővel játszottak nekünk – hát ez is felejthetetlen volt. Sok-sok kalandunk volt velük ott és a magyarországi turnékon is, igazán vidám társaság volt.

Hatalmas énekkincset találtunk Moldvában, és talán ez a legrégebbi zenei folk-lóanyag, amit még elérhettünk. Így hirtelen a klézsei Bálint Erzsébet, a külsőrekecsini Gyurka Mihályné, Szarka Meric, a pusztinai Lackó Katalin neve merül fel.

Például Külsőrekecsinben volt egy férfi, Pátrás „Pecek” Péter, aki pipélt. Klézsen úgy mondják cicél, Külsőrekecsinben úgy mondják, hogy pipél. Ez annyit jelent, hogy egy levéldarabot bevesz a szájába – ez általában orgona- vagy körtelevelé –, és azt megfelelően tartva és fújva hangszerként használja. Persze, a növény levelét lehet nejlonnal is pótolni. Péter elképesztő virtuóz módon pipélt. Olyan volt, mintha szaxofonon játszott volna, még ki is ütötte a nyelvvel, nem csak hosszú hangokat tudott. A rádiót bekapcsolva valamilyen tetszőleges populár zenére egyből nyomta, pipélt. Mint említette büszkén: bákói második helyezett volt a pipélési versenyen.

Antimi Joan az „ősi” kobzos, illetve az archaikus kobzolás utolsó mohikánja később került képbe. A sepsiszentgyörgyi újabb generáció tagjait is meg kell említeni, mint Csibi Szabolcsot, Kelemen Pityut, akik szintén sokat gyűjtöttek Moldvában. Az itthoniak közül Németh Laci is hatalmas moldvai hangszeres gyűjtési munkát végzett, vele is jártam ott többször.

A moldvai hegedűsök közül számomra Bogdan Toader volt a legkedvesebb, annyira szívből muzsikált, és olyan régies stílusban, és magas hegedülési színvonalon, ami már akkor is ritkaság volt Moldvában.

– *Mit értünk itt „régies stílus” alatt? Gondolom, ez nem tudományos kategória.*

– Persze, nem vagyok tudományos kutató, így inkább azt tudom elmondani, amilyen benyomások értek, és amit én erről gondolok. A régi falusi kultúrában a zene, a zeneiség ugyanúgy része volt az életnek, mint a munka, az étkezés, vagy akár a ruházkodás, az állattartás, tánc, multság, gyász... Sok emberben megvolt az igény a muzsikálásra, a pásztorfiúk zömének kezében megfordult

folkMAGazin

LELŐHELYEK

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.
Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 11.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrásy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MAGYAR ZENE HÁZA – SHOP
1146 Budapest, Olof Palme sétány 3.
Tel.: (30)-461-5115

a furulya. Aki ügyesebb volt, és szerette, az megtartotta a furulyát, és volt, aki aztán egészen magas szintre vitte a furulyázást. Hasonlóan került a kezükbe a hegedű is. Ahogy változott az élet egy faluban, úgy változott a zenei vetülete is. Én azt figyeltem meg, hogy a második világháború ebből a szempontból egy markáns választóvonal, ami nagy változásokat hozott. Annak, aki a világháború előtt, még gyerekként tanult meg egy hangszeren játszani, már az volt a zenei alapja. A második világháború és az, ami utána következett, a megváltozott élet ezeket az alapokat, s az ehhez kapcsolódó szemléletet az ő esetükben már nem változtatta meg. Aki viszont a háború után kezdett zenét tanulni, az már egy másik világ zenei vetületét jelenítette meg.

– *Mit jelent ez konkrétan?*

– A régiesebb stílust másfajta hangsúlyok jellemzik, többnyire nyugodtabb, méltóság-teljesebb volt az a zene. Persze ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy aki később tanult meg zenélni, az nem zenélhet jól..., minden esetre másként fogalmazza meg a világ zenei részét. Például a hangsúlyváltozások technikai szempontból is megváltoztathatták a muzsikát. Így van a hegedűnél is... A furulya esetében, a régiesebb furulyázásban a hangsúlyozások módját jobban megadták, több a hangkötés, kevésbé ütök ki „automata” módon a nyelvvel, s ha ki is ütök, többféle módon használják a nyelvet, rendszeren „beszélnek” a furulyával. A díszítések szerves ornamentikaként vannak jelen a dallamban, tulajdonképpen nem külön választhatók. Nem csak úgy rá vannak aggatva a dallamra.

Grozits Károly
(folytatása következik)

Az MMA díjazottjai

2022 októberében a Magyar Művészeti Akadémia Életműdíját **Korniss Péter** fotográfus, fotóriporter, az MMA Nagydíját **Csernyus Lőrinc** építész, művészeti író, az MMA rendes tagja, az MMA Aranyérmét a **Népművészeti Egyesületek Szövetsége** képviselőjében **Pál Miklósné** elnök vehette át.

Találkozásaim egy moldvai halottlátóval

Részletek Jánó Ferenc Ilona életéből, látomásaiból – V. rész

KÓKA ROZÁLIA SOROZATA

TÖRVÉNYEZÉS A MENNYORSZÁG KAPUJÁBAN

A másvilágon járni lelkileg nem teszen fáradságot. Gyorsan halad, nem érez fáradságot, hogy fáradt legyen. Mikor felfelé mentem érzettem, hogy felfelé szállok, mikor lefelé jöttem, érzettem, hogy lefelé szállok. Egyszer, mikor a mennyországba mentem, az ösvényen hallom ezeket a szavakat:

– Bízom, Isten befogad szent országába – mondotta a leján. – Szűz leján vótam s szenvedtem négy évet, hogy a sok feküvésből az ódalamról a hús lement. Bízom, az Isten befogad szent országába.

Erre megszólalt egy másik lélek:

– Bízom, ingemet es befogad a Jóisten, me én asszon vagyok, nyóc gyermeket növeltem, jó tanulmányt adtam, az Istennek parancsolatait bételjesíttem. Bízom, befogad szent országába.

És megszólalt egy még más:

– Bízom, hogy ingemet es befogad a Jóisten szent országába. Nekem nem adott gyermekeket, de az ő parancsolatait bételjesíttem. Miből lehetett, jót csináltam.

Ezzel megszólalt egy még más:

– Mindig bízom, de már én nem bízom. Mind a rosszat mondtam. Gyermekeimet rosszra tanítottam. Rossz példát adtam nekik. Nem tom', hogy lesz, de immár nem bízom.

S ezzel odaértünk a mennyország ajtójához. Én félreálltam, s a törvényezés kezdődött. A lejánt törvényezték és béengedték. Aztán jött az első asszony, melyiknek nyóc gyermeke vót.

Ameddig folyt a törvény eljött a gyermeke az embernek, melyik azt mondta, nem bízom. Olyan csúnya vót, feteke vót, s én kérdeztem, kié az a gyermeke? Aszondotta az ember, hogy az ő gyermeke.

– Kendé vagyok, tátika. Jobb lett lenne, ne csinált lenne, me rossz példát adott, rosszra tanyított. És még kend nem látta, tűzbe kell szenvedni. Kennek a helye a lábaim alatt van! Milyen fájdalmas a pokolnak tüze! Hogy ég! Nincs senki, ki kivegyen.

Addig az első asszony eltörvényeződött. Kicsi üdőre ment a Purgatorba. És jött a második asszon. Az es egy kicsi üdőre ment szenvedésre. Elnyerte a mennyországot.

*

TÖRVÉNYEZÉS A POKOL KAPUJÁBAN

Jött az ember a törvényezésbe s az embert törvényezték, hogy mit csinált, részeges vót, rosszféle vót, asszonyát megoverte. Gyermekektől nem őrizkedett rossz példával. Kárinkodott. A gyermek es bűnbe esett. Tisztátalan bűnbe, pedig csak tizenkét-tizenhárom éves vót. Abba a bűnbe lebetegedett s meg es hótt, elébb a tátájánál. Miután elvégződött a törvényezés, a gyermek azért vót elengedve, hogy az apjával legyen eltörvényezve, met azért esett oda. S akkor, mikor kellett induljanak, akkor kezdett jajgatni a gyermek.

– Jaj, jaj, tátikám! Istent sohase fogom látni, soha nem lesz megváltásunk, szabadulásunk pokolnak langjától!

S így, jajgatással egy szél elvitte őket. A gonosznan a hatalma eljött, mint egy szél, es vitte őket bé a pokolba. Feteke lett az emberből es, mind a gyermek, amilyen vót. Megöbredtem.

A Fogakcsitorgatásni az ördögök hogy fogadják a lelkeket bé oda? Láttam – a nagy ajtók megnyíltak itt es – a befogadó sátányokat. Ezek úgy vótak, mind a királnál a katanák, külön gunyába vótak, mind mondatódik, szépek vótak. Kerek sapkájik vótak. Tetejin szarvik vót, melyiken szép szíju vót... Az odalikba kardok vótak es sokan vótak. Én arra azt kérdeztem:

– Az Úrjézus nevibe megkérdezlek tüktököt, milyen hely ez? Arra felelték, nem tudják ők megmondani, hanem bé kell menj a bíránkhöz.

Feleltem:

– Nem tudom, hol van a bírátok. Adjatok egy vezérelőt!

S ők adtak egy kicsike ördögöcskét, hogy szálljunk bé. Érzettem, hogy lépcsőkön szállunk bé. Ottan láttam egy nagy asztalt, melyiken vótak levelek. Zördögök mellette, s én megkérdeztem az Úrjézus nevibe, milyen hely ez? Ők felelték:

– Ez a bíró a Fogacsitorgatásához, Pokoltalpához es a Külsősetéséghez es a Gyehennához, s a Pokollangjához, Limbushoz, Pokoltornácához.

Ezeknek mindig levelei vótak különben. Középső vót Lucsifer, jobb felibe vót Plútó. Szekretária ez az övé. A többiek nem mondták meg a neviket. Kerek sapkájik vót, két szarvik vót, le vótak ülve, setét formájuk vót. Mindig írtak. Írták a lelkek neviket bé, melyiknek kellett menjenek oda. Beszélgettek köztük, es Lucsifer mondta annak a vezérelő sátánnak, amelyik bévitt oda, vezéreljen el es mutassa meg a helyeket, a szenvedtető helyeket, hol a lelkek mennek bé szenvedni. Ott láttam székeket, mind az iskalásoknál. Vót székek es, asztal es előtte. Es szíjakot láttam, kléstyeket láttam, vas dógok vótak. Es mutatta ez a kicsike vezérelő sátán, itt az anyáknak a helyik, ezek a székek. Úgy mondotta. Másik felibe mutatta az apáknak a helyiket, legényeknek, leányoknak a másik felibe, s ezután kijöttünk. Aszondotta jöjjünk ki az ajtóhoz, s azután megmutította a helyeket. S avval világosabb vót az ajtónál, es kérdést tettem:

– Az Úrjézus nevibe, milyen hely itt?

Es ők mondták:

– Ez az ajtó, melyiken bémentél. Ezen az ajtón mennek bé a bíróságához.

Avval ők mondták köztük, hogy:

– Jönnek, jönnek.

Én megkérdeztem:

– Mik jönnek?

– Jönnek a lelkek – mondták ők – melyiknek ide vannak küldve.

Es avval én láttam, hogy jönnek. Annyi sokan vótak, mintha nuntások lettek volna. Olyan csokorta vót. S abba megláttam, hogy úgy jöttek önekik az ördögök. Ki tudja milyen csúfnak jöttek, mert eltakarták a szemiket, másik elsrült odalra, melyik megsírült hátrag, akart lenne elfutni, de nem tudott. Melyik másik dosszéba huzakodott. Es folytak bé, folyini kezdtek, mentek bé. Hátral két mozsikás es vót, vót egy gornás, es más, egy olyan vihorás.

Mentek bé, hát akkor az ajtókat bétették. Írta ezt az ajtón: „Mindörökkön örökké nem fognak kijönni innét.”. Avval halltam sikolytozást én. Rikolytoztak nagy jajszókkal, es én megnyitottam az ajtót... Avval meglátták, hogy én látom a titkaikat, mit cselekednek ők, s elhették őket es futni kezdtek hejzám. Én megláttam, hogy közelednek hejzám, béhúztam az ajtót es azt mondtam:

– Kik ide vattok kűdvel szenvedni, itt üljetek, mer én mejek – ezzel elmentem onnét, es vigyázkodtam, merre menjek.

Úristenem, merre menjek? Nincs senki vezérelő. A sátán oda-bé maradott, az angyalom nem jött el véllem. Én ezért imádkoztam, hogy legyen meg a te szent akaratom. S erre megnyílt egy ösvény. Széjesecke vót, mikor sokan járnak az ösvényen, meg vót verve, meg vót verődvel, menni kezdtem rajta es mikor elébb értem, mind

egy ablak forma, egy ajtó, mind egy ablak akkora vót. Azon lang jött ki. Nézni kezdtem bé s ottan láttam parázsát, üszköt s gretárt, mibe süssük a húst, s az asszonyokat rajta. S az asszonyok jajgattak.

– Jaj, Istenem! – mondotta. – Milyen könnyű lett lenne téged meglátsalak. Így kell szenvedjek!

Máccor láttam, a szentmisén a Purgatorból jelentkeztek lelkek, hogy imádkozzam értük. Leereszkedtem a másik világba, nyújtották a karjukat, hogy imádkozzak értük. S imádkoztam és ajánlottam a szentmisét értük.

Jelentkeztek meg lelkek úgy, hogy mondjak el bár egy, bár egy Miatyánkot s egy Üdvözlégyet, pedig sokan vótak. Kérdeztem:

– Mennyit részesültök ti abból, hogy ennyin vagytok, mégis kértek?

S ők feleltek, mondották, hogy:

– Egy szót, vajha nem, egy fél szó érjen mindegyiknek, ez es anynyat teszen, mind egy kanna víz. Ez megkönnyebbít minket – mondották.

Láttam még azt, hogy börtönbe vót a parókosom. Látomásba látam meg, hogy mit csinálnak odabé. Láttam, egy rendbe jöttek ki az ajtón, s kárinkodtak a börtönbe való emberek. S szólott Gyerergyina páter:

– Ne máj kárinkodjatok, az Úristent ne bántsátok! – Me szentkereszt napja vót, s ők szidták az Istent. És olyan szépen beszélt vélik, hogy a szívüket meghajtotta. S nekem mondta az angyalom, ha ő ide ne jött lenne, akkor neki nem lett volna az, hogy ezt megtegye. Őt láttam, aki misédzett, egy vót csak mellette, aki nem aludt. Ecce felkerestem látomásba, az ispotályba.

Jártam látomásba, Franciaországba, misére. Árka Szent Johannának (Jeanne d'Arc) nevenapja vót, s én el vótam víve misére. S énekeltek s fűtták. Csak az Isten tudta, ki vót az leányocská. Keccer jártam látomásba Bukarestbe. Még nem jártam úgy járásba.

A tojáslopásról. Hogy hely van annak es szenvedni. Láttam egy nagy mozsilla tojást. Körülte ültek, kik loptak tojást, meg kellett egyék a karéját, és szípták belit es, és nekem mutítottak egyet, hogy lássam, hogy melyen. Büdöss es vót, mind a degenyeg. S én es beléittam, esszefogta a gégedet, s mégis meg kellett igyák. Ők megitták, s egy maradott hátul, feldobták, s megint lett egy, esent egy mozsillával. Egyétt es rengeteget meg kell enni, de lesz szabadulásik. Én elébb mentem más rakáshoz. Ott mondta egy kicsi gyermekecske, az anyja tette reá, hogy lopjon tojást. De az anyja több tojást meg kell egyék. Kérdeztem:

– Rég itt vagy?

– Régecske – mondotta a gyermek –, az üdőt nem tudom megmondani, hogy mióta én így szenvedek. Anyám nem gondol hezám, hogy kiszabadítson innét, de majd meglássa milyen keserű ez a tojás, mégis meg kell igyam – s akkor ütte a szájához.

Osztá én elébb mentem. Kik tyúkot loptak láttam őket, meg kellett egyék tollason, nyüvesen, büdösön. Innét Káruy Rózsival találkoztam meg, mikor meghót nem tom' mennyi üdöre. Mennyországba bemenne, de nincs ki, a tyúkot elvegye tőle.

Társzavak, kifejezések

ablak = bukóablak; anynyat = annyit;

csokorta = sokadalom, gyülekezet; degenyeg = kocsikecske;

dosszéba = hátra; elsirül = elfordul; érjen = itt: jusson;

gornás = nagybögös; gretár = grillsütő;

Gyerogyina páter = János Ferenc Ilona lelkiatyja; kléstyik = fogó;

meghajtotta = meghatotta, megindította; mozsilla = kosár;

ne máj' = nehogy; nuntások = lakodalmasok;

parókosom = lelkiatyám; szekretéria = titkárság; tátája = apja;

vihorás = hegedűs

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

2022. november 13., november 20. november 27. 10:00
Kóketánc – gyermektánc és kézműves foglalkozás – Sándor Ildikó
Nemzeti Táncszínház – Előtér

2022. november 13. 19:00

Anna Karenina – Győri Balett
Nemzeti Táncszínház – Nagyterem

2022. november 15. 10:30, 15:00

Sárkánymese – Magyar Nemzeti Táncgyűttes
Nemzeti Táncszínház – Nagyterem

2022. november 15. 19:30

Lábujjhegyen – Megyeri Léna – Bószé Ádám
Nemzeti Táncszínház – Kisterem

2022. november 17. 19:30

BREAKOUT – PB2 Company
Nemzeti Táncszínház – Kisterem

2022. november 18. 10:00, 10:45, november 25. 10:00, 10:45
Ringató foglalkozás – Vedd ölbe, ringasd, énekelj! – Gáll Viktória Emese
Nemzeti Táncszínház – Kamaraterem

2022. november 18. 19:00

A DUNA BALLADÁI – Duna Művészgyűttes
Nemzeti Táncszínház – Nagyterem

2022. november 20. 19:00

TAYOS – Bozsik Yvette Társulat
Nemzeti Táncszínház – Nagyterem

2022. november 21. 19:00, november 22. 11:00

Téli tánc – Magyar Nemzeti Táncgyűttes
Nemzeti Táncszínház – Nagyterem

2022. november 24. 19:30

Agora I. – Gangaray Dance Company
Nemzeti Táncszínház – Kisterem

2022. november 25. 19:00

SZERLEM A KOLERA IDEJÉN
Inversedance – Fodor Zoltán Társulat
Nemzeti Táncszínház – Nagyterem

2022. november 26. 19:30

AZ ÚTON – Sivasakti Kalánanda Táncszínház
Nemzeti Táncszínház – Kisterem

2022. november 27. 19:00

SZERLEM – GG Tánc Eger
Nemzeti Táncszínház – Nagyterem

2022. november 27. 19:30

Szinergia – PR-Evolution Dance Company
Nemzeti Táncszínház – Kisterem

2022. november 28. 19:00

RAMAZURI – Duda Éva Társulat
Nemzeti Táncszínház – Nagyterem

2022. november 30. 19:00

UN BALLO – Székesfehérvári Balett Színház
Nemzeti Táncszínház – Nagyterem

www.nemzetitanctaninhaz.hu

Nemzeti Táncszínház

KALOTASZENTKIRÁLY 30!

Két év kényszerű szünet után idén ismét düböröghetett a Kalotaszegi Népzene- és Néptáncbör Kalotaszentkirályon; ez volt a harmincadik!

Sokan kicsit félve, de mindenképpen kíváncsian érkeztünk a Vigyázó tekintete alá, a festői településre, a Kalota-patak által kétváltott Zentelkére és Szentkirályra. Nem tudhattuk, hogyan hatott a két év kihagyás a legnépesebb erdélyi tábor lelkületére, hangulatára, hagyományaira. Hozzá kell tennem azt is, hogy ez az érzés már jó pár éve foglalkoztat sokunkat, régóta visszajárókat, hiszen a település mondhatni asztronómikus ütemben fejlődött az eltelt egy évtized alatt: bentlakásos iskolával, tornateremmel, többfunkciós sportpályával, uszodával bővült, valamint a nagy falu különböző részeit összekötő makulátlan aszfaltos utakkal, hidakkal, a Kalota-patak szabályozásával. Sokunkban már-már a kalotaszegi „kicsi Svájc” jelző fogant meg belül. Mindezek az infrastrukturális fejlesztések óhatatlanul új, nosztalgikus keretbe helyezték a régebbi táborokból megszokott hangulatot, a régi helyek teljesen átalakult (megszűnt) arcuataival.

Mégis más volt, szép volt – igen, szép volt – érződött az élettel teli erő, ami az új generációknak vélhetően ugyanazt fogja jelenteni, mint a matuzsálemeknek a kezdetekkor. Ez érezhető is volt, és így van ez rendjén.

A kultikus „csíkos sátor”, a lakodalmas terem, a kultúrház körüli forgatag már a múlté, helyette lett egy letérkövezett nagy terület, ahova esténként összegyűltek a tábor táncolni, énekelni vágyó résztvevői, elvegyülve a helyiekkel, valamint csak az esti mulatságba érkező sokasággal. Ez egyfelől

A szerző alkalmi zenekarával (Henics Tamás, Németh Tímea, Herke Bence, Turai András)

jó volt, hisz a találkozások, ismerkedések valószínűsége hatványozódott, mégis egy kis varázsát veszítettnek hatott ez a most még mesterségesnek tűnő helyszín. De konstataztuk többször, hogy majd ez is megtalálja „belakja” a helyét. Úgy legyen!

Volt újfent fájlterés az elmúlt két év alatt eltávozott zenészeknek, Czilika (Gyuszi) Györgynek és ifj. Koszorús Kálmánnak, ami ugyancsak folytonosságot adott és a tábor zenészei közreműködésével ismét meghatározó és fontos mozzanatát adta a tábornak. Jóllehet, a megszokottnál jóval kevesebb résztvevővel, de volt legényes- és népdalverseny is. Megjegyzem, a Muszka György és Ilonka, valamint György Károly és Eötvös An-

na vezette két oktatási kulcshelyszín dugig volt, mint régen, sok visszajáró régi táncossal. Ugyanígy nem panaszkodhattak a hangszeres oktatásra vágyók sem, hisz a Fodor Sándor „Neti Sanyika”, a Toni „Öreg” Rudi és Varga István „Kiscsipás” vezette kurzusok megint sok növendékben ültették el az alapokat. Kiemelendő volt a Póka Jácint Tivadar és párja által a legkisebbeket odaadással istápoló aprók kurzusa is, mely a frappánsan megkoreografált és magas színvonalú szombat esti gálán is méltón mutatkozott meg. Ugyancsak öröm volt, hogy a régi táncházak és mulatságok ízét visszaidéző, az ebédek, illetve esti táncházak kezdete előtti népdaltanítás nem látszott veszteni erejéből (jómagam már legalább öt kiváló nótafát „szaggattam el” ezen alkalmak során), itt mindig csoda történik az együtt éneklés, lelki és fizikai összekapaszkodottság, átérés során.

A bevezetőben említett várakozás egy kis örömmel is vegyült, mely végül örömmé változott. Nevezetesen: a tábor idejére időzítették a mérai World Music Fesztivált is, amelynek okait nem az én kompetenciám firtatni, ám végül úgy tűnt, hogy kitartott a tábor résztvevő közössége, és nem volt észrevehető, hogy a mérai rendezvény „elszívta” volna az embereket a mégiscsak harminc évvel büszkélkedhető, talán sokak által megszeretett különleges táborról.

Nagy köszönet a szervezőknek, a csodás konyhának, a tábor szellemiségével együtt lélegző helybélieknek!

Szép volt és jó, maradjon sokáig!

Kép és szöveg: Henics Tamás

Esti táncház, Kalotaszentkirály, 2022.

„Igézet ne fogja...”

Szendrey Zsigmond és Szendrey Ákos „babonaszótára” nyomán
írta Fazakas István és Székely B. Magdolna. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990.

GYÓGYFÜVEK

Más növények elsősorban a gyógyításban játszanak szerepet. A gyógyfűvek szedésének szintén jellegzetes napja, illetve éjszakája Szent György, de jó gyűjteni egyes fajtaikat Szent Ivánnak, pünkösdkor, apostolok oszlásakor [július 15. – a szerk.] vagy kétaszszonyközén [Nagyboldogasszony – augusztus 15. és Kisboldogasszony – szeptember 8. között] is. Elterjedt hit szerint ezen jeles napok éjjelén megszólalnak a fűvek, s mindegyik kinyilvánítja a maga hasznát. Érdeemes hát virrasztani ilyenkor, és hajnali harmathulláskor fölfelé törve begyűjteni őket.

A székelyek tudják, a hegyen növőök nagyobb erejűek a völgyiek-nél, a kalotaszegiek pedig azokat becsülik különösképpen, amelyek villámcsapás helyén termettek. A gyógyításban főleg a hétféle és kilencféle füvekből készített szereket tartják hatásosaknak. Gazdag felhasználásmódját érzékeltető, álljon itt most a bo-

dza példája! Ezt az úton-útfélen megélő növényt mindnyájan ismerjük, de kevesen tudják róla, hogy az bizony az ördög kedvelt fája (azért is szokta tövébe rejteni kincseit), s hogy a boszorkányok is előszertettel húzódnak alá. Ágát gonosz-távoltartásra használják. A bodza szinte minden betegség ellen használatos gyógyszer. Virágjának főzete teának fogyasztva köhögés, torokgyulladás, hideglelés ellen használ, gőzölve a fül fájását enyhíti, hajdinaliszttal dinsztelve pedig daganatra jó hatású. A bodzaszár nyálkája szemölcs ellen való, levele a testre kötve hideglelést, lábfájást gyógyít. A göcsejiek a fejfájós kobakjára bodzafa gombját rakják.

A régi idők embere alkalmazta a fűben-fában orvosságot (sőt az állatban, ásványban lévő is), de tudta, a betegséget eredendően a rosszak okozzák, tehát csak bűvös-bájos babonáskodással lehet igazán megelőzni vagy visszacsinálni a bajt.

A népművészet 2022-es Junior Prima díjai

Tíz tehetséges fiatal, köztük néptáncművész, vázsónszövő, táncpedagógus, népzeneész, népi énekes, bőrműves, viseletkészítő és számadó csikós vette át a Junior Prima díjat népművészet és közművelődés kategóriában október 7-én Budapesten.

A zsűri a jelöltek közül *Aranyos Norina*, *Bordás Barnabás* és *Számfira Máté* néptáncos, táncpedagógusokat, *Bajka Márta* vázsónszövőt, *Böröcz Balázs* népzeneész, zeneatanárt, *Gubinecz Ákos* népi énekes, cite-rás, előadóművészt, *Kosina Péter* számadó

csikóst, *Porkoláb Benedek* bőrművest, *Szamek Lili* viseletkészítőt és *Zsikó Zsuzsanna* népi énekes, előadóművészt díjazta – közölte a díjat adományozó Docler cégcsoport.

Az elismeréseket *Árendás Péter*, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem docense, valamint *Gattyán György* tulajdonos képviselőjében a Docler cégcsoport kommunikációs vezetője, *Nemes Tamás* adta át.

A díjjal tizenkettedik alkalommal ismerték el a sikeres, fiatal koruk ellenére is példamutató szakmai munkássággal és tapasztal-

lattal rendelkező ifjú népművelőket. A szakmai szervezetek jelöléseiből az öt tagból álló zsűri tíz, harminc év alatti fiatalt választott ki, akik saját területükön a legeredményesebbnek bizonyultak. Fontos szempont volt a döntés során, hogy az alkotótevékenységen kívül melyik jelölt fordít nagy hangsúlyt arra, hogy saját területén a fiatalokat is képezze, tudását átadva hozzájáruljon az adott hagyomány, mesterség fennmaradásához.

A díjazottak egy emlékplakettet, valamint kétféle millió forint pénzzutalmat kaptak.

– ERDÉLYI ZSUZSANNA-DÍJ –

2022-ben az Erdélyi Zsuzsanna-díjat – a Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti díját – *Nyitrai Marianna* népdalénekes, tanár érdemelte ki.

A korábbi díjazottak:

2013 - *Takács András* néptáncgyűjtő, koreográfus (a *Népművészeti, Néprajzi Tagozat díja*)

2014 - *Tánczos Vilmos* néprajzkutató, egyetemi oktató (a *Népművészeti Tagozat díja*)

2015 - *Silling István* egyetemi tanár, néprajzkutató (a *Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti díja*)

2016 - *Borbély Jolán* néptáncutató, etnográfus, pedagógus (a *Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti díja*)

2017 - *Küllös Imola* folklórkutató, egyetemi tanár (Erdélyi Zsuzsanna-díj, a *Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti díja*)

2018 - *Szerényi Béla* népzeneész, hangszerkészítő, művésztanár és *Vetró Mihály* művésztanár, nemzékészítő (Erdélyi Zsuzsanna-díj, a *Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti díja*)

2019 - *Keszeg Vilmos* néprajzkutató, egyetemi oktató és *Harangozó Imre* néprajzkutató, tanító (Erdélyi Zsuzsanna-díj, a *Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti díja*)

2020 - *Nagy György* faművész népművész és *Zentai Tünde* néprajzkutató, tanár (Erdélyi Zsuzsanna-díj, a *Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti díja*)

2021 - *Székely Orsolya* filmrendező és *Barna Gábor* néprajzkutató, egyetemi tanár (Erdélyi Zsuzsanna-díj, a *Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti díja*)

Már az angyaloknak muzsikál...

... az utolsó Kárpát-medencei dudakészítő és dudás

A Dráva menti horvát származású Gadányi Pál Tótújfaluban (Somogy megye) 1932. március 31-én született. Fialat korában – az 1950-es évek első felében – asztalos szakmát tanult, és a szülőfalujában alakult tamburazenekar összes hangszerét – a prím-, basszprím-, bráctstamburát, sőt a tamburabögőt is – ő készítette el zenésztársainak, valamint tamburásként muzsikált is.

A zenekar prímása 1956-ban elhagyta az országot, ekkor Gadányi Pál zenészi figyelme a dуда felé fordult, mivel lakóházával szemben Kovács Pávo, az egyik leghíresebb Dráva menti dudás lakott. „Pávo azt mondta nekem, hogy nem tudok jó hangszert csinálni. Hát, addig ügyeskedtem, hogy az 1970-es évek végén, amikor a dudáját eladta a kaposvári múzeumba, akkor már átjárt hozzám dudálni az én sajátkészítésű hangszeremen, mert azt nagyon szeretett és tudott is.”

Az 1960-as évektől kezdett négysípós Dráva menti dudákat készíteni. Így vall erről: „Elmentem én ehhez a keresztúri dudáshoz [Ardai József, aki 1971-ben a *Népművészet Mestere lett*], van-e valamilyen dudája. Hát volt egy sípszár, de ez a felső része hiányzott. Úgy gondoltam, meg tudom javítani, mert akkor már asztalos voltam. Annyira hiányos volt, hogy nem lehetett. Annyira drágán adta, 70 forintért, és ez a felső része nem is volt meg. Akkor utána kezdtem építeni ezt a dudát saját magam. Pénze nem volt édesanyámnak, hogy vett volna nekem...”

Életében mintegy hatvan hangszert készített. Az esztergagépeket, amelyeken a dudák faalkatrészeit készítette, a célnak megfelelően átalakította. A dudabőröket (kutya vagy kecske) saját kezűleg készítette ki. Sikeresen kísérletezett a varrott, ragasztott műbőrrel készült dudatömlőkkel is. Hangszerei levegőellátásához a fújtatókat ugyancsak ő készítette, valamint a dudák megszólaltatásához szükséges bodza- illetve nádsípokat is maga faragta.

„Nálam van egy száraz bodza. Ez már nagyon száraz, mert már van legalább kétesztendős. A furdanccsal kifúrom. Fehér bodza, az a legjobb. Nagyon szívós, ha vízben meg van főzve. [Most a dallamsípót készíti.] Nádból sokkal jobb a hangja, mint bodzából, csak kényesebb, be akar rekedni. Olyan kemény, mint a csont, ez a bodza. A sípnek a nyelvét föl fogom vágni. Tessék, de nagyon óvatosan kell ezzel bánni, de nagyon óvatosan! Addig kell csiszolgatni, ameddig jó nem lesz. Most fölhasítom a nyelvnek a tetejét. Átvágtam, majd a másik oldalán vissza, tessék. Még mindig erős. Óvatosan kell vele bánni, mert az ember egy-két szóval elhamarkodja, és nem jó. Na most a végébe parafából vágok egy dugót, ez a legcélszerűbb. Nagyon jó késnek is kell lenni. Na tessék, az egyik megvan nagyjából. [...] Készen van a sípszár. Benne vannak a sípok, ami nagy kockázattal jár, mert az ember egy kalapra való sípot is csinál, hogy négyet össze tudjon válogatni. Van olyan is, hogy egy darabig jól szól, aztán egyáltalán nem akar jól szólani. Akár mit is csináljak vele. Akkor nincs mit csinálni, másikat faragok.”

A dudán számos újítást fejlesztett ki. A kontrasíp szár végén ólomból alakított ki kényelmesebb játszóllyukat. Erre a sípszárra a hangolólyuk esetében hegedűkulcsszerű, a furat átmérőjét szűkítő, menetes megoldású faalkatrészt helyezett el, amivel pontosabban lehetett hangolni a kontrasíp hangmagasságát. A varrott-ragasztott tömlőt már említettük. A sípkészítésben is új anyagokat vezetett be. Ennél az Európában is egyedülálló, a Kárpát-medencében a legarchaikusabb dudatípusnál a hangszer sípszárába favályúba mélyített, kettő-négy különálló bodzafa vagy szilvafa csövet illesztettek és olmozással, vagy faragással alul teljesen zárt rendszerűvé alakítják ki.

Gadányi Pál (1932–2022)

Ezzel az egyes csöveken el tudják különíteni az alapvető zenei funkciókat. A dallamjátszó csövön a második foktól az ötödikig szólal meg a dallam, a mellette levőn a hangszer alaphangja szól, a hátsó hosszabb csövön az alaphang kvartja, míg a rövidebb hátsó csövön az oktávhang (ami néhány esetben csak szeptim) szólalhat meg. Ezeknél a típusoknál a dallamcsövön a bolhalyuk – ami a magyar dudatípusok jellemzője – minden esetben hiányzik. A játékmód is különbözik a többi Kárpát-medencei dudatípustól, mivel a játékos a játszóllyuk nyitásával alakítja ki a dallamot és annak kíséretét. Ha a játékos minden lyukat takar, akkor a sípszár elnémítható, csak a basszussíp szól. A nagy levegőfogyasztás miatt kizárólag fújtatóval működtetik, aminek az előnye, hogy a muzsikus a játék mellett énekelni is tud. A hangszer alaphangja magas: *g'*, *a'*, *b'*, sőt *b'* is lehet.

A hangszer elterjedéséről megállapíthatjuk, hogy a Dráva vonalában egy 100–150 km-es hosszúságú szakaszon mindkét parton előfordul. A magyar oldalon Sellyétől Barcsig található meg ezek a hangszerek, főként a Dráva menti horvátok lakta községekben, ahol kizárólag ezt a típust használták. (A Pécs környéki bosnyák községek közül egyben, Kökényben fordult elő a hangszer, de ezt is Tótújfaluból vásárolták.) Ezt a hangszertípust Horvátország északi peremvidékén Bjelovar központtal lehet behatárolni, de Szlavónia területén is kizárólag itt fordul elő.

Ezek a dudák átmenetet képeznek a magyar és a horvát nyelvetterületen megtalálható dudatípusok között. Gadányi Pál az utolsó olyan dudakészítő volt (ez Magyarországra, Horvátországra, Szlovákiára, Csehországra, valamint Ausztriára vonatkozik), aki saját archaikus paraszti közösségében sajátította el ezt a speciális képességet, hogy el tudja készíteni, valamint meg is tudja szólaltatni hangszereit. Közösségének búcsúin, kocsmai mulatozásokon, különböző

rendezvényeken muzsikált és énekelt. A budapesti Néprajzi Múzeumban (2002.38.1) leltári számon tartanak nyilván „gadányi dudét”, a múzeum dudakiállításának megnyitóján 2004-ben, Pál Pista bácsi mellett Gadányi Pál volt a másik díszvendég. Hangszere szerepelt 2018-ban a nagyszerű Kéz-Mű-Remek kiállításon (Műcsarnok).

A Duna Televízió 2002-ben mutatta be a *Tündérek ajándéka* című dokumentumfilmet, amit Tari János és jómagam készítettünk. A film abban az évben bekerült a filmfesztivál legjobb harminc dokumentumfilmje közé. Végh Andor szakértői tevékenységével Tóth Péter Pál rendezésében, az MMA támogatásával is készült egy film Pali bácsi különleges mesterségéről. (*Gadányi Pál dudakészítő és dudás*, <https://www.youtube.com/watch?v=gSebnxrmJ3s>)

Gadányi Pál zenei repertoárján kizárólag szülőföldjének népzeneje, dudamuzsikája szerepelt. A táncdallamok közül páros, páratlan „drmes”-eket (rezgőket) több „drmes-kolo”-t, kizárólag Lakócsán táncolt speciális csizmaverős kolo-t, valamint főként a dudán énekelhető archaikus horvát népdalokat rögzíthettek a gyűjtők. Mivel Pali bácsi fújtatóval muzsikált, így saját énekét kísérte hangszerével, amit már gyönyörű fémberakással készített el. Több fadaragót is küldtem hozzá a fémberakás elsajátítására, minden visszajelzés pozitív volt. Pali bácsi zenészi, hangszerkészítő tevékenysége jelentős hatással volt a táncházmozgalom égisze alatt formálódó zenekarokra, táncegyüttesek munkájára. Jómagam először 1981-ben voltam

nála, amikor egy hangszert vásároltam a pécsi Baranya Táncgyüttes zenekarának. Utána 1986-ban Eredics Gáborral vendégeskedtünk náluk, és többórás filmet forgattunk a konyhában. Nem tudom hányszor léptünk fel közösen Pali báccival a különböző nemzetiségi fesztiválokon, amire biztosan emlékszem az Békéscsaba 1986-ban, számtalan pécsi fellépés az Ifjúsági Házban. Végül a Népművészet Mestere kitüntetést 2011-ben kapta meg, és emellett több hazai horvát kitüntetés birtokosa.

Még a harmonikás Vizin Antal (Népművészet Ifjú Mestere) is megtanította *dudén* játszani, de mesterének tekinti Végh Andor (Népművészet Ifjú Mestere) dudakészítő és dudás is, aki egy kiállítást is készített az utolsó dudakészítőről. Apáinkkal egykorú volt, így mindig tanított bennünket, imádta, ha meglátogattuk Kuméval (Dervár Ferencsel) és Andorral. A közös muzsikálás alkalmával mindig meglepett bennünket egy-egy addig nem ismert szöveggel, dallamvariációval. Hatalmas élmény volt a műhelyében „együtt dolgozni” vele, gépeit cipelni ide-oda, vagy ahogy ő mondta: *tamo-va-mo...*

Pali bácsi már nem a *viléknék* (tündéréknek), *szépasszonyoknak* muzsikál, hanem az angyalok hadának. Emlékét megőrizzük, a tudását továbbadjuk! *Laka mu bila zemlja, počivao u miru Božjem!* (Nyugodjék Isten békéjében!)

Szabó Zoltán

2022. OKTÓBER 28.
MARCALI, MŰVELŐDÉSI HÁZ

Fotó: Orbán Miklós

Veszprém-Balaton 2023
Európa Kulturális Fővárosa

A Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális
Fővárosa program támogatásával

40 éves a Hegedűs együttes

Részletek a jubiláló zenekar vezetőjével, Hegedűs Zoltánnal készült interjúból

A 2022. augusztus 20-án, a kecskeméti Hírös7 Fesztivál keretében megtartott jubileumi műsorral kapcsolatosan kérdezzük a zenekar vezetőjét, aki szívesen mesélt a régi időkről és idézte fel az anekdotákat.

*

– Ez az előadás egy koncepció része volt. Azoknak a koncerteknek egyike, amelyeket ötévente megszerveztem. Alapvetően abból az érzésből indult ki, hogy mi szeretünk/szeretünk együtt muzsikálni. A régebbi zenészeket az ország különböző sarkaiba „szétfújta a szél”, nagyon sokan hivatásosok lettek, elmentek Budapestre, Szegedre, Nyíregyházára, Miskolcra, Győrbe. Ezeket a jubileumi koncerteket én tulajdonképpen ürügynek gondolom arra, hogy mi összejöjjünk, örüljünk egymásnak, kidolgozzunk egy szép műsort, és megörvendeztessük a közönséget. Ezekről a jubileumi műsorokról, a korábban együtt töltött évekről, azokról a zenészekről, akikkel valaha együtt muzsikáltunk, nekem komoly feljegyzéseim vannak, hangszerenként csoportosítva a zenészek neveivel. Eredendően az az igény ösztökélt a zenekar létrehozására, hogy a Kecskemét Táncegyüttesnek kísérőzenekarra volt szüksége. Olyan zenekarra, amelyik élőben képes muzsikálni és kísérni az együttes táncait. Akkoriban én még a Reneszánsz Kamara zenekarban játszottam. Fellapoztam Lajtha László *Széki gyűjtésének* 1952-es kiadását. Ezt azért vettem meg, mert mindenféle zenei dolgot gyűjtöttem akkoriban. Nem gondoltam, hogy valaha majd ez lesz a bibliám. Kinyitottam, nézegettem az „Elmegyek, elmegyek, messze földre megyek” kezdetű dalnak a dallamát. C-kulcsban vizsgáltam, hogy milyen a brácsának a leírása, hiszem én a Collegium Musicumban brácsáztam. Kipengtettem azokat az akkordokat, amiket lejegyeztek és valami csoda volt! Nem gondoltam arra, amit később Halmos Béla elkezdett, hogy ezeket a gyűjtéseket feldolgozzam.

– *Miben volt különlegesen nagy tudású Halmos Béla, mitől volt ennyire szuggesztív hatással olyan sok zenészre?*

– Bélát Kodály szellemiségéhez tartozónak mondom. Mondhatom bátran, mert amiben ő messze-messze kiemelkedett mint néprajzkutató, hogy mindig meg tudott maradni a tiszta forrásnál. És volt olyan szerény, hogy ugyan óriási tudása volt, nekem is azt mondta, és az összes tanítványának: ne tőlem akarj tanulni, menj ki Székre, nézd meg ott, hogy játsszák ezt a zenét! Fantasztikusan sokat tanultam tőle, aztán a taná-

csát megfogadva, mi is elindultunk Székre és egyéb gyűjtőutakra.

– *Ezeket a gyűjtőutakat úgy kell elképzelni, hogy beültetek egy társasági eseményre, egy lakodalomba, egy fonóba, és estétől reggelig figyeltétek, hogy mit csinálnak a zenészek?*

– Ez ennél sokkal kalandosabb volt! Először is ne felejtjük el, hogy a '80-as évek elejéről van szó. Törvény tiltotta Ceaușescu idején, hogy Magyarországról kimenjünk a Romániában élő magyarokkal felvételeket, filmet készíteni. Ha hírt vették, hogy valaki elszállásolt az anyaországból érkezett vendégeket, súlyos megtorlásra számíthatott. A gyűjtőktől pedig elvették, megsemmisítették a felvételeket. Akkoriban sok tekintetben itthon jobb körülmények voltak, mint Erdélyben. Egy esetet elmesélek. Utaztam volna Székre, Szamosújváron jegyet szerettem volna venni a Szék felé tartó buszra. Magyaráztam a csak románul beszélő hölgynek, hogy Sic (Szék román neve), meg hogy ticket, de nem reagált, nem kaptam meg a jegyet. Arra gondoltam, hogy itt valami baj lesz. Akkor odalépett hozzám egy magyar ember és azt mondta, ad majd jegyet, nyugodjak meg. Csak addig nem engedi kifizetni, míg be nem jött a busz, mert nem is biztos, hogy ideér, amire majd ki kell adni a jegyet.

– *A műsort követően szokásotokhoz híven táncbátát tartottatok. Hogy látod, ez a szórakozási forma napjainkban még létjogosult?*

– Ha azt nézzük, hogy a törzsközönségünk nagyobbik része most azokból a fiatalokból áll, akik éppen családot alapítottak, s már kisbabájuk van, akkor a korábbi évekhez képest, amikor 3-400 fős bázis volt, kevesebben jöttek átmutalni az éjszakát. De így is nagyon szép létszámban megjelent a csapat és a mulatság reggel fél hatig tartott. Egyébként én optimista vagyok ebből a szempontból is. Amikor '82-ben ezt az egészet elkezdtük, az első táncbátánkban harmincketten voltak az Erdei Ferenc Művelődési Központban. Ennyien tébláboltak az információs pultnál, várták a zenekart. Ez volt a kecskeméti táncbát, ennyi táncos volt összesen Kecskeméten. Persze az is nagy dolog volt, hogy itt Kecskeméten zenekaros táncbát lesz, ezért ott volt mindenki, pontosan harmincketten. Most csak a Hírös Agóra néptáncsoportjaiban 1500-nál is több gyerek táncol.

– *Hogy tud egyben maradni egy zenekar negyven évig, mi az, ami piacon tartja?*

– Minden zenekarban szokott lenni összetűzés, mert mindenkinek vannak elképzelé-

sei és ezek a legöbbször persze nem egyformák. Ezeket az összetűzéseket nagyon sok zenekarban nem tudják kezelni. Elfogadtattam a zenekarommal, hogy a zenekar összetartó ereje nem a demokratikus együttműködés, hanem egy koncepciózus irányítás. Az emberek a mindennapi életben is várják a vezetést. Azt merem mondani, elvárják, hogy valaki vállalja az irányító szerepet, és tudja azt megfogalmazni a többiek felé, milyen irányba és módon érdemes haladni. Mindig nagyon ügyeltem arra, hogy mindenki mondhasa el a véleményét. Végig gondoltam, mi az, ami mások véleményében elfogadható, mi az, amit nyilván nem vehetek észre, mert másként látom a dolgokat, más szerepkörben vagyok. Ez a tárgyilagos szemléletmód sokszor segített megérteni azt, hogy milyen erők is mozognak a zenekarban, és ehhez sikerült igazítani a saját munkámat és a többi zenekari tag általam irányított munkáját is. Nem engedtem például azt, hogy a zenekari tagok egymásról velem beszélgessenek. Elmondtam nekik, hogy rendben, van rá lehetőség, de akkor hívjuk ide a másik felet is, és beszéljük meg együtt. Ez azonnal ki is fogta az ellenségeskedés vitorlájából a szelet, mert felelősséggel véleményt mondani – ez már egy másik kategória.

– *Az emberi oldal mellett hogyan tudta a csapatot szakmailag egyben tartani?*

– Nagyon nehéz dolgom volt, mert a megyében mi kezdtük a népzenei legelőször játszani. Viszont azokat a zenészeket, akikkel elkezdtem ezt a műfajt képviselni, én magam tanítottam meg zenélni, illetve melletttem fejlődtek ki zenészeknek. Csak így lehetett valaki az együttes tagja. Egy idő után keservesen tapasztaltam azt, hogy más zenekarok, más zenészek elviszik a zenekaromból azokat a nagyon sok munkával kiképzett muzsikusokat, akik már nagyon jók voltak a szakmában. A zenészek karriervágya, kalandvágya is szerepet játszott abban, hogy elmentek más zenekarba. Arra gondoltam, majd a kezdők közül ki tudok képezni újakat. Mindenki megszokta már, hogy a Hegedűs együttes nemcsak zenekar, hanem műhely is. Ebben meg lehet tanulni muzsikálni, meg lehet tanulni a színpadi viselkedést, az öltözködéstől, a kiállásig, mert bizony ezt mind meg kellett tanítani a zenészeknek. Hogy konkrét példákat mondjak, Kunos Tamás, aki a Hegedűs együttes első korszakában már velünk muzsikált, és akinek a kezét én raktam rá a brácsára, kitűnő muzsikus lett, és elcsábította a Csík zenekar.

Hegedűs Zoltán és Hegedűs Gergely a táncházban

Vagy Nagy Zoltán, aki szeretett volna profivá válni, elment a Duna Művészegyüttes zenekarába, vagy D. Tóth Satya, akit ugyancsak elcsábított a budapesti élet, ma a Magyar Nemzeti Táncegyüttes zenésze.

Ez természetesen összefügg azzal is, hogy a Hegedűs együttes olyan tagokból áll, akiknek van munkahelyük, van egy fő állásuk és mellette végzik művészeti tevékenységüket. Aki hivatásos akart lenni, annak egy olyan együttesnél kellett elhelyezkedni, ahol főállású lehetőséget kapott. Ez ismét mutatja azt is, hogy mekkora érték, hogy egy olyan csapat, akik kiegészítő tevékenységként végzik a művészeti munkát, negyven évig együtt tudnak maradni.

– *Az életedet a tervezőasztal mellett mint mérnök, aztán később a katedránál mint egyetemi-főiskolai tanár töltötted. Mellette a színpadon zenészként képviselted a művészetet. Aki viszont a zenélésből akart megélni és főállásban szerette volna művelni a zenélést, annak egy másik utat kellett választania.*

– Éppen azért, mert ezt én is megértettem, szeretetben és harag nélkül és a jól képzett zenészeimet támogatva került sor arra, hogy elmentek esetleg más zenekarba muzsikálni. Ez a megértés és szeretet, ami megmaradt közöttünk, ez visszafelé is jó dolgokat hozott. Engem is meghívtak nem egyszer ezekkel a profivá vált zenészekkel együtt muzsikálni. Nincs nagyobb öröm, hogy akárhányszor felhívom őket, hogy jöjjenek velem zenélni, mindenki nagyon nagy örömmel vállalja, annak ellenére, hogy a szakmában már nagy neveknek számítanak.

– *Nemcsak a saját zenekari tagjaidat nevelted ki...*

– Az utánpótlás nevelését a saját zenekarom tagjainak távozása kényszerítette ki belőlem. Több nagyszerű zenész, oktató is bekapcsolódott ebbe a munkába: Balogh Kálmán, Virágvölgyi Márta, Fekete Antal „Puma”, hogy csak néhány nevet említsek. Úgy tíz éve más formában, más névvel folytatom ezt a munkát, a HegaSkola elnevezés alatt. Ebbe az oktatómunkába egyik fiam, Hegedűs Gergely is bekapcsolódott.

– *Neked mit nyújt a zene, amiért soha nem mondanál le a muzsikálásról?*

– Ez egy különleges érzésvilág és nagyon nagy hatalom. Érdekes megfigyelni az embereket egy társaságban, hogyan beszélgetnek, hogyan viselkednek, és milyen változást hoz az a pillanat, amikor megérkezik a zenekar és elkezd hangolni. Átalakul mindenki. Felélénkülnek, megnövekszik az érdeklődésük. Egy örömhullám megy végig az egész csapaton, annak a reményében, hogy egy jó muzsikát fogunk hallgatni. A zene az emberek lelkét átalakítja. Ha a tanítványok megkérdezik, hogy miért kell muzsikálni, mindig ugyanazt mondom: azért, mert ez a szebbik énünk, attól szebb emberek vagyunk, ha muzsikálunk.

– *Az emberek többsége nem tudja, hogy mennyire sok kis állomásból álló folyamat a zenekari repertoár kialakítása.*

– Ha megtetszik valamelyik tájegység dalmvilága, akkor egyfajta lelkesedés alakul ki bennem, ami sodor afelé, hogy egy nagy adag munkát fektessek bele annak érdekében, hogy ezt meg tudjam szólaltatni. Kezdem azzal, hogy nagyon sokat hallgatom ezt a zenét, szinte megtanulom hallásból. Aztán fogom a kottapapírt és lejegyzem hallásból.

Gyakran a nagyon frazeált, nagyon díszített részeket lelassítva, hangonként kielemezve vetem papírra. Amikor ezzel végeztem, akkor jön a munka dandárja, mert mindezt meg is kell tanulni. Van egy nagyon érdekes dolog. Azok a zenészek, akik kottából tanulnak muzsikálni, legtöbbször képtelenek kotta nélkül eljátszani a dallamot, még a népzeneészek között is vannak ilyenek. (Ez azért érdekes, mert a népzeneészek általában mindent fejből játszanak.) Tanítványaimnál is használom a „hallás után tanulás” módszerét. Nálam ez másként van. Én rendkívül tudatosan állok neki ennek a munkának. A kottából tanulás folyamata alatt dolgozom ki igazából azokat a részleteket, amelyeket még a kottában sem lehet megjeleníteni, de már az eddigi tanulmányaim során beszerzett stílusjegyeket, díszítéseket, aprólékos mozzanatokot hozzá tudom tenni. Kimutatták, hogy akik matematikával foglalkoznak, könnyebben elsajátítják a zenét is. Mindenki azt hiszi, hogy az ember a kezével muzsikál, pedig ez nem így van, az ember az agyával muzsikál, és nemcsak arra gondolok, hogy magát a kézkoordinációt is az agy végzi.

A zenélés nem egy fizikai tevékenység, aminek a hatására létrejön valami mások számára is kellemes dolog, hanem egy rendkívül koncentrált agyi tevékenység. Amikor játszunk egy táncházban, az embernek állandóan mozog az agya, mert elő kell jönni a következő dallamnak, és annak stimmelni kell hangnemben is. Éppen ezért nem érzek ellentmondást a mérnöki munka és a muzsikálás között. Ha megtanultam, akkor jön a zenekarral a próba. Próbálni mindig kell, akkor is, ha a zenészek önállóan már tudnak mindent, mert azt meg kell szokni, hogy együtt hogyan tudunk játszani. Gyakran botladozik a zenekar az első próbálkozások alkalmával: a zenekar esetleg nem tudja, hogy mire számíton tőlem, én meg nem vagyok hozzászokva ahhoz, hogy ebben a zenei környezetben mit csinál a zenekar. A gyakorlás során ezek szépen kisimulnak, és egyszer csak összeáll a zenekar kezén is a zene, ami aztán úgy szólal meg, ahogy az kívánatos.

– *Mit jelent neked apaként az, hogy mind a három gyereked zenész?*

– Nagyon jó velük. Kitüntetnek az odaadásukkal, az alázatukkal, hogy velem muzsikálnak. Ezt nagyon nagyra becsülöm, hiszen népszerű, kimagasló szakmai hírnévvel rendelkező, profi muzsikusként, de ugyanolyan szeretettel és alázattal muzsikálnak velem, mint akkor, amikor még tanítottam őket.

Andó Ilona

(Őrangyal Magazin, 2022. szeptember)

A duda új ruhája

- Hangzó vándorkiállítás -

„Egy kiállítás képei” – a közismert zenemű a programzene alapműve, amelyhez a tényleges kiállítás képei és vázlatai Muszorgszkijból az emberi élet és pszichikum alapján a népképzeletvilágának csodálatosan színes megfogalmazásait váltották ki, rá jellemző módon.

Ahogy az orosz zeneszerző zongorán komponálta meg a tételeket, nálam a cél szintén több tétel megformálása volt, egy hangszeren: a magyar dudán. Az egyszerű dudazenét hangszereltem más-más stílusban, a tételek szerint. A különféle stílusok megjelenése ihletet adott a tárgyakotóknak a hangszer felöltöztetésére és viszont – az elkészült vázlatok befolyásolták a zenei folyamatok alakulását is.

Amint a koncerteken a tervezettnél hosszabbra nyúlhat az előadás, és akár a ráadásban születhetnek meg a legemlékezetesebb pillanatok, én is azt hittem, csak hat zenét kell kitalálni, hiszen hat embert tudtam alkotás-

Ágoston Béla és a látogatók a kapolcsi kiállításon (Mester Olga Livia felvételei)

ra ösztönözni. Ők rögtön tovább gondolták és a legtöbben két zenét rendeltek, amit részben sikerült is megvalósítani. Balaskó Attila természetes és műanyag, Boka Gábor kicsi és nagy, Fekete Dóra komoly és vicces, Thiesz Angéla iker, Makrai Krisztina szelíd és vad párokat jelenítettek meg. Vetlényi Zsolt utolsónak kapta a felkérést, így ő egyet készített. Végül kilenc új zene készült, de mivel más „dudasobrok” is bekerültek az anyagba, így négy régebbi zenével egészült ki a paletta.

Feltételezésem szerint a látogatónál van telefon, amelyen ezeket a zenéket is meghallgathatja. A tételleket szabadon választhatja a bejáratnál elhelyezett tablóról, QR-kód segítségével. A kóddal megnyílik a YouTube-link a lefotózott dudához tartozó zenéhez, amit higiénikusan, mindenki a saját fülhallgatóján hallgathat.

Hamar kiderült, hogy a dudák más nevet kell kapjanak, mint a zenék, hiszen két művész összetartozó, ám mégis különböző matériájú alkotásáról van szó. Itt jön be a bábszínház nyelv: a szobrok mesélnek. Ezek-

hez a zenék igyekeznek megmozgatni a látogató fantáziáját és segítenek a tér-idő kapcsolat kialakításában – már ha végighallgatja azokat az érdeklődő. A QR-kódos tabló egy fotón hazavihető és otthon még tovább lehet játszani vele, de a címek alapján az interneten is meg lehet keresni a zenéket.

Barátaim egy közösséget alkotnak, abban az értelemben, hogy mindenki Magyarországon él és a saját rögzös valóságában hagyománytisztelően nyúl az anyaghoz, mesterien bánik vele és hát itt-ott már összefutottak mint hasonló érdeklődésű emberek. Mindenkiel dolgoztam már színházban mint zeneszerző vagy performance-ban mint zenész.

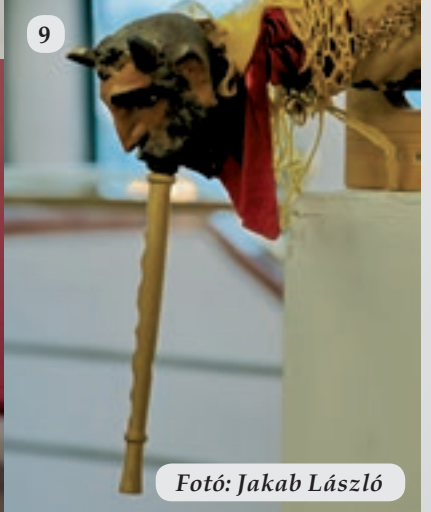
Műhelyükben a fantázia szabadsága szárnyal gyermeki őszinteséggel. Ehhez igyekeztem kapcsolódni a zenéimmel. Kiindulásnak adott volt a skót duda kockás ruhája és az ehhez képest meztelennek tűnő bőr a magyar dudán. Aktívabb népzenezők körében még a szőrös bőrt szerettük.

Köszönettel tartozom segítőknek. Hadd említsem meg először dudás barátaim nevét: Bese Botond – el-

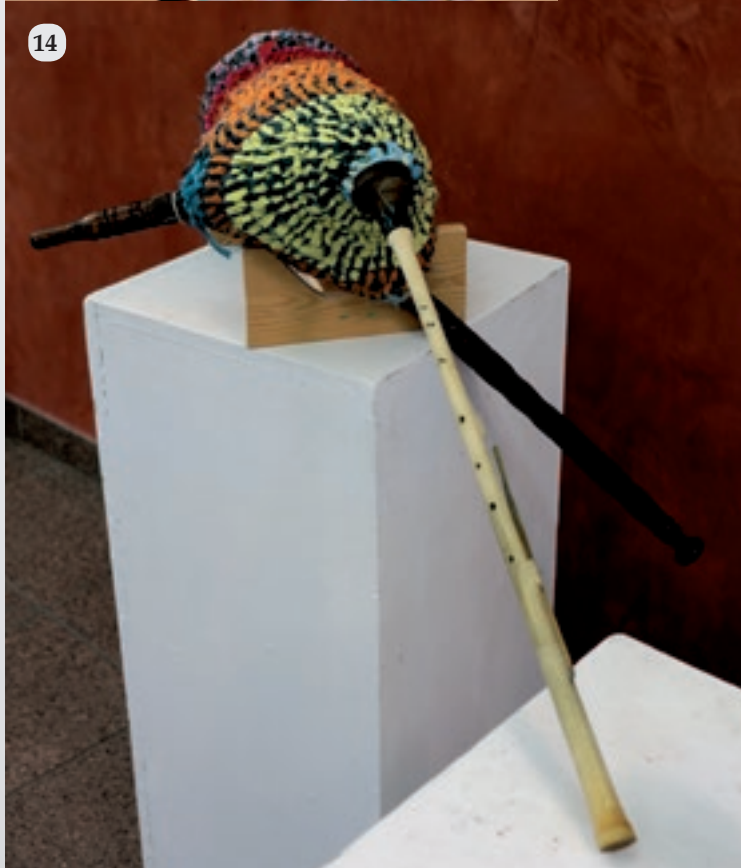
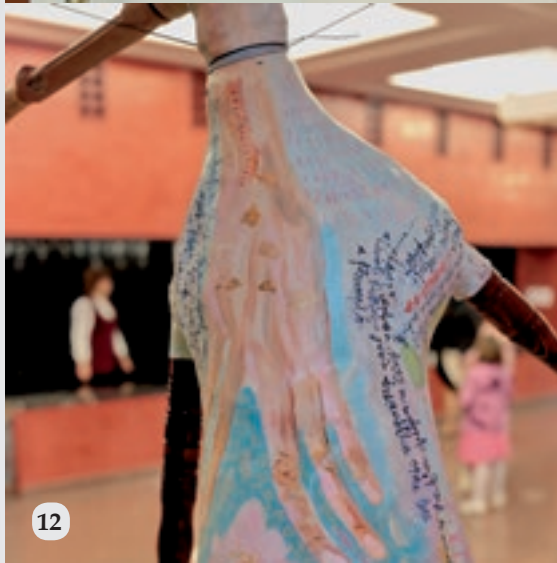

Az alábbi lista a tárgyak alkotóját és címét, a zenék címét és linkjét tartalmazza.

1. Fekete Dóra: *Gót goat / Trubadóra* (youtu.be/Ol4YzfuM1QA)
2. Fekete Dóra: *Colorado cirkuszi duda / Pumpalini* (youtu.be/6ZseJVAch1E)
3. Makrai Krisztina: *Meseduda / Erdei tánc* (youtu.be/mTv4o5IuD7Y)
4. Balaskó Attila: *Balaskó nemezduda / Balaskó verbunk* (youtu.be/ua2oVfBEZsc)
5. Boka Gábor: *Gi(du)da / Dudasimogató* (youtu.be/1B40V-4ZrYE)
6. Skót duda / *Skót dudazene* (youtu.be/kMfIHtl-JM)
7. Boka Gábor: *Drui(du)da / Varázsfőzet* (youtu.be/tpsLoLuHjkc)
8. Ágoston Béla: *MatracAccra / Palóc népdal* (youtu.be/OM5aF5wug_E)
9. Makrai Krisztina: *Devladuda / Pig Band Terrier* (youtu.be/XFwstQo7IXs)

Fotó: Jakab László

Fotó: Jakab László

10. Magyar duda / Magyar dudazene (youtu.be/1sww4rZwJLI)
 11. Pócs Judit: Szabó Zoltán nemezkalapja / Ördögbomba (youtu.be/rrHfNhlSdGo)
 12. Vetlényi Zsolt: Selfie duda / Zabhegyező (youtu.be/BF6JLPMVwSs)
 13. Balaskó Attila: Medveállatka / Transzlét (youtu.be/Cmuhaj9gONo)
 14-15. Thiesz Angéla: Retextil dudapár / Pszichedeli és Mamandala (youtu.be/N4AscjptZ8)

látott bőrökkel és egységes alkatrészeket készített; Nagy Zoltán – dudafejeket ajándékozott; Végh Andor – sípszárak, tülkök, bordók; Szabó Zoltán – dudafej, sípszárak; Novotny Tamás – komplett magyar duda, ír duda alkatrészek; Soós Tamás szaxofonos barátom – egy félkész dudát adományozott. A *Gi(du)da* zenéjét Kozák József gumikesztyűdudájával vettem fel, Rumi László pedig egy kerámia dudafejjel lepett meg.

A vándorkiállítás eddigi állomásai: Bondoró Fesztivál, Kapolcs, 2022. június 11.; Szüreti Mulatság, Kiskunmajsa, 2022. szeptember 17.; XI. Egri Stúdiószínházi Táncfesztivál, 2022. szeptember 21–25.; Kutatók Éjszakája, Fasori Evangélikus Gimnázium, 2022. szeptember 30. – október 1.

Az ötlet talán egy rendhagyó divatbemutatón fogalmazódott meg az A38 hajón, Fekete Dóra ruháinak bemutatóján, ahol a Zuboly zenélt, úgy 2008

táján. Pedig már 1992-ben, a szakdolgozatomban is a magyar duda játéklehetőségeit mutattam be, de csak elméletben. Harminc évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy egy egységes album készüljön, ami zeneileg is megmutatja a magyar duda tartalmi és stílusbeli lehetőségeit. Ez nem jöhetett volna létre az NKA Halmos Béla Kollégium pályázati támogatása nélkül.

Mi lesz a folytatás? Tavasz óta egyre több minden köt Szokolyához, így nem véletlen, hogy megálmodtam következő dudás művem, a „Dudakanyar” főszereplőjének nevét, akinek a visszaemlékezéseit szeretném dudazenévé formálni. Ő nem más, mint „Börzsönyi Dániel dudás”.

Ágoston Béla

Tárkány Trió: A cimbalomprímás

– Új CD a Fonó kiadásában • FA 494-2 • 2022 –

(Részletek a kiadvány ismertetőjéből)

A Tárkány Triót azzal a szándékkal hoztam létre, hogy megszülessen az első zenekar, amely az eredeti magyar népi cimbalomzenét bemutatja, a cimbalomprímás hagyományt folytatja. Bármilyen furcsán hangzik, ilyen még nem volt, és máig ez az egyetlen zenekar, amely ezzel foglalkozik. Bár akad néhány cimbalomprodukción, azok különböző fúziós műfajokban, legelsősorban balkáni zenei vonalon mozognak, míg a magyar népzenei körökben a cimbalom csak kísérő szerepet kap. Ehhez a célkitűzéshez kerestem, és végül találtam Fekete Márton és Molnár Péter személyében zenésztársakra. Már csak egy fontos támasza hiányzott a projektnek: a megvalósításhoz szükséges kiadói háttér. A Fonó Budai Zeneház igazgatója, Horváth László azonnal megértette, milyen fontos missziót teljesít a zenekar a magyar zenei kultúrában, és biztosította azt a háttérrel, ami ennek a lemeznek a megszületéséhez kellett, ezúton is köszönet érte! Egy lemez – különösen egy szólólemeze – általában a szólólista személyére koncentrál, holott érdemes belegondolni, milyen társadalmi teljesítmény áll mögötte. Népzenei kifejlődése már önmagában egy össznépi kulturális produktum. Ez azonban zenészegyéniségek előadóművészetében valósult meg, cimbalomprímások remek játékában. Ennek gyűjtése és közreadása kutatók nemzedékeinek közös munkája: valaki legyűjtötte, más lejegyezte, mások rendszereztek, megint mások digitalizálták, majd fölkerült internetes adatbázisokba. [...] A cimbalmos népzenei gyűjtésekről egyszerűen mondható, hogy sok és kevés van belőlük. Sok van, hiszen a magyar-lakta terület minden szegletéből akadnak felvételek, de ezek a felvételek mégis esetlegesek és rövidek, töredékesek. [...] Ezért sok esetben művészi rekonstrukcióval éltem, a felgyűjtött, nem túl értékes repertoárból igyekeztem megtanulni a stílusjegyeket, majd azt az énekelt, vagy hegedűn játszott szebb dallamokra alkalmazva elképzeltem, hogyan hangzott volna cimbalmon. A zenekar vezetőjét nevezzük primásnak, vagyis elsőnek, játsszon bármilyen hangszeren. Leggyakrabban ezek a hegedűsök, de olykor a cimbalmosok, klarinétosok is átvették a prímet. Ezekre a cimbalmos primásokra emlékezik ez a lemez, ezt a magyar cimbalom-

Tárkány Trió: Molnár Péter, Tárkány-Kovács Bálint, Fekete Márton (fotó: Galán Géza)

prímás hagyományt szeretném folytatni, innen a lemez címe: „A cimbalomprímás”. [...] A naív művész az úgynevezett civilizált ember elismerésnek álcázott leereszkedéssel veregeti vállon, miközben a magaskultúra felől néz le művészetére. A magaskultúra, tömegkultúra, hagyományos kultúra hármas modelljét azonban a táncházmozgalom esztetikai forradalma elsöpörte, mert a táncház magaskultúráként értékeli a hagyományt, amit tömegkultúráként alkalmaz. A táncház ezen hármasság egysége. [...] A szakmai közvélekedéssel összhangban a táncházi gyakorlat a cimbalmot a zenekaron belül akkordikus kísérőhangszerként alkalmazza, holott ez a gyakorlat a két világháború, sőt inkább a második után terjedt csupán el. Előtte Gömörtől a Hanságig, Somogyországtól Székelyföldre, Bonchidától Királyhelmecig mindenütt a dallamjáték volt az uralkodó. Ez a dallamjátékos hagyomány a kiscimbalmok lehetőségeiből ered, és a hangszeregyedős, amely a mi esetünkben kimutathatóan legalább félezer éves, ha nem régebbi. Szigorúan véve, az akkordikus cimbalomjáték csak félig-meddig népzene, hiszen legtöbbször azt a nemzedéket gyűjtötték föl, amelyik ezt a váltást végrehajtotta, így nem tudott hagyományozódni. Ezen a lemezen ezt a dallamjátékos hagyományt igyekszem bemutatni, különös tekintettel azokra a vidékekre, amelyekről ez kevésbé ismert.

Tárkány-Kovács Bálint

Metszéspontok és összefonódások

Emlékeim Martin Györgyről – II. RÉSZ

Bukarestből egy kisbusszá alakított terepjáró Willis-szel indultunk, szemben ülve egymással egy-egy fapadon. Rémülten gondoltam arra, hogyan érünk el Nagyenyedig. Most, ennyi idő után, nehéz részletesen felidézni beszélgetésünk tárgyát. De nem felejtettem el, hogy mindketten megállás nélkül beszéltünk, versenyt énekeltük az összes általunk ismert purtata és lassú dallamot, lábdobbanással jelezvén a ritmust és ujjainkkal a lépéseket. Beszélgettünk a *haidău* koráról, régiségéről, amely Martin szerint egy újabb táncrétegnek volt a része és strukturálisan a legényesekből nőtte ki magát, miközben történelmi gyökerei miatt én úgy gondoltam, hogy egy régi rétegből származik. A legszenvedélyesebb vitánk az erdélyi táncok és zenék kisajátítási kísérleteiről szólt román vagy magyar részről, aszerint, hogy azokat milyen „eredetűnek” tartották. A véleményeink közötti különbség abból adódott, hogy miként értelmeztük azokat a történelmi adatokat, amelyeket a legényessel és főleg az erdélyi *călușer*-rel kapcsolatban tudtunk (a *hajdútánchoz* képest). A beszélgetés kiterjedt aztán a *purtață*-ra, a *lassúra* és végül az *învoită*-ra és annak magyar (*csárdás* előtti) megfelelőjére. Ez volt az első alkalom, amikor egy közös, román–magyar kutatási tervre gondoltunk egy pár olyan faluban, ahol a lakosság kevert nyelvű (románok, magyarok és romák), hogy be tudjuk bizonyítani a hagyományos alkotások etnikai eredetével kapcsolatos viták – amelyek legtöbbször hamis, nacionalista-politikai fennhangot kaptak – jelentéktelenségét.

Pacalkán, egy Tövishez közel eső román faluban, ahol jelenlétünk hivatalos fordulatot kapott (a csapatban részt vevő magyar kutatók miatt), Martin – hozzáállása természetessége és nonkonformizmusa által – sokat segített abban, hogy nagyon rövid idő alatt feloldódjon a feszült hangulat. Ezzel az alkalommal készítettük el a *haidău* ciklus dokumentálását és filmre rögzítését, ami azidőtájt az NFI archívumában tárolt helyi repertóriumok legszemléltetőbb vizuá-

Anca Giurchescu

lis és hangos dokumentumai közé tartozott. Magyarlapádon, ahol a lakosság többsége magyar, Martin egyedül dolgozott, és én asszisztáltam. A fő cél az volt, hogy lefilmezzük a szóló improvizációt a férfi táncokban (pontozókban), valamint a hanggal és/vagy hangszerrel kísért női táncokat. Amennyiben megfigyelhettem őt a terepen, Martin mindig oldott hangulatot keltett maga körül. Kérdései sokszor beszélgetésekké váltottak át, miközben hallgatásai helyet hagytak az elmesélt emlékeknek és eseményeknek. Annak ellenére, hogy sose volt időnk, Martin egyszer sem sietett vagy izgatta magát. Önuralmát mindig megőrizte, és sosem veszítette el nyugalmát és koncentrációját az olyan előre nem látott, vagy nehéz helyzetekben, amelyek minden kutatónak kijutnak.

Romániában a hagyományos kultúra kutatási módszere lényegében a Constantin Brăiloiu etnomuzikológus által kidolgozott elmélet és kutatási módszer különböző szakterületekre (zene, tánc, irodalom stb.) alkalmazott változata volt, amely egyforma fontosságot tulajdonított a művészeti alkotásnak, az alkotónak (vagy előadónak) és annak a társadalmi háttérnek, amelyben az alkotás létezik. Ezt a látásmódot keresztelte és befolyásolta a szovjet modell és annak politikai velejárói. Az új szemléletben a hagyományos tevékenységeket (így tehát a táncot is) „alapanyagként” fogták fel, olyan anyagként, amelyet „művészetiileg selejtezni kell és fel kell dolgozni” a profi vagy amatőr együttesek által, kívülről jövő szabványok szerint (lásd Mojszejev írásait). A színpadon

bemutatva a hagyományos alkotások propagandaeszközzé váltak, politikai üzenetek művészeti burkává. A politikai diskurzusban, a színpadi előadások, amiket „napjaink folklórjaként” emlegettek, behelyettesítették a hagyományos alkotásokat, amelyekre úgy tekintettek, mint amik a szétbomlás és a szennyeződés fázisába kerültek, és ezáltal elveszítették autenticitásukat és reprezentativitásukat.

E felfogás szerint az NFI kutatóinak, és főképp azoknak, akik táncral foglalkoztak, az alapkutatáson kívüli feladataik mellett egy minél gazdagabb „valódi” és szemléltető táncgyűjteményt kellett létrehozniuk, ami nyersanyagként szolgálhatott a profi és amatőr együttesek koreográfiáihoz. Az egyetlen pozitív aspektusa annak, hogy kizárólag csak a népalkotások gyűjtésére kellett összpontosítani, egy gazdag tapasztalatanyag akkumulálása és egy pontos gyűjtési, dokumentálási és rögzítési módszer elsajátítása volt, filmen és írásban. Az elnyomó rendszer kontextusában, amely akkortájt létezett, a folklórhordozók emberi és társadalmi dimenzióit, valamint a változási folyamatokat szándékosan kiiktatták a kutatásból. Egyes kutatóknak nem volt sem bátorságuk, sem érdekük olyan kérdéseket feltenni, amelyek túlmentek azon a folklór-műfajon, amellyel foglalkoztak. Ami az interjúalanyokat illeti, ők kétértelmű nyelvezetet használtak, amivel elrejtették, mit is gondoltak valójában. Végül az Intézet archívuma sem volt érdekelt abban, hogy olyan dokumentumokat tároljon, amelyek ellentmondottak volna a párt elveinek. Mindezekből kifolyólag a bukaresti Intézet koreográfiai részlegén a kutatás a táncokra és nem a táncosokra összpontosított, Martin kutatásaitól teljesen eltérő módon.

A Martinnal folytatott beszélgetéseimből, de a közösen végzett terepkutatásokból is rájöttem arra, hogy milyen különleges fontosságot tulajdonított a tehetséges és kitűnő kompetenciával bíró táncosoknak. Számára egy közösség kutatása sosem volt befejezhető. A visszatérés – egy idő után – ugyanarra a helyre és a gyűjtés megismétlése, akár többször is, ugyanazzal a táncossal, következetesen al-

In: Az erdélyi magyar táncművészet és táncudomány az ezredfordulón – II.

(Szerkesztette: Könczei Csongor – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Kolozsvár, 2014)

kalmazott elveken alapultak. Ennek árulkodó bizonyítéka az a csak halála után publikált monográfia, amely egy „Mândruț” (Mátyás István „Mundruc”) nevezetű remek magyarvistai táncosról és emberről szól, akinek legényes repertoárját és előadói stílusát Martin visszatérően, évek hosszú során keresztül tanulmányozta (Martin 2004).

1964 után a kommunista Románia szélsőségesen nacionalista korszakba lépett, amelyben a régiség – folytonosság – a kulturális egységesség és az esztétikai érték fogalmai váltak irányadókká a kutatói tevékenység számára a bukaresti Intézet kereteiben is. Emiatt a kutatás főképp a regionális, dialektusbeli és nemzeti jellegzetességek megállapítására irányult. Ebben a politikai kontextusban a román kutatók általában puristának, kirekesztőnek nevezhető szempontokat tettek magukévá, amelyek félretoltak minden olyan alkotást, melynek strukturális vagy stilisztikai elemei nem tűntek „szintisztán romának”. Ezt a kirekesztő szempontot programszerűen erőszakolták rá az etnokoreológiai kutatásra is, amelynek szinte kizárólagosan csak a román hagyományokkal kellett foglalkoznia, és amelyik elhanyagolta a többi nemzetiséget. Ezért a bukaresti Intézet etnokoreológusai kerültek az erdélyi magyar táncok kutatását, arra gondolva, hogy „ezt a kutatást majd a kolozsváriak” (vagyis azok a kutatók, akik a Román Szocialista Köztársaság Akadémiájának kolozsvári Folklórarchívumában dolgoztak) elvégzik, vagy hogy „ez a magyarok dolga”.

Ezzel teljesen ellentétes igen sok magyar tánckutatónak az a szempontja, amelyet integrálónak neveznek. Ez egy olyan elven alapul, melyet Martin 1978-ban, a kalocsai fesztiválon, egy nekem adott válaszába sűrített össze, amit emlékezetből idézek: „egy magyar magyarnak gondol mindent, amit egy magyar énekel vagy táncol” (eredetétől függetlenül, tennem hozzá). A kulturális „tulajdon” fogalmának gyökeresen ellentétes felfogása a románoknál és a magyaroknál nagyrészt azokban az ellentmondásos vitákban gyökerezik, amelyek a népi alkotások egyik vagy másik kultúrában való eredeztetéséről szóltak. Ez az álprobléma (ami a világban mindenütt megtalálható) gyakran konfliktusossá válik, akkor, amikor hiányzik egy

A Martin György-díj plakettje
(Mihály Gábor szobrászművész alkotása)

olyan fajta kommunikáció és konfrontáció, amely tudományos síkon folyik, a politikai helyett. Mint azt az imént már említettem, hosszú beszélgetéseket folytattam Martinnal a táncok „szerzői jogi” kérdéséről nemzeti viszonylatban. Mindketten azt gondoltuk, hogy a román és a magyar tánckutatók és koreográfusok előfeltevései hamisak, ha egy tánc típus vagy típuscsalád „szerzői jogi” értelmezésében nem veszik figyelembe azt, hogy a két nemzetiség ugyanabban a kulturális térben élt és alkotott évszázadokon keresztül, vagy azt, hogy a különböző nemzetiségű táncosok és zenészek képesek néha nagyon finoman változtatni a tánc és a zene előadásmódját.

Hogy megmagyarázzunk, milyen is a létező valóság és amennyiben ez lehetséges, hogy tompítsuk a feszültségeket, amelyek kezdtek megjelenni az etnokoreológiában (főleg a folklórfesztiválok kontextusában), egy közös kutatási tervet javasoltam Martinnak olyan falvakban, ahol többnemzetiségű lakosság él: románok, magyarok és cigányok (az utóbbiak lévén a zene és a tánc terjesztői egyik etnikai csoporttól a másikhoz). A minket összekötő kölcsönös tisztelet és barátság erős alapját képezték ennek a tervnek. A kutatásoknak azt kellett volna felfedniük és megmagyarázniuk, hogy hogyan alakulnak ki az interferenciák olyan zenei és koreografikus alkotásokban, amelyek egy közös kulturális teret megosztó nemzetiségek alkotásai. A cél az lett volna, hogy a helybeliek nézőpontját tükrözzük, mert ők (a román, a magyar és a cigány zenészek és táncosok) azok, akik egy közös kulturális térben élnek és olykor egy közös zenei és táncművészetet használnak, tehát csak ők ismerhetik fel azokat (a

kívülálló számára felismerhetetlen) tulajdonságokat, amelyek sajátosság teszik egy másik etnikum alkotásait. A terv stratégiája az lett volna, hogy a kutatásokból és beszélgetéseinkből kifolyólag, a nyilvánossá tett következtetések egy közös szempontot képviseljenek.

1969-ben meggyőztem Martint, hogy együtt javasoljuk ezt a projektet a Román Szocialista Köztársaság Akadémiájának, amelytől az NFI függött. Meggondolatlan kezdeményezés volt egy olyan időszakban, amelyben bármínemű egyéni cselekvés eleve tiltott volt.

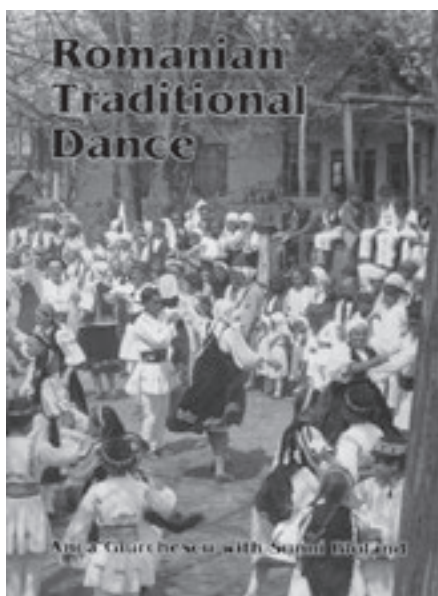
Miután az Akadémia titkára hivatalosan fogadott minket és udvarias figyelemmel végighallgatott, megjött – a felém irányzott – válasz is. „Individualizmussal”, „iránytévesztéssel” és „politikai színvonaltalansággal” vádoltak, szinte el is bocsátottak az Intézetből, és Martinnak várnia kellett egy darabig, míg újra megkaphatta az engedélyt, hogy erdélyi falvakban gyűjtessen.¹⁰

1974-ben, amikor az Egyesült Államokból hazaérkeztem, először Budapesten álltam meg.¹¹ (Borbély) Joli és (Martin) Tinka vendégszerető otthonukban szállásoltak el, amely nyitva volt az összes Erdélyben megismert táncos, zenész és rokonaik számára, akik a legkülönbözőbb ügyekkel jöttek Pestre. Otthonukban egy, a változatoságával és gazdagságával, de leginkább információs értéke által lenyűgöző könyvtárra bukkantam. E látogatás során találkoztam leelőször a *táncház* nevezetű programszerű jelenséggel, ami akkoriban még új és „forradalmi” volt. Valamilyen ünnepnapon – ha jól emlékszem – Martin felajánlotta, hogy vegyünk részt egy táncházban, amit egy téren különböző tevékenységek számára fölállított sátorban tartottak. Már az elején meglepett, hogy miközben a rock- vagy folkegyüttesek számára fölállított sátrak csak félig voltak tele, a táncházas sátor színültig tele volt. Annyira zsúfolt volt, hogy a párok szinte nem is tudtak forogni. Olykor olyan táncosokat is lehetett látni, akik a Kolozs megyei Méra falu népviseletébe voltak öltözve, ahonnan jöttek a zenészekkel együtt, hogy a helyi táncokat tanítsák és felvillanyozzák a hangulatot.

A táncházmozgalmat két fiatal zenész (Halmos Béla és Sebő Ferenc), valamint két koreográfus (Novák Fe-

renc és Timár Sándor) indították útjára. Egyik ösztönzője a mozgalomnak maga Martin volt, aki közreműködött a mozgalom ideológiai megalapozásában, valamint egy olyan módszer kidolgozásában, amely átteszi azt a gyakorlatba. Mi több, segített e módszer kifejlesztésében úgy, hogy eredeti zenei és koreográfiai anyagokat szerzett be a budapesti Zenetudományi Intézet Néptánc Archívumából. Valójában Martin, az elméleti ember és a kutató mélyen el volt kötelezve a hagyományos tánc és zene nyilvános terjesztése és előadása mellett, vagyis egy olyan tevékenység mellett, amelyet „alkalmazott etnokoreológiának” is nevezhetnénk. A tánc házmozgalom mindenekelőtt ellenezte a hagyományos tánc és zene megrendezett és szabványos színházi bemutatását, amelyet a kommunista rendszer hivatalosan a hagyományos alkotások egyetlen értékesítési és megőrzési formájának nyilvánított. A tánc ház előtérbe helyezi a zene és a tánc eredeti formáit (falusi táncosokat és zenészeket választva modellként, vagy olyan archívum anyagot, amely terep kutatásból származik). A táncokat nem azért tanulják meg, hogy bemutassák, hanem azért, hogy táncolják őket úgy, hogy minél közelebb maradjanak eredeti formájukhoz és szellemiségükhöz, de első sorban azért, hogy a jó előadóknak meglegyen az a lehetőségük, hogy az improvizáción keresztül kifejezhessék egyéniségüket és alkotóerejüket. A tánc ház alaprepertóriuma főleg a Kolozsvár környéki és Maros-völgyi páros és legényes táncokból állt, első sorban improvizációs jellegük miatt.

Mivel éppen akkor tértem vissza az Egyesült Államokból, ahol nem egyszer vehettem részt workshopokon, ahol olyan magyar táncokat tanítottak, amelyeknek zenéje és koreografikus struktúrája ugyanolyan volt, mint azoknak, amelyeket már jól ismertem a román falvakbeli gyűjtésekből ugyanarról a vidékről (Aranyosgyéres, a Maros, a Görgény és a Tatros völgye). A tánc házhoz használt anyag, amiatt, hogy szinte az azonosságig hasonlított a román anyagokhoz, már akkor is meglepett és azóta is mindig meglep, bármilyen ilyenemű eseményen veszek részt. Ebben a kontextusban is a román és a magyar kutatók közötti kommunikáció hiánya volt az ok, amely elindította (úgy érzem, hibásan) a két kultúrához tartozó táncok

„szerzői jogainak” felforrósodott kérdését, amelyet sajnos politikailag kihasználtak mind akkortájt, mind manapság.

A legutolsó együttműködésekre Martinnal az etnokoreológiai kutatási csoporton (*Study Group on Ethnochoreology*) belül, 1976. szeptember 13–18. között került sor a lengyelországi Zaborówban. Ennek a munkatalálkozónak kettős célja volt: egyrészt pontot kellett tenni közös erőfeszítéseink végére, azokra az erőfeszítéseinkre, amelyek a tánc struktúrájának az elméletét és elemzési módszerének a kialakítását határozták meg céljukként, másrészt pedig egy új kutatási tervet akartunk elindítani, mely az európai térség táncainak tipologikus osztályozási elméletével és módszerével foglalkozott volna.¹²

Ez alkalommal főleg Martinnal és Eva Kröschlovával dolgoztunk együtt a *frázis* fogalmának új meghatáro-

zásán (mint a tánc első – legkisebb – kompozicionális eleme) és a *strófa* fogalmának beiktatásán (ami egy magasabb rendű, zárt formájú strukturális egység). Ugyancsak Martinnal néztünk át egy könyvfejezetet a tánc és a zene struktúrái közötti kapcsolatáról, beiktattunk egy pár változtatást és saját gyűjteményeinkből gazdagítottuk a példákat. Ez alkalommal ismét tapasztalhattam Martin zenei és koreográfiai ismereteinek alaposágát és az említett kapcsolat értelmezésének helyességét és élességét. Öröm visszaemlékezni számomra izgalmas beszélgetéseinkre, amelyek ezen az utolsó munkatalálkozón történtek.

Legutoljára 1978-ban, június 26–27. között találkoztunk a kalocsai Dunamenti Folklor Fesztivál alkalmával. Sok együttes lépett fel Magyarországról és más – a Dunával többé-kevésbé érintkező – országokból; hosszú beszélgetésekre került sor a versenyzőbizottságban, de sajnos túl kevés idő maradt arra, hogy elbeszélgessünk úgy, ahogyan szerettem volna.¹³

Ezután sosem volt alkalmam látni Martint. 1979 novemberében sikerült elmenekülnöm Romániából, és Dániában telepedtem le. 1980-ban volt egy konferencia, amelyet a stockholmi Tánc Múzeum (Néptánc Archívum) rendezett, és amelyen az ICTM etnokoreológiai *study group* tagjai is részt vettek. Mivelhogy akkortájt lettem politikai menekült, a *study group* elnöknője (magánúton) azt kérte tőlem, hogy ne vegyek részt a találkozón, hogy kerüljük egy esetleges „konfliktushelyzet” kialakulását, mert hiszen volt kollégáim még mindig a kommunista táborhoz tartoztak. Martin is

JEGYZETEK

10 Évekkel később, miután visszatértem Romániába (1990), e sikertelen projekt folytatásaként, Felföldi Lászlóval és Fügedi Jánossal (a budapesti Zenetudományi Intézetből) kutatásokat végeztünk 10 román, magyar és cigány lakta faluban Fehér, Maros és Szilágy megyékben (1991–1995). Ezeket azok a kutatások követték, amelyeket a magyar és a román Akadémia szervezett együtt, és amelyek között volt egy kutatás román lakta magyarországi falvakban is. Sajnos ezt a projektet nem fejeztük be, de kétségkívül a magyar és a román kutatók közötti együttműködés minden résztvevő számára hasznos volt.

11 1970-től többször kértem engedélyt arra, hogy meglátogathassam a budapesti Zenetudományi Intézetet és arra, hogy Martinnal és a magyar etnográfusokkal végezzünk egy kutatást a román lakta falvakban. Minden kísérletem eredménytelen volt és a román hivatalos szervek nem állítottak ki számomra útlevelet Magyarországra.

12 A munkatalálkozóból született kötetben a következő tanulmányok voltak publikálva: Grażyna Dąbrowska: *A lengyelországi körtáncok*; Martin György: *Nézőpontok a magyar körtáncok és típusaik osztályozásához*; Anca Giurchescu: *A román lánc táncok osztályozási terve*; Ana Ilieva: *A bolgár körtáncok formái és struktúrái*; Reidar Warne: *A norvég halling* (és érintőlegesen a szőlőtáncok esetéről is volt szó). Két tanulmány született még a publikáción kívül: Vera Proca-Ciortea: *Gondolatok az európai néptáncok osztályozási rendszeréről*; Kurt Petermann: *Rendszerbe rendezés és osztályozás a néptáncok esetében* (IFMC Study Group on Ethnochoreology, 1983).

13 A film, amely a fesztivál alkalmával készült, a budapesti MTA Zenetudományi Intézet Filmarchívumában található, Ft. 996-os szám alatt.

14 A szöveget sajtó alá rendezte: Felföldi László. A román táncfolklorista pályájának összefoglalását lásd: Felföldi László: *Anca Giurchescu (1930–2015)*. folkMAGazin 2015/4. 14. o.

köztük volt. Hiányérzetem hatalmas volt, de meg kellett értenem, hogy a kommunista-szekus terror közepete a jelenlétem nehézségeket okozott volna a csoport elnöknőjének, aki Romániából érkezett. Meg vagyok róla győződve, hogy sem Martin, sem a többi jelenlévő nem tudott semmit erről az egésztől.

*

Végszó

Annak ellenére, hogy a huszadik század második felének egyik legkomolyabb és legtehetségesebb etnokoreológusa igen korán elhunyt, útkereséseim a táncudomány még nem teljesen feltárt bozótjaiban sokszor metszették azokat a többé-kevésbé járt utakat, amelyeket Martin nyitott meg számomra.

Nincs olyan fontos része az etnokoreológiának, amelyet Martin ne tárgyalt, vagy legalább ne említett volna. Megpróbáltam visszaemlékezni egy pár témára, kérdésre a velem folytatott beszélgetéseimből (anélkül, hogy pontosan emlékeznék, mikor és hol történtek ezek), amihez hozzáadtam még azokat a cikkeket, amelyeket általam ismert nyelveken írt. A lista elképesztő: férfitáncok típusai és kategóriái (legényes, *haidău*, *botoló*), szülő vagy csoportos, női (hangszeres vagy énekes kísérettel), páros táncok, ciklusok vagy szvittek különböző táncalkalmak esetében, a táncok struktúrájának az elemzése, tipológiai, osztályozási elvek, a tánc és a zene közötti kapcsolat, az alkotási folyamat és magától értetődően az improvizáció, a hagyományozódás, a tanulás és a változtatás folyamatai, az egyén és a közösség közötti kapcsolat, néprajzi vidékek, a különlegesen jó előadók alkotói ereje, jelentés és funkció különböző szociális kontextusokban, a tánc történelmi rétegei a magyar és az európai térségben, a tánc és a politika közötti kapcsolat, a tánc etnikai szimbólumként való használata, a kisebbségek kutatása által felvetett kérdések, valamint az, ahogyan a hagyományos néptáncot értékesítik és módosítják a színpadi előadás kontextusában.

Eltűnése után három évtizeddel Martin kikerülhetetlen marad (még akkor is, ha olykor vitatott), és ez a legmeggyőzőbb bizonyítéka hatalmas tudományos személyiségének, és én, mint sokan mások, hozzátenném még: „a rendkívüli embernek, aki volt”.

Anca Giurchescu¹⁴

„Ahol az ökör is bort iszik!”

MAGOS: Magyarpéterlaci népzene • Fonó, 2022 • FA 497-2

Lemezünkkel Csiszár Aladár (1937–2022) magyarpéterlaci primás és a többi péterlaci muzsikus előtt tisztelgünk.

„Nálunk, Péterlakán gazdag szőlősek voltak. Azért válaszolták, mikor kérdezték, hogy hova valósi vagy: magyarpéterlaci, ahol az ökör is bort iszik! Pontosan úgy is volt. Kiengedte egy nagy gazda az ökreit, és ahogy sajtolta a szőlőt, odamentek az ökrök, és kezdtek meginni a mustot a cseberből” – mesélte el mindig szívesen a mondás eredetét Csiszár Aladár magyarpéterlaci primás.

Csiszár Aladár és a Magos közös története a 2000-es évek elején kezdődött, amikor Soós Csaba primásunk megkérdezte Aladárt egy budapesti táncházban, hogy beállhat-e mellé muzsikálni. Néhány évvel később Csabi már Aladár körtvélyfáji házában leste el hegedülésének titkát, a következő nyáron pedig a jobbágytelki népzene- és néptáncbörbőben húzták együtt a fordulókat. Azóta minden évben együtt muzsikáltunk Csiszár Aladárral Jobbágytelkén és több alkalommal Budapesten is. Ez a mester-tanítvány kapcsolat idővel barátsággá alakult, több alkalommal is hegedűs, brácsás, bőgős, cimbalmos kollégái lehettünk Csiszár Aladárnak.

Kedves Mesterünket 2022. február 16-án kísértük utolsó útjára Körtvélyfáján. Ekkor már hónapok óta dolgoztunk a lemezen, de sajnos a közös felvétel már elmaradt...

*

Az új lemezzel az alkotók a Felső-Maros menti Magyarpéterlaka gazdag dallamkincsét szeretnék bemutatni, emléket állítva ezzel Csiszár Aladárnak és a híres magyarpéterlaci zenészeknek. A személyes élmények, valamint a gazdag zenei gyűjtések segítségével igyekeznek minél hitelesebb képet adni a magyarpéterlaci magyar, román és cigány népzene páratlanságáról.

Soós Csaba – *hegedű*, Enyedi Tamás – *cimbalom*, Prihoda István – *bőgő*
Fekete Márton „Kispuma” – *brácsa*, Enyedi Ágnes – *ének*, Salamon Soma – *harmonika*
Hajdú Flórián, Benedek Attila, Juhász Sándor – *ének*

A felhasznált zenéket gyűjtötték: Kallós Zoltán, Jagamas János, Fekete Antal „Puma”, Vavrincez András, Petrovits Tamás, Magos együttes

Hangfelvétel, keverés és mastering: Mazán Attila. A felvételek a Csend Stúdióban készültek 2021–2022-ben.

Szerkesztette, rendezte: Magos együttes

Borító: Kiss Dóra

Nyomdai előkészítés: Szilasi Marianne

A kiadvány az NKA Halmos Béla Program támogatásával készült.

„...biztosítsuk magunknak téli eledelünket!”

Tartósítás aszalással – történeti és néprajzi adatok 2.

Legutóbb – tekintettel az elhúzódó, aszályos kánikulára – a száraz napsütéses időt kihasználó tartósítási módszer, az aszalás történetéről írtam. Azóta már véglegesen beköszöntött az ősz, és a háborús helyzetben a válság is. Ilyenkor nagy segítség a tele kamra, benne a különféle aszalványokkal, melyeket eleink nemcsak csemegeként fogyasztottak, de változatos ételeket is készítettek belőle.

Az előző részben láthattuk, hogy a XVI–XVII. századi Magyarország élelmiszerében milyen jelentős szerepe volt az aszalt gyümölcs- és zöldségféléknek. Ez az évszázadokkal korábbi gyakorlat a paraszti táplálkozásban is tovább élt. A néprajzi kutatásokból tudjuk, hogy a hagyományos paraszti gazdaságban minden arra alkalmas – a kertben és vadon termett – gyümölcsöt, zöldségféléket, fűszernövényt, gombát tartósítottak ezzel a módszerrel. Az alábbiakban a gazdag néprajzi szakirodalomból szemezgetve ismerhetjük meg néhány tájegység aszalási praktikáit.

Aszalás Debrecenben és a bodrogi Cigádon

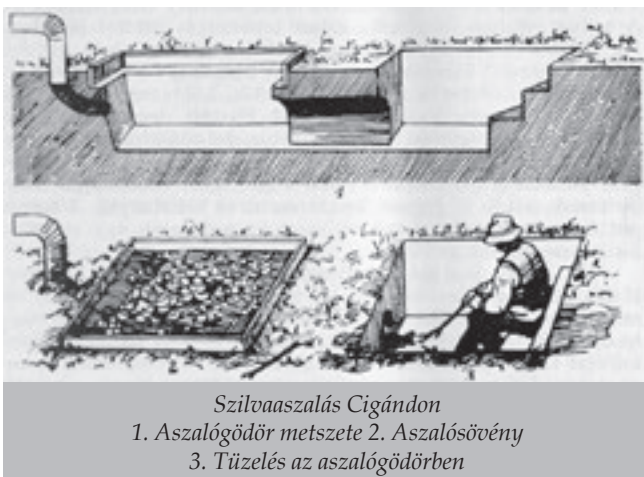
Ecsedi István *A debreceni és tiszántúli magyar ember táplálkozása* (1934) című munkájában így írja le az aszalás menetét Debrecenben: „A debreceni és környéki nép, ami gyümölcsöt el nem tud fogyasztani nyersen, a gyümölcs neme szerint vagy megaszalta, vagy lekvárnak kifőzte. Aszaltak almát, körtét, magvaváló szilvát, cseresznyét, meggyet, sőt ribizlit is. A debreceni polgári házaknál kenyérsütésre elkészítettek egy kemence gyümölcsöt. Ez akként történt, hogy az almát, körtét felhasogatták, magházát kivágták és szép vékonyan egy-egy vesszőből font kerek szárítóra, vagy aszalóra tették. Mikor a kenyér kisült, a forró kemencébe ezeket az aszalókat betolták és ott volt a gyümölcs, míg a kemence ki nem hült. Mivel egy héten 3–4-szer sütöttek, az aszalás gyorsan ment. Érdekes volt a ribizli aszalása. A ribizlit kocányosán aszalták meg. Mikor megaszalódott, megdörzsölték tenyerük között és a kocányára lehullott. Ezzel kitisztították.”

Míg a debreceni ember mindig csak egy kemencényi mennyiséget aszalt, a Bodrogi Cigádon, ahol a folyószabályozáskor ármentesített területen nagy kertek keletkeztek, rengeteg besztercei szilvát, almát, körtét termeltek és nagyban aszalták a szilvát.

Cigánd igazgatótanítója, Kántor Mihály így mesélt erről Ecsedi Istvánnak: „A cigándi ember szilvát, almát és körtét szokott aszalni, leginkább a maga szükségére, meg hogy rokonnak, komának, szomszédnak legyen miből karácsonykor ajándékot adni. Az aszalás az ember (vagyis a férfi) dolga, mégpedig a vén emberé, az atyusé, aki a szilvást őrzi. Az aszalás ott történik a tetthelyen, a kertben. Már jóelőre hozzákészül, az őrzés idején. Megszedi a legszebb szál vesszőket a cinegésben s azokból megfonja az aszalósövényt. Hossza 2 m, szélessége 1 m. A szilvaszedés napján elkészíti az aszaló-

Aszalókosár

Szilvaaszalás Cigádon
1. Aszalógödör metszete 2. Aszalósövény 3. Tüzelés az aszalógödörben

helyet. Ennek három része van: az aszalógödör, az aszalótorok vagy melegvezető és a tüzelógödör. Az aszalógödör 80 cm mély, 80 cm széles és 180 cm hosszú. (A számok inkább arányokat fejeznek ki. Ki mérne a szilvasban centiméterrel?) Erre keresztfákat rak, s azokon helyezi el az aszalósövényt. Jó erősnek kell lennie, hogy 8-10 véka szilvát megbírjon, mert ennyi az egyszeri felöntés. A tűz az aszalótorokban ég, mely a melegvezetés miatt egy méter hosszú. Ez köti össze az aszalógödört a tüzelógödörrel s nem egyébként, mint a föld alatt ügyesen, alagútszerűen fúrt lyuk. A tüzelógödör csupán arra való, hogy a tüzet megrakni és igazgatni lehessen belőle. A melegvezető azért olyan hosszú, hogy a lángot elenyésztesse, mert az aszalógödörbe már lángnak nem szabad jutni, csak melegnek. Az aszalósövényt még ódaldesztkával veszik körül (gömbölyű fa kettéhasítva), hogy a szilvának legyen tartalékja. Az oldaldesztkákat kívülről földdel támogatják az aszalósövényhez. Az aszalógödör végén a füstnek nyílást hagynak, hogy arra járjon.

Aszalásra csak egészséges és ép szilva jó. Ezért felöntés előtt szigorúan megválogatják. *Egy-két törött szem az egészet bemooskolná...* Az aszalás ideje egy felöntés számára öt nap. Úgy értve ezt, hogy éjjel-nappal. Két napra megforgatják. Féloldalra húzzák, átválogatják és a kevésbé aszalódottakat teszik a melegebb helyre. Ettől kezdve állandóan figyelik és válogatják, mert a szilva egyik része már az öt nap eltelte előtt is teljesen megaszalódik. Ezeket kiszedik és a helyüket frissel töltik meg. Három véka nyers szilvából lesz egy véka aszalt szilva. Szép tükörfényesre az olyan ember tudja aszalni a szilvát, aki nem nagylángú, hanem nagymelegű fát használ tüzelésre. Aszalásba ne fogjon az, aki a meleget szabályozni és használni nem tudja. Ha láng kerül az aszalósövény alá, vagy igen erős meleg, kigyúll az aszaló. Ez olyan szégyen, hogy az emberölést hamarabb elfelejtik, mint ezt.

Az aszalókat a szomszédok egymás közelében építik, hogy az éjjeli munkában egymásnak segítségére lehessenek. Felváltva vigyáznak. Igen jó ilyenkor a tavalyi *szilvapajinka*, ha ugyan van. De csak módjával, mert ebből is baj lehet. Megnehezíti az ember szemét.”

Az aszalt szilvát (nemcsak Cigádon) a népi gyógyászatban is sokoldalúan alkalmazták. Rapaics Rajmund írja *Magyar kertek* című, 1940-ben írt könyvében, hogy a XVI. században minden patikában tartottak aszalt szilvát.

A besztercei szilvát sok országba importálták gyógyhatású szerként és csemegeként is. Cigádon több más betegség mellett a *pokolhólyag* (furunkulus) orvosszerként használták az aszalt szilvát. „A pokolhólyagba fekete selymet kell húzni, aztán a szilvának kilökök a magját, megborsozzák és beborítják vele a fájós részt. Nem biztos, hogy használ, de azért *próbáli az ember*.”

*

Debreceni és tiszántúli ételek aszalt szilvával

Cigádon „az aszalt szilvát megeszik úgy is, ahogyan van, vagy pedig »habarva, tormás«-nak és »béles«-ben, úgy, mint a lekvárt. A »habartszilva« úgy készül, mint bármely más habart lé. A szilvát vízben megfőzik, aztán tejfellel és liszttel behabarják. Ízletes és minden családnál használatos még ma is.

A »tormás« készítéséhez már csak a legöregebb asszonyok értenek. A mai emberek már nem szeretik, különösen nem a »fiatalja«, pedig régen ünnepi eledel volt. Füstölt disznóhús a »tormás« alapja. Legjobb a szíve, nyelve, de sódarhússal is megjárja. A húst megfőzik. A szilvát is jó édesen, de külön edényben. Reszelt tormát kemencében vagy »sütő«-ben vajjal megpirítanak, aztán az egészet összeeresztik és behabarják. A torma pirítása nem éppen szükséges, mert vannak, akik úgy szeretik, ha benne marad az ereje.

Ha »béles«-t akarnak készíteni, akkor a szilvát először megfőzik, aztán a levét leszűrik (ez igen jó a gyermekeknek), kimagolják, kanállal összegyömölik, megcukrozzák és úgy használják, mint a lekvárt. Igaz, hogy a szilvale jóízű, de azért keveset tartanak róla, mert ha valakit erő, vagy bátorság szempontjából le akarnak becsülni, azt mondják rá, hogy »szilvale van benne«.

Varga Gyula írja, hogy az aszalt almát Debrecen környékén „bagolytűdő”-nek nevezték. Az aszalt gyümölcsöt télen csemegezték, vagy levest főztek belőle, mely legtöbb helyen böjtös ételnek számít. Erdei Ferencnél olvashatjuk, hogy „Debrecenben a nép az aszalt szilvát friss disznónyelvel, gégével, szívvel főzi. A disznónyelvet, szívet, gégét főzik, mikor jól megfőtt, beleteszik a jól megmosott szilvát, egy kis rántást, megfő és megeszik.”.

A debreceni, főleg tiszántúli magyar nép a régi világban nagyon szerette a ciberét, amelynek számtalan változatát (korpa, kása, gyümölcs-, tojás-, ecet-, krumpli-, répacibere) ismerték. A gyümölcscibere édes, a többi cibere savanyú lé volt. Készítésekor a megmosott aszalt gyümölcsöt két-háromszoros mennyiségű vízben megfőzték, szűrőn átpasszírozták, s az így nyert levet hidegen, vagy melegítve kenyérrel ették. Néhol fűszereztek borsal és szegfűszeggel (Berettyóújfalu). Több helyen levessé sűrítették, liszttel (Tiszacsege), rántással (Hajdúszoboszló) vagy habarással (Debrecen, Kismarja, Tiszacsege). Ahogy Erdei írja: „Debrecenben jó darab szilvaízt vízben felfőztek. Ebben a lében az aszalt meggyet, cseresznyét megfőzték, ráhabartak és ezt ették. Különösen nagypénteken, disznótorban vacsorára jómódú helyeken főzték.”.

*

Szatmári szilva

Szatmár neves néprajzosa, Luby Margit 1939-ben, a *Néprajzi Értésítőben* így írta le a tartósítás módjait: „A lekvár mellett az aszalt szilva minden falusi háztartás nélkülözhetetlen cikke. Ha az ember átalmegy a Tiszán Panyolára, egyik aszaló a másikat éri. Matolcson

Az ősi típusú matolcsi aszaló

Panyolai aszalóház

1933-ban csak egy aszaló volt, de ez aztán a legősibb formájúak egyike.

Az aszaló egy méter magas téglalakú vályogépület volt. Széle két méter, hossza három-négy méter között lehetett. Párkánnyal övezett teteje ki volt mélyítve, mint valami billiárdasztal lapja. Alatta hosszában nyúlt végig a kétszájú kemence. Az egyik ovális szája a keskenyebb odalak egyikén – a képen jól kivehető – a másik kemenceszája a hosszanti oldal bal kéz felől eső falának a végén, vagyis a kemence derékszög alakú. Az első ovális kemenceszájjal szemben, tehát a keskenyebb hátsó falon tenyérnyi lyuk volt. Részben füstjártatnak, részben pedig azért, hogy ennek kinyitásával vagy elzárásával szabályozni lehessen a kemence hőfokát. Ha a kemence szalmával, gallyal jól befűlt, akkor a »füstjártót« elzárják. A lyukat betapasztják sárral. Az aszaló lapjára pedig ráborítják a szilvát. A magasabb párkánya ennek lehetővé teszi, hogy a gyümölcs megnyomása nélkül deszkával beboríthassák a tetejét. A deszkára lepedőt borítanak, s ennek felibe, ami rongyféle csak akad a ház körül, az mind rákerül, hogy megfűllesse a gyümölcsöt. A bemelegedett aszaló két szája elé *előtöt* tesznek, s mint a füstjártót ezt is beverik sárral. Csak ha úgy látnák, hogy a kemence túlfűlt, csak akkor nyitják ki rövid idő-

re a füstjártót, hogy a forróságot kiszívja. Az egész aszaló felé félereszt emeltek, hogy annyira mennyire védve legyen az esőtől. Az ilyen rendszerű aszalóban két-három nap alatt megaszalódik a gyümölcs. Másodnap már válogatják. A már kész aszalt szemeket kivesszik, a pittedeket tovább aszalják. Ez a válogatási lehetőség az előnye ennek az egyszerű aszaló eljárásnak.

A panyolai vagy módosabb gazdák aszalója szabályszerű kis házikó. Két lépés a széle, négy a hossza az ilyen aszalónak. Benne hosszában alacsony, egyszájú kemence. Egyik keskenyebb oldalán az épületnek a kemence szája. A kemence belső magassága átlag hetvenöt centi szokott lenni a földtől, s az épület hosszának háromnegyed részét teszi. A másik keskenyebb oldalán ajtó van, szükség esetén itt be lehet menni az aszalóba s a hosszanti ágasokra fektetett fonott vesszőkasokat át lehet vizsgálni. Ilyenkor a forró kemence felé eső kasokat ki lehet cserélni a távolabbiakkal, melyek az ajtó felé esnek, s így lényegesen kevesebb hőségben volt eddig részük. Ha az aszaló befűlt, az ajtót itt is beverik sárral. A kemence szája elé *előtöt* tapasztanak. Az ajtó felett minden esetben ott van a *kandikáló lyuk*. Ebben az a nevezetes, hogy éppen csak kandikálni nem lehet ezen a csepp lyukon. Hisz bent koromsötétség van, mit is lehetne látni, annál inkább lehet azonban a kis lyukon kiáradó illatból, hőségből a hozzáértőnek tájékozódni arról, hogy nincs-e túlfűtve a kemence, s ennek megfelelően hagyja nyitva vagy zárja el egy csutkával a kandikáló lukat. Ez a szabályozó szelep. Kisarban Imre Bertalanak, a függetlenségi párt tántoríthatatlan tagjának van egy remek aszalója a panyolai lankán. Akkora, mint egy kis szoba. Negyvenöt kas fér el benne, öt nap alatt kész benne az aszalmány. Második nap átforgatják a kasokat, harmadnapról már válogatják.

Az ilyen aszalókban, esetleg a kenyérsütő kemencékben az aszalás öt-hat napot vesz igénybe. Ez öt-hatszori megsütését jelenti a kemencének. A hirtelen aszalás nem ér semmit, mert akkor a gyümölcs *felcsicszen*, meghasad, a nedve kifolyik és az egész használhatatlanná válik.

A régi időben az aszalványszilvát is csak kosárral mérték. Hús-harminc krajcárt adtak egy kosárért. Erre ráment cirka egy

kiló aszalmány. Később, amikor a panyolaiak rákaptak, hogy Debrecenbe, meg Beregszászba vigyék az aszalványgyümölcsöt, különként minőség szerint nyolcvan fillértől egy pengő tízig menő árat értek el. Beregszászból külföldre, *Lengyelbe* is utat talált az aszalt-szilva.

A szilvák közül a vad *Nemtudom*, a félvad *Berbencei* alkalmas aszalásra. Egyiket se magvalják erre a célra, csak a csemegének használtat magvalják, s ilyenkor két szeg diót beleszorítanak a mag helyébe. Gyermekkorunk egyik legkedvesebb csemegéje volt.”.

*

Az örmény *t'u lavash* magyar megfelelője: a *penyő* és *szilvész*

Az előző részben már bemutattam a Kaukázus és a Távól-Kelet népei körében közkedvelt borszerű lap formájú, tekercekből árusított szárított gyümölcskészítményeket, köztük az örmény *t'u lavash*-t melynek elnevezése magyarul *savanyú lapkenyér*. A szatmár-beregi Tiszaháton gyakorlatilag ugyanezt készítették szilvából, *szilvész* néven. Luby Margit így írja le a szilvész készítését: „Tunyogon Leőwey Mariska mint szakértő azt mondja, hogy az öregek azt mondták, *penyőt főzök, szilvézt akarok önteni*. A szilvézt rendszeren aprószemű lotyó, fosó, kökény vagy veres szilvából főzték. Ezek mind leves szilvák, olyan fajtájúak, amelyek sem lekvár, sem pálinkafőzésre nem alkalmasak. Mert a penyőnek, illetve szilvéznek nem is édesnek, hanem üdítő savanykásnak kellett lennie. Mint a lekvár ciberéjét ezt is áttörték előbb szűrőn, de a magját nem dobták el, hanem félretették. A penyőt *mindenáron sűrűre főzték*. Ha megfelelő sűrű volt, akkor elővették a *penyődeszkát*. Ez egy másfél méter hosszú, fél méter széles tölgyfadeszka volt, melynek lécből két-három ujjnyi magas keretet csináltak. A deszkát megtakarították, megnedvesítették, sőt mielőtt a penyőt ráöntötték volna, még meg is zsírozták kicsit, hogy a száradó gyümölcsajt könnyen elváljon róla. Ebbe a keretbe öntötték a sűrűre főtt penyőt, illetve most már szilvézt.”.

Ha sok volt a szilva, bármilyen deszkát, még a hordóskaposztá deszkáját is befogták penyődeszkának, s a félretett szilvamagokból raktak a szélére hevenyészett párkányt. A szilvézt több rétegben öntötték ki a deszkára, maximum háromujjnyi vastagra, ami megszáradva jóval vékonyabb lett.

„Napon szárítva egy hét alatt kiszáradt, akkor le lehetett venni a deszkáról. De tettek úgy is vele, hogy megfűtötték neki enyhésre a kemencét, ott szárították. A megszáradt szilvész széléről levágták a keretnek rakott szilvamagokat, magát a szilvézt késsel vágták le a deszkáról. Olyan lett az, mint egy darab bőr. Felgöngyölték *türetbe*, vagy nagyobb darabokra hasították, úgy lökték fel a padláson szelős helyen valami rúdra, hogy száradjon. A szilvézt télen, de leginkább tavasszal vitték Debrecenbe vagy Beregszászra vásárra. Ren-

Göcseji hagyományos fatüzelésű aszalókemence

desen kockára vágták. Egy táblát tíz krajcárért adtak. Nem mérték komoly mértékkel – mondja egy öregebb asszony, csak úgy szemre hasítottak belőle. A panyolaiak, meg az olcsvaiak foglalkoztak vele leginkább. Nekik a legkelendőbb cikkük volt. A nyolcvanhárom éves tyukodi születésű Kádár Gusztáv főmérnök azt mondja, hogy a szilvézt csak parasztember használta és készítette. Az Erdőháton *bocskortalpnak* hívták. Olyan egyujjnyi forma vastag volt. Használat előtt törték belőle egy darabot, langyos vízbe tették, fakanállal eldörzsölték, mézzel, későbbi világban cukorral édesítették. Vízben feloldva, meghabarva olyan lett mint a méz. A gyerek kenyérral is megette. Télen, ha ciberét főzve, azt túl édesnek találták, akkor tettek bele egy tenyérnyi szilvézt. Kellemes savanykás ízt kapott tőle. Főztek a szilvézhez száraz tésztát, úgy tálalták. Ma már csak mint gyermekcsemegéje él a *penyő* szó. Lekvárfőzésnél az üst peremét kirakják töklevéllal. Az arra freccsenő lekvár ott megszikkad. Lekvárfőzés idején minden gyermeknek kedvelt csemegéje ez, és ennek a neve még penyő.”

*

Aszalás a Zala megyei Bődén

1990-ben Barabás Jenőt hetvenedik születésnapján néprajzos kollégái a szülőfalujáról, Bödéről készült tanulmánykötetel leplezték meg, melyben Gulácsi Zsuzsanna a történeti gyümölcsfajtaikat, a gyümölcsfogyasztás szokásait, a tárolás és tartósítás változatait ismertette. Göcsejben az aszaltgyümölcs kifejezés mellett gyakran a *sárazgyümölcs* szót használják. Néhányan az ugyanilyen jelentéssel rendelkező *szüpöcs* vagy *szüpücs* szót is ismerik. A száraz, aszalt gyümölcs jelzőjeként gyakran áll a *zörgős* szó.

A gyümölcsaszalás klasszikus építményei a régi zsuppos házak füstökonyhájában álló, később a szögletes, ajtóval és füstelvezetővel is rendelkező kemencék voltak. A csikótűzhelyek, majd a sparheltek megjelenésével az aszalás helye egyre inkább a sparhelt sütője lett. Nagyobb mennyiségű, értékesítésre szánt gyümölcs aszalásához az 1940-es évektől kezdve aszalókemencék épültek Bődén. Ezek a szatmári aszalókemencékhez hasonló szerkezetű építmények voltak, melyekben a gyümölcsök érése sorrendjében, folyamatosan, zsákszámra aszaltak. A legtöbb helyen az aszalást több szakaszban, mindig a kenyérsütés után még meleg kemencében végezték.

Először a körték kerültek sorra, amelyeket egészben, a nagyobbakat félbevágva

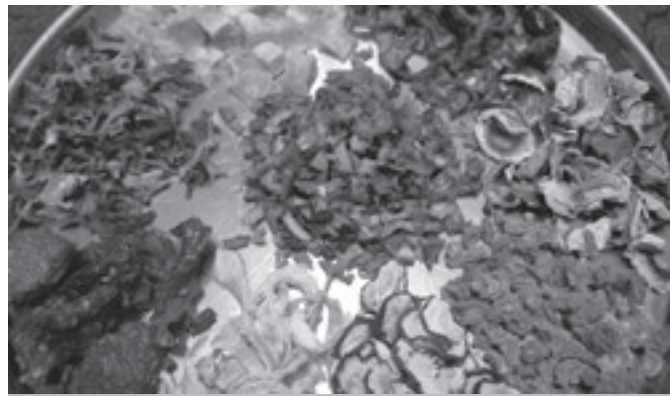
Szilvész

négyszer, ötször is bevetették. A körte után a szilva aszalása következett, három-négy szakaszban. Az első alkalom után a szilva úgy megpuhult, hogy kézzel kellett kiadogatni. A gyerekekre ilyenkor rossz ruhát adtak, s őket küldték, hogy a kemence szájába guggolva adogassák ki a szilvát. Bődén a szilva közé édes, apró barackokat is vegyítettek aszaláskor. Az őszi száraz, meleg napokon a félig aszalt gyümölcsöt tovább szárógatták a napon. Az alma aszalódott meg leggyorsabban, ezt elég volt egyszer bevetni, sőt gyakran a kemencét nem is használták, csak kitétték a gyümölcsöt a napra. Az almaszárítás e módjával az idős asszonyok foglalatostkodtak. Napközben folyamatosan forgatták az almát, este, hogy az éjjeli harmat be ne lepje, a gyerekekkel összeszedették, és másnap megint szétterítették. A megszáradt és kihűlt gyümölcsöt ritka szövésű vászonruhába tették. Hogy jól szellőzzön, a padláson a sarufába vert szögre akasztották: *Itt nem típródhatott rá a macska sem.*

A nyersen fogyasztott szárazgyümölcsöt felhasználás előtt gondosan megmosták. Hideg vízbe áztatták néhány percig, majd többször vizet öntöttek rá, mindaddig, amíg tiszta vizet nem hagyott maga után. Az áztatás a gyümölcsöt megszabadítja a portól, hamutól, ugyanakkor meg is puhítja, ehetővé teszi. Enélkül, különösen a kőkeménnyé aszott szilva és körte élvezhetetlen lett volna.

A szárazgyümölcsöt többféleképpen fogyasztották. A száraz szilvát tejesen rántva, vagy tejföllel habarva levesnek készítették el, fahéjjal, cukorral, olykor egy-egy csepp ecettel ízesítve. Hozzá kenyéret, kalácsot ettek. Kedvelt böjti eledel volt. A szomszédos Ebergényben aszalt meggyből is készítettek levest. A gyümölcskenyéret minden idősebb bödei jól ismerte, bár ők maguk nem készítették, csak Barabás tanító néni karácsony böjtiéjére. A kenyértészta a tésztával nagyjából megegyező mennyiségű, apró darabokra vágott szárazgyümölcsöt kevert, ami cukor nélkül is édes ízt adott neki. Körülbelül egykilós kerek kenyereket sütött, amit hagyományos módon szelt fel.

A szárazgyümölcsből készült ételek közül Bődén leginkább elterjedt volt a *föttgyümölcs* (kompót). A megtisztított egy- vagy többféle aszalt gyümölcsöt fazékba tették, vizet öntöttek rá, hogy jól ellepje, és puhára főzték. Ízesítésül fahéjat, szegfűszeget, cukrot vagy

Szárított zöldségek

vaníliás cukrot adtak hozzá. Az édes gyümölcsökhöz cukrot nem használtak. A föttgyümölcs gyakori téli eledel volt, amit nap mint nap, vacsorára, kenyérral fogyasztottak. Tollfosztáskor ezzel vendégelték meg a háziak a fosztókat, akik közös tálból, kanalaztak. Az édes, jóízű levet magában is itták, nyáron is. A többféle alma összefőtt levét különösen ízletesnek tartották.

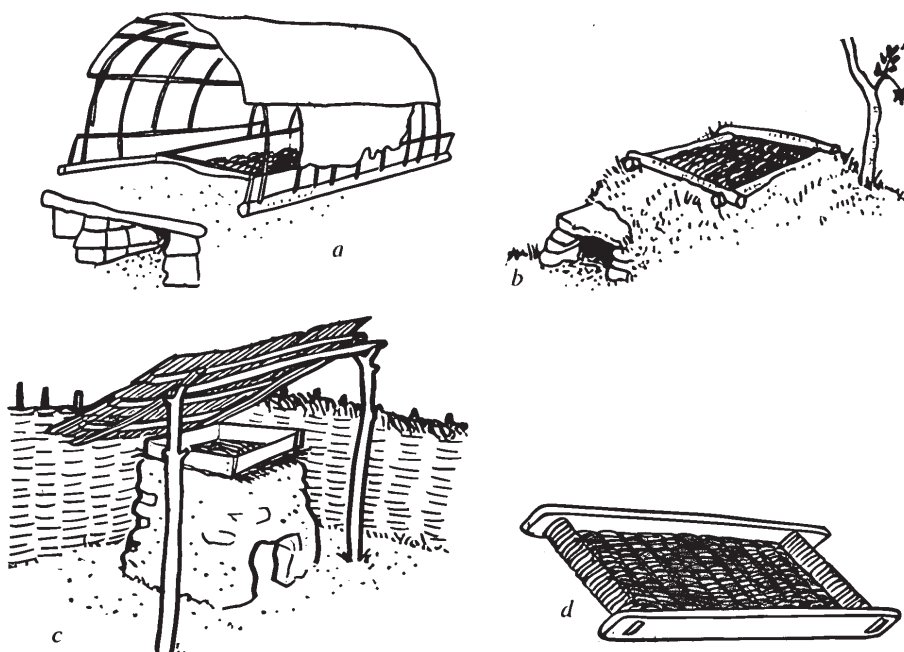
*

„Aszalással minden háziasszony biztosíthatja családja egész téli főzelékellátását”

A gyümölcsök, zöldségfélék és gombák szárítással történő tartósítása a háborús, inséges időkben a szó szoros értelmében életmentő lehetett, melyre az 1940-es évek elején széles körben felhívták az emberek figyelmét. A *Szegedi Új Nemzedék* című napilap például 1942-ben, az idézett címmel, kétoldalas cikkben adta közre a legfontosabb tudnivalókat. A mostani bizonytalan helyzetben hátborzongatóan ismerősen hangzanak az akkori bevezető gondolatok. „Háborús időben a nagyvárosok téli élelmiszerellátását az időjárás tényezőkön kívül még egyéb körülmények is nehézkessé tehetik, akármilyen gondossággal is ügyelnek a kormányzati szervek arra, hogy semmilyen fennakadás ne álljon be. (...) A téli élelmiszerellátást tökéletesen megoldani intézményesen csak akkor lehet, ha a közönség maga is segítségére siet a hivatalos szerveknek. (...) Az a mód pedig, amellyel bárki tökéletesen el tudja látni háztartását, télire főzelékkel, a szárítás, illetőleg az aszalás.”

A szerző ezután részletesen leírja, hogyan kell a tartósításra kerülő gyümölcsöket és zöldségeket (burgonya, zöldbab, zöldborsó, fejeskáposzta, kelkáposzta, karalábé, sárgarépa, zeller, tök, paraj, sóska, vöröshagyma) előkészíteni, a napon, illetve a takaréktűzhelyen megszalni, valamint célszerűen tárolni. Azt hiszem, nem árt, ha észben tartjuk ezt a lehetőséget, nemcsak a valószínűleg elhúzódó válsághelyzet miatt, hanem azért is, mert így megbízható forrásból származó, egészséges alapanyagokat használhatunk az ételünk elkészítéséhez a főételektől az édeségeken át a fűszerekgig. Ahogyan a hajdani szerző is megjegyzi: „Legfőbb kötelességünk, hogy önállóan töltsük meg kamránkat, hiszen a nyár napsugara és a magyar föld bőségesen ontja a terményeket, és csupán csekély fáradságunkba kerül, hogy biztosítsuk magunknak téli eledelünket.”.

Juhász Katalin

Gyümölcsaszaló kemencék

a) szilvaaszaló szekéremnyő fedéllel, Damos (Kolozs vm.); b) aszaló a szilvákertben, Almásszentmihály (Kolozs vm.); c) szilvaaszaló kemence (fistőlő), Lujzikalagor (Moldva); d) szilvaaszaló cserény, Őrség (Vas vm.)

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Report (in English and in Hungarian translation) on a **tour to Southern Albania, Macedonia and Greece learning traditional folk dances** of these areas in September, 2022. Includes light descriptions of the dances, music, locations visited, food and culture of the region. By Sue Foy.

Page 8 **Dilemma – the problem of authenticity in the dance houses** (Part Two): The author continues his theoretical discussion of folk music in Hungary and authenticity, focusing on folk music within the dance house movement. He writes, “In general two folk musics exist: 1) the authentic (the original) which is played in the village and handed down from father to son and mostly comes from the archives; and 2) ‘the arranged’ which means arrangements of folk melodies performed on folk instruments – but what is played is composed, the instrumentation is mixed, and melodies from different regions and periods are mixed according to taste.” This is a rambling theoretical discussion of original folk music and modern interpretations thereof. He writes: “A search for the ‘original’, the source, the origin as connected to a sort of national question, and the search for a romantic past. Folk music research is focused on that...”. In 1984 “...the dance house musicians were constantly seeking the original, they strived to play music that would be just like the original.” “In my opinion original/authentic folk music is an idea that exists only in narratives...” By Szilágyi Dániel – first published in “*Hagyomány és eredetiség*” Ed. Wilhelm Gábor 2007. p 268.

Page 12 Interview with **Bolya Mátyás folk musician, ethnomusicologist and new director of the Folk Music Department at the Liszt Academy of Music**. Bolya Mátyás talks about his plans as newly appointed director of the folk music department now in existence for 15 years, with 80 students. He stresses the importance of communication in the department, looks back on the process of institutionalizing folk music instruction in Hungary since 1990 and discusses use of all tools available for teaching in the 21st century. He mentions a blending the tasks of folk music research, the revival and the university sphere and the need for clarification. Folk music is still getting used to its position at the Liszt Academy amongst classical music and vice versa. He mentions notions of: scientific folklorism, artistic folklorism, representational folklorism and educational folklorism. “When we go to a folk music concert at the Academy of Music nowadays, we hope for a musical experience, not simply an illustration.” By Mester Ágnes, Academy of Music 2022 September 30.

Page 16 **Literature: Pelva Gábor: “Bobby” – Part Two of a short story about a Hungarian folk band on tour in the USA**. Now we are introduced to ‘the average american policeman’ – through the eyes of a Hungarian folk musician. The policeman stops their van and checks documents all around. Finding the group extremely suspicious, he grumbles, then escorts them to the local venue of their next concert. The names have been changed to protect the innocent... but those who know, will know...

Page 20 Interview with folk musician **Kerényi Róbert “Szigony” – Part One**. Kerényi Robi plays Moldavian and Gyimes (Transylvanian) wooden

shepherd’s flute. His connection to this particular music and instrument began in a Budapest dance house. At some point early on he made the decision to give up his job teaching at the college of engineering to focus on music. He first went to Transylvania’s Gyimes region to learn from the traditional flute players there in 1988. Ever since, his path has been focused entirely on traditional Moldavian and Gyimes wooden flute music, and on learning straight from the traditional musicians in those two regions. He has played with the Tatros and Szigony bands and was a driving force in the Gyimes and Moldavian dance houses at Budapest’s Marcibányi Square Cultural Center. He studied with Gyimes traditional fiddler Zerkula János (1927–2008) for 10 years. To be continued. Interview by Grozdits Károly.

Page 28 Report on the **Kalotaszeg folk music and folk dance camp held** this year for the 30th time in the **Transylvanian village of Kalotaszentkirály/ Sáncaiu**. Despite a 2 year break due to COVID, the camp was a success. There is commentary about extensive development in the village that may or may not have altered the atmosphere of the event. The Mera World Music Festival held at the same time, apparently did not affect camp attendance. By Henics Tamás.

Page 30 Remembering **traditional bagpipe maker Gadányi Pál (1932–2022)** born in Tötűjfalu, Somogy County Hungary. As a young man Gadányi studied carpentry and started a tambura band in his village. From the 1960s he began to make the “4 piped bagpipes” of the Dráva River region. This instrument is known along a 100-150 km stretch of the Dráva River – so, in Hungary along the border with Croatia and Slavonia. This kind of bagpipe is a crossover instrument between the Hungarian and Croatian bagpipes. This writing tells also about Gadányi Pál’s repertoire and the author’s personal experiences working with and collecting from him. Gadányi Pál was awarded the title of “Hungarian Master of Folk Arts” in 2011. He was the last bagpipe maker to learn his special craft and to play his instrument in his own archaic peasant community. By Szabó Zoltán.

Page 34 **The bagpipers’ new clothes – an exhibition of sound** featuring 15 bagpipes and pieces of music. It is an artistic collaboration using bagpipes, music, QR codes and a variety of other audio and visual arts. Collaborating artists are Ágoston Béla, Fekete Dóra, Thiesz Angéla, Makrai Krisztina, Boka Gábor, Balaskó Attila, Vetlényi Zsolt and Pócs Judit. The exhibition/performance has so far been seen in Hungary in June and September of 2022 in the cities of Kapolcs, Kiskunmajsa, Eger and Budapest. Report by Ágoston Béla.

Page 38 **Memories of working with Martin György – By Anca Giurchescu – Part 2**. First published in: [Transylvanian Hungarian dance and dance research at the turn of the century – II.] Edited by Könczei Csongor. Cluj. 2014. **Romanian traditional dance researcher, ethno-choreologist Anca Giurchescu (1930–2015) writes that: the scientific basis of modern ethno-choreology was formulated and solidified thanks largely to the work of Martin György (1932–1983).** Martin

developed the methods for researching traditional Hungarian dance and influenced certain periods of development of Romanian ethno-choreology. Many research plans formulated by Martin are still valid today. She describes her first visit to a dance house event in 1974 in Budapest with Martin. They had planned more research work together, but a proposal was not only refused by the Institute in Bucharest but Anca was fired from her position there. She worked last with Martin in 1976 at a meeting of ICTM’s Ethno-choreology Study Group. Anca escaped from Romania in 1979, then settled in Copenhagen, Denmark. In her conclusion she lists themes of her conversations with Martin, questions discussed between them and subjects of Martin’s writings – as she put it – “the list is stunning”: The types and categories of solo and group men’s dances (legényes, haidau, botoló), women’s dances accompanied by instrumental music or only singing, couple dances, cycles of dances at various dance events, analyzing the structure of the dances, theory of dance typology and classification, the connection/relationship between dance and music, a dancer’s creative process, dance improvisation, the traditional process, learning and the processes of change, the various connections between the individual and community, the ethnographic regions, the creative strength of especially good performers and their meaning and function in various social contexts, historical layers of the dances in Hungary and in Europe, the connection between dance and politics, using dance as an ethnic symbol, questions arising from researching the minorities, and how traditional folk dance is marketed and modified in the context of stage performance.

Sue Foy

folkMAGazin

2022/5, XXIX. évfolyam, 5. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felölös szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@tanchaz.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest,

Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány

IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB

11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap

Népművészet Kollégiuma

Belső borító: „Hortobágy” (1977); „Vályogvető Szatmárcsekén” (1977); „Fejfák Nádudvaron” (1972) – Fotó: Hoppál Mihály
Hátsó borító: „Sámánasszony” – Fotó: Hoppál Mihály

2022/5 • XXIX. évf. 5. szám

FOLKMAGAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap